

**Äitien viestintätavoitteet ja niiden ilmeneminen
äitiysneuvolassa**

Helena Boman

Puheviestinnän pro gradu -tutkielma

Syksy 2007

Viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Lea <u>Helena</u> Boman	
Työn nimi ÄITIEN VIESTINTÄTAVOITTEET JA NIIDEN ILMENEMINEN ÄITIYSNEUVOLASSA	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Syksy 2007	Sivumäärä 122
Tiivistelmä – Abstract	
Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia tavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa äitiysneuvolassa ilmenee. Tutkielmassa kartoitettiin siis sekä sitä, millaisia tavoitteita äideillä äitiysneuvolassa näyttäisi olevan että sitä, miten nämä tavoitteet puheessa ilmenevät. Tutkimushenkilöinä oli 13 raskaana olevaa, äitiysneuvolassa asioivaa naista. Tutkimusaineisto kerättiin äidin ja terveydenhoitajan luonnollisessa kohtaamisympäristössä eli äitiysneuvolassa. Äidin ja terveydenhoitajan käymä keskustelu tallennettiin ääninauhalle. Lisäksi käynnin aikana tehtiin havaintoja havainnointilomakkeen avulla. Ääninauhat litteroitiin, ja teksti analysoitiin laadullista sisällönanalyysyä hyödyntäen. Löydetty tavoitteet luokiteltiin tietoon, vuorovaikutussuhteeseen ja minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin. Tutkimuksessa havaittiin, että tavoitteita voidaan ilmaista monin eri tavoin. Samaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä eri keinoilla, mutta toisaalta samankaltaisilla keinoilla voidaan tavoitella hyvinkin erilaisia päämääriä. Pelkän ilmaisutavan perusteella ei siis voida tehdä kestäviä päätelmiä siitä, millaisiin tavoitteisiin ilmaisulla pyritään. Tehdäkseen oikean tulkinnan puhujan tavoitteesta, kuulijan on ilmaisutavan lisäksi poimittava vihjeitä esimerkiksi asiayhteydestä tai vuorovaikutussuhteestaan puhujan kanssa. Tavoitteiden ilmenemismuotojen kartoittaminen auttaa tunnistamaan niitä helpommin puheesta. Tästä on hyötyä terveydenhoitajille, sillä joskus moniselitteistenkin tavoitteiden tunnistaminen auttaa vastaamaan niihin äidin odottamalla tavalla. Teoreettista antia tutkielmassa edustaa tavoitteen käsitteen erittelemisen sekä tavoitteiden tutkimisen menetelmällinen pohtiminen.	
Asiasanat puheviestintä, tavoite, viestintätavoite, vuorovaikutus, äitiysneuvola	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TAVOITTEET JA NIIDEN LUOKITTELEMINEN	4
2.1 Tavoitteen määritelmä ja sisältö.....	4
2.2 Tavoitteiden luokitteluperusteet aikaisemmissa tutkimuksissa	12
2.2.1 Tavoitteiden hierarkkisuus, aktiivisuus ja alkuperä	12
2.2.2 Instrumentaaliset, interpersonaaliset ja identiteettiin liittyvät tavoitteet.....	15
2.2.3 Tarkoitukselliset, ehdottomat ja strategiset tavoitteet sekä tavoitepäätelmien oikeuttaminen	20
3 TAVOITTEET DISKURSSISSA	24
3.1 Tavoitteet diskurssin selittäjinä.....	24
3.2 Tavoitteet ja vuorovaikutus.....	32
3.3 Tavoitteisiin pyrkiminen ja niiden saavuttaminen	36
3.4 Tavoitteen käsitteen ja tavoitteiden tutkimisen haasteet.....	41
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	46
4.1 Tutkimusongelma.....	46
4.2 Tutkimusmenetelmä.....	47
4.2.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen ominaispiirteet	47
4.2.2 Havainnointi viestintäkäyttämisen tutkimisessa	48
4.2.3 Vuorovaikutuksen analysointi.....	50
4.3 Tutkimushenkilöiden, aineistonkeruun ja neuvolakäynnin kuvaus	54
4.4 Aineiston käsittely ja analysointi	59
4.5 Tulosten esittäminen	62
5 ÄITIEN TAVOITTEET JA NIIDEN ILMENEMINEN	64
5.1 Tietoon liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen	64

5.2 Vuorovaikutussuhteeseen liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen.....	71
5.3 Minän esittämiseen liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen	77
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	87
6.1 Tutkielman tavoite ja keskeisimmät havainnot.....	87
6.2 Tavoitteiden luokittelu tässä tutkielmassa ja kirjallisuudessa.....	88
6.3 Tavoitteiden ja niiden ilmenemistapojen monimuotoisuus.....	92
7 PÄÄTÄNTÖ	94
7.1 Tutkimustavoitteen saavuttaminen.....	94
7.2 Tutkielman arviointi.....	95
7.3 Tutkielman anti, haasteet sekä jatkotutkimusaiheet.....	100
KIRJALLISUUS	109
LIITTEET	119
Liite 1: Suostumuspyyntökirje	119
Liite 2: Äitien suostumuslomake	120
Liite 3: Terveystoimittajan ja harjoittelijan suostumuslomake	121
Liite 4: Havainnointilomake	122

1 JOHDANTO

Mikä ohjaa ihmisten käyttäytymistä? Tämä on kysymys, jota on pohdittu paljon eri ihmistieteiden parissa. Biologeilla on asiasta todennäköisesti hieman erilainen käsitys kuin esimerkiksi psykologeilla tai sosiaali-, yhteiskunta-, kasvatustai viestintätieteilijöillä. *Tavoitteen* käsitettä on eri tieteenaloilla muodossa tai toisessa käytetty ihmisen toiminnan selittämiseen jo kauan. Esimerkiksi Tracyn (1991, 1) mukaan oletus siitä, että viestinnällinen toiminta on strategista ja tavoitesuuntautunutta, on käytännöllisesti katsottuna selviö viestinnän sekä sen lähitieteenalan psykologian tutkimuksissa. Silti siitä, mitä tavoitteellisuus ihmistoiminnassa oikein tarkoittaa, ei ole päästy yksimielisyyteen. Tässä tutkielmassa tavoite määritellään toivotuksi tulevaisuuden tilaksi, johon pyritään vuorovaikutuksen avulla. Tavoitteiden nähdään ohjaavan toimintaa ja viestintäkäyttäytymistä huolimatta siitä, ovatko ne tietoisia vai tiedostamattomia, ennalta muodostettuja vai viestintätilanteessa syntyviä.

Laaja interpersonaalisen viestinnän tutkimus osoittaa, että viestintä on tavoitteiden saavuttamisen ensisijainen työkalu (Canary & Cody 1994, 3–4). Viestijöiden uskotaan siis ajattelevan tavoitesuuntautuneesti, ja tämän ajattelun puolestaan uskotaan ohjaavan viestien tuottamista (Waldron, Cegala, Sharkey & Teboul 1990, 101). Vuorovaikutuksen osapuolet viestivät siis saavuttaakseen tavoitteita. Vuorovaikutuksen tavoitteet nousevat tilanteen ominaisuuksista, ja vuorovaikutus tekee tavoitteet saavutettaviksi. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää kuitenkin muiden apua. Eri teoilla saatetaan pyrkiä samaan päämäärään ja eri päämääriin voidaan pyrkiä samankaltaisilla teoilla (Benoit & Follert 1986, 253–254). Tavoitteiden tunnistaminen ja niiden muutosten havaitseminen vuorovaikutuksen edetessä on tärkeää tuottaessa sellaisia viestejä, joilla tavoitteita pyritään saavuttamaan (Berger 2000, 160).

Suurin osa tavoitteiden ja tavoitesuuntautuneen käyttäytymisen tutkimisesta on lähtöisin tavoitteiden asettamisesta ja hallintateoriasta. Erityisesti tavoitteita on tutkittu niiden saavuttamisen näkökulmasta. Vähemmän sen sijaan tiedetään siitä, kuinka ihmiset

pyrkivät interpersonaalisiin tavoitteisiin arkielämässään. (Cody, Canary & Smith 1994, 44; Tracy & Coupland 1990, 7.) Erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla on tehty paljon tutkimusta tavoitteista ja kehitetty niihin liittyviä teoreettisia jäsennyksiä ja näkökulmia (Pervin 1989, 8). Myöntymyksen tavoittelu on ehkä tavallisin tavoitteisiin keskittyvän tutkimuksen erityisalueista. Codyn, Canaryn ja Smithin (1994, 33) mukaan myönnyttämistutkimuksen (compliance-gaining research) tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, kuinka sosiaaliset toimijat käyttävät viestejä saavuttaakseen tavoitteitaan. Myönnyttämisstrategioiden valintaa on tutkittu erityisesti viestintätieteiden kentällä (Cody et al. 1994, 33). Lisäksi tutkimuksia on tehty esimerkiksi viestien suunnittelun logiikasta (O’Keefe 1988), primaari- ja sekundaaritavoitteista (Dillard, Segrin & Harden 1989), mieltymyksen tavoittelusta (Daly & Kreiser 1994) ja toisten tavoitteiden tunnistamisesta (Lakey & Canary 2002).

Myös tässä tutkielmassa hyödynnetty taustakirjallisuus on suurelta osin laadittu 1980- ja 1990-luvuilla. Koska tutkielma tai sen tulokset eivät kuitenkaan perustu tuolloin tehtyihin havaintoihin, ei käytetyn kirjallisuuden ikä heikennä merkittävästi tutkielman laatua. 2000-luvulla olisi kuitenkin syytä ryhtyä päivittämään tavoitetutkimusta ja tarkastella tavoitteita ja tavoitteellisuuden ilmiötä uusin tavoin, tuoreista näkökulmista. Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia viestintätavoitteita odottavat äidit ilmaisevat vuorovaikutuksessaan terveydenhoitajan kanssa äitiysneuvolassa. Näin ollen tämä tutkielma pyrkii osaltaan herättämään uudelleen kiinnostusta siihen, miten moninaisin tavoin tavoitteet voivat viestijöiden toimintaa ohjata.

Neuvola on tärkeä vanhemmuuden tukija, sillä se tavoittaa lähes kaikki vanhemmat lapsen odotusaikana (Viljamaa 2003, 9). Siksi äitiyshuoltoa onkin tutkittu runsaasti ja monista eri näkökulmista sekä Suomessa että maailmalla (Vehviläinen-Julkunen 1999, 158–159). Äitiysneuvolassa äidin ja terveydenhoitajan välinen kanssakäyminen perustuu heidän keskinäiseen vuorovaikutukseensa. Siksi erityisesti vuorovaikutuksen tarkasteluun keskittyvälle tutkimukselle on tässä kentässä tilaa, sillä viestintä ja sen onnistuminen vaikuttavanevat keskeisesti siihen, millaiseksi äitiysneuvolakäynnit koetaan.

Raskauteen ja odotusaikaan liittyvien tietojen taso on suomalaisissa perheissä melko korkea, joten neuvolalta näytettäisiin odotettavan ennen kaikkea sosiaalista tukea. Tukea kaivataan erityisesti ensimmäisen lapsen syntyessä. Sosiaalinen tuki voidaan määritellä tiedolliseksi, emotionaaliseksi ja konkreettiseksi tueksi tai käytännön avuksi uudessa elämäntilanteessa. (Vehviläinen-Julkunen 1999, 169; House, Landis & Umberson 1988, 543.) Thoitsin (1982, 147) mukaan House (1981) lisäisi listaan vielä arvioinnin (appraisal), eli sellaisen tiedon, joka on tärkeää itsearvioinnin kannalta. Näiden määrittelyjen mukainen sosiaalinen tuki pitää siis sisällään myös neuvot ja tiedon antamisen, ja kuvaa sellaisenaan melko kattavasti neuvolan tehtäviä. Terveystenhoitaja onkin puolison sekä omien ja puolison vanhempien lisäksi vanhempien tärkein tukilähde (Törmälä 1991, 97).

Perhevalmennuksen haasteena 2000-luvulla on kehittyä suuntaan, jossa perheiden yksilöllisiä tarpeita korostettaisiin enemmän. Myös keskustelulla on tärkeä rooli perhevalmennuksessa. Tutkimukset osoittavatkin, että työntekijät reagoivat perheiden toiveisiin ja odotuksiin herkästi. On kuitenkin hyvä huomata, että voidakseen työskennellä perheiden kanssa uudella tavalla terveydenhuollon työntekijät tarvitsevat tukea ja opastusta työssään. (Vehviläinen-Julkunen 1999, 172.) Viljamaan (2003, 42) mukaan ”[h]yvä asiantuntija huomaa perheen tarpeet ja odotukset herkästi ja toimii joustavasti niiden mukaan”. Tästä näkökulmasta katsottuna tämä tutkielma voi olla suureksi hyödyksi terveydenhoitajille, sillä tietämys äitien tavoitteista ja ennen kaikkea niiden ilmenemismuodoista voi auttaa vastaamaan tavoitteisiin entistä paremmin.

2 TAVOITTEET JA NIIDEN LUOKITTELEMINEN

2.1 Tavoitteen määritelmä ja sisältö

Tavoitteen käsite on tärkeä ja sitä käytetään paljon, mutta täysin riittävää ja tyhjentävää kuvausta tavoitteista ei kuitenkaan ole saatu aikaan (Craig 1986, 257). Eri tutkijat ovat eri yhteyksissä määritelleet tavoitteen eri tavoin. Tässä luvussa esitellään joitakin näistä määritelmistä sekä pohditaan niiden soveltuvuutta ja käyttökelpoisuutta tässä tutkielmassa. Luvussa käydään läpi myös käsitteitä, joita tutkijat ovat ehdottaneet käytettäväksi tavoitteen käsitteen sijasta. Lisäksi esitellään tavallisimpia tavoitteisiin liitettyjä ominaispiirteitä. Lopuksi tavoitteen käsitteestä pyritään kokoamaan olennaisin sisältö sekä esitellään tavoitteiden merkitys ja sisältö sellaisina, kuin ne tässä tutkielmassa ovat ymmärrettävissä.

Tavoitteen käsite

Canaryn ja Codyn (1994, 10) mukaan tavoite on tila, jonka yksilö haluaa saavuttaa. Myös Klinger (1985, 312) sekä Dillardin (1990, 70) mukaan Hobbs ja Evans (1980) ovat määrittellessään samoilla linjoilla: tavoitteet ovat toivottuja tulevaisuuden tiloja, joihin yksilö pyrkii tai joita hän on sitoutunut ylläpitämään. Tavoitteen käsitettä sen laajimmassa merkityksessä voidaan kuitenkin pilkkoa. Canary ja Cody (1994, 10) erottavat tavoitteen käsitteestä *interpersonaalisen tavoitteen* käsitteen. Interpersonaaliset tavoitteet ovat heidän mukaansa tavoitteita, jotka ovat yhteydessä toisen ihmisen ajatuksiin, tunteisiin tai toimintaan.

Myös Berger (1997, 19) liittyy tavoitteet ja niihin pyrkimisen muihin ihmisiin. Hän käyttää *sosiaalisen tavoitteen* käsitettä kuvaamaan sitä, kuinka ihmiset pyrkivät saamaan aikaan jonkin toivotun tilan muissa ihmisissä. Hänen mukaansa esimerkiksi ruuan hankkiminen ei itsessään ole sosiaalinen tavoite, mutta rahan pyytäminen toiselta ihmiseltä ruuan hankkimiseksi on. Tehtävän suorittamiseksi käytetään siis viestintää,

joka toimii välineenä tavoitteen saavuttamiseen. Joskus viestinnälliset toimet voivat myös itsessään muodostaa tavoitteen. (Berger 1997, 19.) Viestintä voi siis olla joko keino tavoitteen saavuttamiseen tai itse tavoite.

Dillard (1990, 72) pitää tavoitteita käyttäytymisen selityksinä. Hänen mukaansa tavoitteen käsitteen avulla on mahdollista selittää sitä, miksi ihmiset valitsevat tiettyjä toimintatapoja. Ihmiset siis perustelevat toimintaansa tavoitteista käsin. Tavoitteet saavat aikaan suunnittelua, joka puolestaan ohjaa käyttäytymistä. Tavoite-suunnittelu-toiminta - ketjun (Goal-Planning-Action sequence) ongelmana on kuitenkin se, että sillä voidaan selittää käytännöllisesti katsoen lähes mitä tahansa käyttäytymistä. Tällöin tehdään helposti virheellisiä päätelmiä tavoitteista pelkän puheen perusteella ja kuvitellaan, että ihmiset sanovat ainoastaan asioita, joita olivat aikoneetkin. (Dillard 1990, 70, 72.)

Beach (1985, 124) pureutuu samaan ongelmaan. Hänen mielestään tavoitetta on hyvin vaikea määrittellä, sillä tietyssä mielessä jokaisen toiminnon päätepiste on tavoite. Tavoitteet voidaan kuitenkin tavalla tai toisella järjestää hierarkkisesti, ja esimerkiksi päätöksentekotilanteessa pyrkimyksillä on yleensä jokin toivottu lopputulos. Tämä lopputulos on tavoite. Beach (1985, 124) yhdistää tavoitteen *toimintayksikön* (action unit) käsitteeseen. Esimerkkejä toimintayksiköistä voisivat olla vaikkapa tutkinnon hankkiminen, uuden auton ostaminen tai ylennyksen saaminen. (Beach 1985, 124.) Nämä toimintayksiköt voivat olla itsenäisiä tavoitteita, mutta niiden saavuttaminen on todennäköisesti yhteydessä myös toisiin ihmisiin ja näihin vaikuttamiseen. Tällöin ne voivat olla myös interpersonaalaisia tai sosiaalisia tavoitteita.

Toimintayksikköä määrittävä tavoite on alempi varsinaisiin päätavoitteisiin nähden. Nämä alemmat tavoitteet voivat kuitenkin saada toteuttajansa täydellisen huomion toteutushetkellään. Toimintayksikkö koostuu taktiikoista, jotka voivat olla tarkemmin tai epämääräisemmin määriteltyjä. Jotkut taktiikat ovat toisistaan riippuvaisia tai niitä täytyy toteuttaa samanaikaisesti. Toiset taktiikat ovat puolestaan keskenään vaihtoehtoisia, ja olosuhteet määräävät, mitä niistä milloinkin käytetään. (Beach 1985, 124–125.) Tavoitteita käytetään siis toiminnan luokitteluun (Dillard 1990, 73).

Tavoitteen rinnakkaiskäsitteitä ja tavoitekäsitteiden ongelmia

Tracyn (1991, 1) mukaan tavoite on yleinen käsite, joka viittaa joukkoon muita käsitteitä. Näitä muita käsitteitä ovat muun muassa tarkoitus (purpose), huoli (concern), aikomus (intention) ja halu (want). Myös Buttny ja Cohen (1991, 63–64) pitävät tavoitteen käsitettä osana arkiajattelusta ja sosiaalitieteistä tuttua käsiteperhettä. Heidän mukaansa käyttäytymistä ohjaavia mentaalisia prosesseja on kutsuttu motiiveiksi, aikomuksiksi, tavoitteiksi, suunnitelmiksi, strategioiksi, tarkoituksiksi, haluiksi ja syiksi. Nämä ja muut näiden kaltaiset käsitteet ovat niin keskeisiä toiminnan ymmärtämisen kannalta, että ne ovat lähes kiistämättömiä. Koska ihmistoiminnalla katsotaan siis aina olevan jokin suunta tai tarkoitus, ovat käsitykset tavoitteista olennaisia käsityksissämme ihmisen toiminnasta. (Buttny & Cohen 1991, 63–64.)

Pervin (1989, 7) täydentää omalta osaltaan tavoitteen määritelmää tuomalla mukaan ajatuksen siitä, että tavoitteen käsite mahdollistaa organismin vapauden ärsykkeen pakosta. Tällä Pervin tarkoittaa sitä, että ihmisen toiminta ei ole pelkkää vastaamista ulkopuolelta tuleviin ärsykkeisiin, vaan tavoitteet ja niitä seuraava toiminta ovat yksilön itsensä määriteltävissä. Lisäksi Pervin uskoo, että organismin toiminta on joustavampaa, kun tavoitteen (toivottu asioiden tila) ja suunnitelman (keinot tavoitteen saavuttamiseksi) käsitteet erotetaan toisistaan. Tavoitteen saavuttamiseksi voi olla useita reittejä ja organismi voi valita tilanteeseen sopivimman reitin tai suunnitelman (Pervin 1989, 7). Ihmisellä on siis mahdollisuus ja vapaus valita sopivimmat tai tarkoituksenmukaisimmat keinot saavuttaakseen itse asettamansa tavoitteet.

Craigin (1990, 163) mukaan tavoite nähdään tavallisimmin jonakin sellaisena, joka ihmisellä on. Tämä voidaan ymmärtää siten, että tavoitetta pidetään ikään kuin ihmisen omaisuutena, jota hän voi käyttää, ohjata tai hyödyntää haluamallaan tavalla. Prototyypinen tavoite on *tarkoituksellinen* (intentional), *ehdoton* (positive) ja *strateginen* (strategic). Tämä tarkoittaa sitä, että tavoitteen prototyypisen määritelmän mukaan toimija valitsee diskursiiviset keinot strategisesti saavuttaakseen tietoisesti tavoitellun lopputuloksen. Luokittelu esitellään tarkemmin luvussa 2.2.3. Craigin

mukaan tämä tavoitteen arkipäiväinen ja vakiintunut käsite on vakuuttava ja väistämättä osa maalaisjärkistä diskurssia. Siihen liittyy kuitenkin metodologisia ongelmia, jotka voidaan ratkaista korvaamalla tavoitteen käsite funktioiden, muotoilujen tai totunnaisten päämäärien käsitteillä (Craig 1990, 163–164).

Jos tavoitteen prototyyppisestä merkityksestä riisutaan tarkoituksellisuus, saadaan diskurssin *funktioita* (function). Funktioita voidaan analysoida empiirisesti viittaamatta puhujan mielentilaan. Jos taas jätetään huomiotta oletus siitä, että tavoitteilla olisi kausaalinen rooli diskurssin tuottamisessa, saadaan *tavoitepuhetta* (goal-talk) tai *muotoiluja* (formulations). Tavoitepuhe tai muotoilut (toisin kuin tavoitteet tai funktiot) ovat nähtävillä diskurssissa itsessään. Jos puolestaan luovutaan tavoitteiden ja lopputulosten riippuvaisesta suhteesta, saadaan *totunnaisia päämääriä* (conventional purposes), jotka voidaan tuoda näkyviin puhetapahtumien etnografisessa tutkimuksessa. (Craig 1990, 163.)

Näiden käsitteiden käyttämiseen tavoitteen käsitteen sijasta on Craigin (1990, 163–165) mukaan ainakin kaksi syytä. Ensinnäkin tavoitteet niiden prototyyppisessä merkityksessä ovat ihmisten mielissä, jonne tutkijoilla ei ole pääsyä. Puhujilla oletetaan siis olevan tarkoituksellisia, ehdottomia ja strategisia tavoitteita, mutta niitä ei kuitenkaan voida tarkkailla suoraan, vaan niistä voidaan vain tehdä johtopäätöksiä diskurssin perusteella. Tämän vuoksi kiistoja puhujien tavoitteista on mahdotonta ratkaista tieteellisesti. (Craig 1990, 163–165.)

Myös Buttny ja Cohen (1991, 63) ovat sitä mieltä, että tavoitteet sisäisinä, mentaalisisinä prosesseina eivät ole suoraan ulkopuolisten havainnoitavissa. Sen sijaan, että tavoitteet nähtäisiin kognitiivisina, toimintaa ohjaavina tekijöinä, he tutkivatkin sitä, kuinka tavoitteita käytetään *sosiaalisina objekteina* keskustelussa. Tutkimuksen tarkoituksena oli siis selvittää, kuinka tavoitteita ilmaistaan vuorovaikutuksessa, ja miten niihin vastataan sen sijaan, että tavoitteiden nähtäisiin ohjaavan toimintaa. Buttny ja Cohen näkevät siis, että tavoitteet ovat tapa kehystää yksilön käyttäytymistä, ja että tällaisten

kehysten käytöllä voi olla vuorovaikutuksellisia seurauksia. (Buttny & Cohen 1991, 63–65.)

Toinen syy funktioiden, muotoilujen ja totunnaisten päämäärien tutkimiseen tavoitteiden sijasta on Craigin (1990, 164) mukaan se, että ihmisillä ei aina ole tavoitteita. Strateginen tietoisten päämäärien tavoittelu pätee kyllä joissakin tilanteissa, mutta ei aina. Ihmiset puhuvat usein pyrkimättä erityisesti mihinkään tiettyyn päämäärään. Tällöin diskurssi toimii tavoilla, joihin puhuja ei tietoisesti pyri. Jos puhujat siis ovat tavoitesuuntautuneita sen prototyyppisessä merkityksessä vain toisinaan, ei voida ajatella, että puhujat aina pyrkisivät tavoitteisiinsa. Lisäksi Craig huomauttaa, että tavoitteet eivät välttämättä ole muuttumattomia vuorovaikutuksen aikana, vaikka monet tutkijat tuntuvatkin niin olettavan. Ne voivat siis olla sekä ennalta muodostettuja että tilanteesta kasvavia tai siinä ilmeneviä. (Craig 1990, 164–165.)

Myös Shepherd ja Rothenbuhler (1991, 192) nostavat esiin ristiriidan tavoitteen käsitteen prototyyppisen muodon ja tyyppillisten tavoitteiden välillä. Jos tavoitteet ovat asioita, jotka pohjimmiltaan kuuluvat yksilölle, jos ne ovat ihmisten ”omaisuutta” ja ihmisten tekemien todellisten valintojen perustoja, kuinka tyyppillisiä tavoitteita voisi edes olla olemassa? Tavoitteiden tyyppisyys olisi determinististä tai ainakin rajoittaisi vaihtoehtoja. (Shepherd & Rothenbuhler 1991, 192.)

Tämän voidaan ajatella tarkoittavan sitä, että jos tavoitteet ovat aina ihmisten vapaan tahdon ja harkinnan mukaisia, ei ole olemassa esimerkiksi tietyille tilanteille tyyppillisiä tavoitteita. Jos tavoitteet puolestaan määräytyvät tilanteen mukaan, ei voida enää puhua tavoitteisiin pyrkimisen yksilöllisyydestä ja omaehtoisuudesta. Strateginen tavoitteisiin pyrkiminen ja tavanmukaisten mallien tai kaavojen noudattaminen sulkevat siis toisensa pois. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla: tiettyihin vuorovaikutustilanteisiin voi olla olemassa tyyppillisiä tavoitteita, jotka auttavat ihmisiä toimimaan niissä tavanmukaisella tavalla. Halutessaan ihminen voi kuitenkin toimia myös toisin.

Yleisesti ottaen ihmistoiminnan sanotaan olevan tavoitesuuntautunutta. Tämän lausuman yksi mahdollinen tulkinta on, että yksilöt ovat tietoisia niistä tavoitteista, joihin kullakin hetkellä pyrkivät. Toinen tulkintamahdollisuus on, että ihmisten toiminta vaikuttaa toisten silmissä tavoitesuuntautuneelta, vaikka se ei sitä tietoisessa mielessä olisikaan. (Berger 1997, 18.) Berger vastaa tähän ihmistoiminnan tavoitteellisuuden ongelmaan esittelemällä *tiedostamattoman motivaation* käsitteen. Käsite ja sen määritelmä pitävät sisällään ajatuksen siitä, että sosiaaliset toimijat voivat pyrkiä myös sellaisiin tavoitteisiin, joista eivät niiden toteutushetkellä ole tietoisia. (Berger 1997, 18.)

Tiedostamattoman motivaation käsite ratkaisee siis omalla tavallaan toiminnan tavoitteellisuuden ongelman: toimijat voivat pyrkiä aktiivisesti myös tiedostamattomiin tavoitteisiin, jolloin heidän toimintansa on tavoitteellista, vaikka he eivät itse sitä tietäisikään. Craig (1986, 272) huomauttaa kuitenkin, että mitä tietoisemmiksi ihmiset tavoitesuuntautuneisuudestaan tulevat, sitä enemmän he ovat vastuussa tekojensa seurauksista.

Kaiken ihmistoiminnan ei siis välttämättä tarvitse olla seurausta yksilön tietoisista tavoitteista ja suunnitelmista niiden saavuttamiseksi. Myös vuorovaikutustilanteella voi olla vaikutusta tavoitteisiin pyrkimiseen ja niiden muokkautumiseen. Sanders (1991, 168) toteaaakin, että tästä näkökulmasta katsottuna tavoitteiden ja puheen välinen suhde ei ole yksisuuntainen vaan interaktiivinen, vastavuoroinen ja ehkä myös syklinen. Vuorovaikutuksen puhe ei siis välttämättä ole lähtöisin vain aiemmin määritellyistä tavoitteista ja suunnitelmista, vaan tavoitteet ja suunnitelmat voivat nousta myös vallitsevan tilanteen aikaisemmasta puheesta. (Sanders 1991, 168.) Tämän vuoksi voi olla ongelmallista tehdä liian yksioikoisia johtopäätöksiä tavoitteiden ja toiminnan välisestä suhteesta.

Todennäköisintä lienee siis, että keskustelujen rakenne muodostuu sekä molemmille osapuolille tutuista säännöistä ja käytännöistä että molempien omiin tavoitteisiin pyrkivästä käyttäytymisestä. Esimerkiksi neuvolakäynnillä on luultavasti tuttuja käytänteitä, mutta myös runsaasti osapuolten omilla ehdoilla rakentuvaa

vuorovaikutusta. Lukuun ottamatta kaikista yksinkertaisimpia ja kaavamaisimpia tilanteita tuntuu kummalliselta ajatella, että vuorovaikutus olisi vain totunnaisten kaavojen noudattamista – jo näissä yksinkertaisissakin kohtaamisissa kun voi olla myös kaavasta poikkeavia piirteitä.

Tavoitteiden ominaisuuksia

Bandura (1989, 19) pitää tavoitteita kognitiivisina toiminnan motivoijina. Hänen mukaansa tavoitteen tarkkuus, haastavuus ja läheisyys vaikuttavat siihen, kuinka vahvasti tavoitepyrkimyksiin sitoudutaan. Mitä yleisemmällä tasolla tavoite on, sitä vähemmän se ohjaa yksilön pyrkimyksiä tai tarjoaa perusteita toiminnan arvioinnille. Tähän viitataan tavoitteen *tarkkuudella* (goal specificity) (Bandura 1989, 42–44). Tämä tarkoittaa siis sitä, että selkeät, saavutettavissa olevat tavoitteet tuottavat parempia suorituksia kuin yleisemmän tason aikomukset, joilla ei yleensä ole kovin voimakasta vaikutusta (Locke, Shaw, Saari & Latham 1981; Bandura & Cervone 1983, Banduran 1989, 43 mukaan). Ihmiset ovat siis motivoituneempia selkeiden kuin moniselitteisten tavoitteiden tavoitteluun (Canary & Cody 1994, 11).

Kun itsetyytyväisyys riippuu haastavien tavoitteiden saavuttamisesta, käytetään enemmän voimavaroja kuin silloin, jos helpommatkin tavoitteet riittäisivät. Tähän viitataan tavoitteen *haastavuudella*. (Bandura 1989, 43.) Mitä korkeammalla tavoitteet siis ovat, sitä kovemmin ihmiset niitä tavoittelevat ja myös todennäköisemmin saavuttavat ne (Mento, Cartledge & Locke 1980, Banduran 1989, 43 mukaan). Jos tavoitteet asetetaan epärealistisen korkealle, ja voimakas panostaminen tuottaa toistuvia epäonnistumisia, voi motivaatio puolestaan heikentyä (Bandura 1989, 43). Tavoitteiden haastavuudessa on siis eroja (Canary & Cody 1994, 13).

Tavoitteen *läheisyyden* käsitteen mukaan tavoitteen merkitys toiminnan säätelijänä ja ohjaajana riippuu siitä, kuinka kaukana tulevaisuudessa tavoite on. Kaukaiset tavoitteet ovat liian etäällä tarjotakseen tehokkaita kannustimia ja suuntia tämän hetken toiminnalle. (Bandura 1989, 44–45.) Vaikka kaukana tulevaisuudessa olevat tavoitteet voivat olla yksilölle hyvinkin tärkeitä, keskitytään lähellä oleviin tavoitteisiin

pyrkimiseen usein kaukaisia enemmän. Läheiset tavoitteet tuntuvat siis kiireellisemmiltä ja motivoivat toimintaa kaukaisia enemmän. (Canary & Cody 1994, 13.)

Codyn, Canaryn ja Smithin (1994, 43) mukaan Pervin (1986) on sitä mieltä, että tilanteiden ja käyttäytymisen valinta on ensisijaisesti suunnattu kohti tavoitteiden saavuttamista. Tavoitteilla on ominaisuuksia, jotka ovat kognitiivisia, affektiivisia ja behavioraalisia. Lisäksi tavoitteet vaihtelevat sisällön, aikajakumon, monimuotoisuuden ja tärkeyden mukaisesti. (Pervin 1986, Codyn, Canaryn & Smithin 1994, 43 mukaan.)

Tavoitteen käsitteen koonti

Eri tutkijat ovat siis määritelleet tavoitteen hieman eri tavoin ja liittäneet siihen erilaisia piirteitä ja ominaisuuksia. Yleensä tavoitetta pidetään toivottuna tulevaisuuden tilana, johon yksilö pyrkii tai jota hän on sitoutunut ylläpitämään. Kun tavoitteeseen pyritään muiden ihmisten avulla tai tavoitteena on vaikuttaa muihin, voidaan puhua interpersonaalisista tai sosiaalisista tavoitteista. Niitä voidaan siis pitää ikään kuin yleisten tavoitteiden ”alalajeina”. Kaikki tavoitteet eivät siis välttämättä ole interpersonaalisia tai sosiaalisia.

Interpersonaalisten ja sosiaalisten tavoitteiden lisäksi omaksi tavoitteiden alalajikseen voitaisiin erottaa vielä viestintätavoitteet. Viestintätavoite voitaisiin määritellä tavoitteeksi, joka yksilön on mahdollista saavuttaa vain viestinnän avulla, vuorovaikutusta hyväksi käyttäen. Jos tavoitteet ovat yhteydessä muiden ihmisten ajatuksiin, tunteisiin tai toimintaan (interpersonaaliset tavoitteet), tai tavoitteena on saada aikaan jokin muutos muissa ihmisissä (sosiaaliset tavoitteet), tarvitaan niiden saavuttamiseen viestintää ja vuorovaikutusta. Koska viestintä on siis keino kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa, voisi viestintätavoite toimia myös interpersonaalisten ja sosiaalisten tavoitteiden yhteisenä nimittäjänä. Viestintätavoite voi tällöin olla tavoite sinänsä tai keino jonkin muun tavoitteen saavuttamiseen.

Jos tavoitteiden ajatellaan olevan saavutettavissa vuorovaikutuksen avulla, ovat ne väistämättä yhteydessä toisen ihmisen ajatuksiin, tunteisiin tai toimintaan.

Viestintätavoitteita, eli toivottuja tulevaisuuden tiloja, joihin pyritään vuorovaikutuksen avulla, esiintyneen näin ollen myös äitiysneuvolassa. Äidit saattaisivat viestinnän avulla pyrkiä esimerkiksi siihen, että terveydenhoitaja reagoisi tai vastaisi heidän tavoitteisiinsa heidän toivomallaan tavalla. Tällöin äiti saisi aikaan toivomansa tilan terveydenhoitajassa ja hänen käyttäytymisessään ja saavuttaisi näin ollen sosiaalisia tavoitteitaan. Esimerkiksi tiedon antaminen voisi puolestaan olla tavoite sinänsä, ei pelkästään viestinnällinen keino jonkin muun tavoitteen saavuttamiseksi.

2.2 Tavoitteiden luokitteluperusteet aikaisemmissa tutkimuksissa

2.2.1 Tavoitteiden hierarkkisuus, aktiivisuus ja alkuperä

Yksi tapa luokitella tavoitteita on jakaa ne primaari- ja sekundaaritavoitteisiin. (Dillard et al. 1989, 20). Primaari- ja sekundaaritavoitteet eroavat toisistaan monilla tavoilla. Primaari, eli vaikutustavoitetta pidetään näistä kahdesta tärkeämpänä, koska se määrittää vuorovaikutusta. Se selittää, miksi vuorovaikutus tapahtui tai tulee tapahtumaan. Primaaritavoite erottaa vaikutuspyrkimykset muista viestintätoiminnoista. (Dillard 1990, 74.)

Halu saada aikaan muutos kohdehenkilön käyttäytymisessä on interpersonaalisten vaikutuspyrkimysten primaaritavoite, ja ihmiset käyttävätkin mieluummin viestejä, jotka mahdollistavat primaaritavoitteiden saavuttamisen (Dillard et al. 1989, 20, 23). Vaikutustavoitteena voisi olla esimerkiksi saada tuleva työnantaja uskomaan, että työnhakija on miellyttävä, luotettava ja pätevä. Tällöin itsestä muodostettavan vaikutelman hallitseminen olisi todennäköisesti primaaritavoite. (Metts & Grohskopf 2003, 365.)

Sekundaaritavoitteet muokkaavat puolestaan sitä käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on muuttaa kohteen käyttäytymistä (Dillard 1990, 75). Sekundaaritavoitteet voidaan jakaa

viiteen ryhmään, jotka ovat: 1) identiteettitavoitteet, 2) vuorovaikutustavoitteet, 3) henkilökohtaiset resurssitavoitteet, 4) relationaaliset resurssitavoitteet ja 5) kiihtymyksen hallinnan tavoitteet. Identiteettitavoitteet liittyvät henkilön minäkäsitykseen kun taas vuorovaikutustavoitteissa on kyse sosiaalisesta sopivuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Resurssitavoitteiden keskiössä on arvossa pidettyjen avujen tai varallisuuden ylläpitäminen tai kasvattaminen. Kiihtymyksen hallinnan tavoitteissa on kyse siitä, että ihmiset haluavat pitää kiihtymyksensä tason tiettyjen rajojen sisällä. Sekundaaritavoitteita ovat siis sellaiset erilaiset tavoitteet, jotka ovat peräisin henkilön elämän toistuvista ja yleisistä motivaatioista. Primaaritavoitteiden lisäksi myös sekundaaritavoitteet muokkaavat viestin valintaa. Tarkemmin ajateltuna primaaritavoitteet ovat oikeastaan vain sekundaaritavoitteita, joita painotetaan hetkellisesti. (Dillard et al. 1989, 19–21, 23.)

Mettsin ja Grohskopfin (2003, 365–366) mukaan itsestä muodostettavan vaikutelman hallinta liittyy myös sekundaaritavoitteisiin. He esittelevät neljä metatavoitetta, jotka liittävät yhteen tarkempia vuorovaikutuksellisia tavoitteita. Nämä metatavoitteet ovat 1) sosiaalisen kompetenssin osoittaminen, 2) vaikutelman aitouden ja rehellisyyden suojaaminen, 3) vaikutelman aitouden ja rehellisyyden palauttaminen ja 4) vaikutelman luominen. Heidän mukaansa jokaiselle tavoitteelle on olemassa periaatteellinen strategia, jonka avulla tavoite on mahdollista saavuttaa.

Primaari- ja sekundaaritavoitteiden luokitteluun liittyy läheisesti tavoitteiden jaottelu hierarkkisesti eri tasoille. Dillardin (1990, 71) mukaan hierarkkisuudella tarkoitetaan sitä, että korkeamman tason tavoitteet pitävät sisällään alemman tason tavoitteita. Toisin sanoen jotkut tavoitteet ovat olemassa toisten tavoitteiden saavuttamista varten. Yksinkertaisimman jäsennyksen mukaisesti hierarkian huipulla ovat *motiivit* (motives), seuraavalla tasolla itse *tavoitteet* (goals) ja pohjimmaisella *alataavoitteet* (subgoals) (Dillard 1990, 71–72). Motiivit edustavat toiminnan abstraktia, intentionaalista syytä. Tavoitteet ovat tarkempia muutoksia, joita toimijat toivovat saavuttavansa. Ne heijastelevat motiivien konkreettisia, operationaalisia määritelmiä. Alataavoitteet ovat täsmällisiä toimintoja, jotka suoritetaan tavoitteiden saavuttamiseksi. (Cody et al. 1994,

44.) Käytännön viestintätilanteissa voi kuitenkin olla vaikeaa tehdä päätelmiä tavoitteiden hierarkkisesta järjestyksestä.

Canary ja Cody (1994, 10–11) käyttävät samantapaista luokittelua Cantoria ja Mischeliä (1979) mukaillen. He luokittelevat tavoitteet kolmeen eri abstraktiotasoon, jotka ovat: 1) ylätaso (supraordinate level), 2) perustaso (basic level) ja 3) alataso (subordinate level). *Ylätason* tavoitteet ovat yleisiä ja kaikenkattavia (esimerkiksi olla ystävällinen). *Perustason* tavoitteet tarjoavat enemmän tarkkuutta toimijan motiivien ja suhteiden nimissä (esimerkiksi tehdä jotain yhdessä). *Alatason* tavoitteet ovat hyvin tarkkoja ja eroavat siten muista tavoitteista (esimerkiksi pyytää ystävää kaupungille illalla). (Canary & Cody 1994, 10–11.)

Broadbent (1985) sekä Pervinin (1989, 7–8) mukaan myös Pervin (1983) ja Powers (1973) ovat käyttäneet *hierarkkisesti järjestyneen tavoitesysteemin* käsitettä. Siinä organismin osat ovat riippuvaisia toisistaan ja eri tavoitteet voivat olla keskenään yhteen sopimattomia. Tavoitteiden valinnan lisäksi organismin on kehitettävä strategioita sekä lyhyen ja pitkän tähtäimen että yksittäisten ja moniulotteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Pervin 1989, 7–8.) Johonkin tavoitteeseen pyrkiminen saattaa siis sulkea pois mahdollisuuden saavuttaa jokin toinen tavoite. Toisaalta jonkin alemman tason tavoitteen saavuttaminen saattaa mahdollistaa ylemmän tason tavoitteen saavuttamisen. Kaiken kaikkiaan kyse on siis erittäin monimutkaisesta tavoitteiden ja niiden saavuttamisen strategioiden vyyhdestä.

Tärkeysulottuvuuden mukaan jotkut tavoitteet ovat lähtökohtaisesti toisia houkuttelevampia. Lisäksi tavoitteiden tärkeys tai viehättävyys vaihtelee *ajan* myötä: saavutettujen tavoitteiden tärkeys vähenee ja niiden tilalle tulee uusia. Tavoite voi myös olla saavuttamattomissa jossakin tietyssä tilanteessa. Tällöin se ei suoranaisesti vaikuta yksilön toimintaan, mutta sillä saattaa silti olla vaikutusta toimintaa ohjaaviin käsityksiin. Tällöin henkilö tarkkailee tilannetta, koska muutokset siinä saattavat tehdä tavoitteen saavutettavaksi. (Dillard 1990, 72.)

Tavoitteita voidaan jaotella myös niiden proaktiivisuuden ja reaktiivisuuden perusteella. Proaktiiviset tavoitteet ovat sellaisia, joita toimijat suunnittelevat tavoittelevansa. Tavoitteet ovat reaktiivisia puolestaan silloin, kun toimija kohtaa jonkin ongelman. Tällöin toimijalla on vähemmän valtaa tapahtumiin ja mahdollisuuksia suunnitella toimintaansa. Reaktiiviset ja proaktiiviset tavoitteet eroavat toisistaan huomattavasti suhteessa käytettyihin taktiikoihin. (Cody et al. 1994, 45.)

Samaan asiaan ovat pureutuneet muutkin tutkijat. Shepherd ja Rothenbuhler (1991, 197) näkevät kysymykseen ”mistä toiminta saa alkunsa” kaksi vastausta: 1) toiminta on sisäisesti motivoitunutta ja 2) toiminta on ulkoisesti ohjautunutta. Mischelkin (1973, 273–274) ehdottaa, että toimintaa säätelevien ulkoisten seurausten lisäksi yksilöt säätelevät toimintaansa myös itse säädetyillä tavoitteilla ja itse tuotetuilla seurauksilla. Tällä hän tarkoittaa, että vaikka tilanteessa ei olisi ulkoisia rajoitteita tai sosiaalisia monitoreita, ihmiset asettavat itselleen suoritustavoitteita ja arvioivat onnistumistaan itse asettamillaan kriteereillä.

Reaktiivisia tavoitteita voidaan ainakin toisinaan pitää ulkoa tulevina, sillä ne muotoutuvat vuorovaikutustilanteen edetessä. Niiden syntymiseen ja muotoutumiseen vaikuttavat siis myös vuorovaikutuksen toisen osapuolen tavoitteet ja pyrkimykset. Proaktiivisia tavoitteita voidaan puolestaan pitää ”sisäsyntyisinä”, sillä ne ovat olemassa jo ennen vuorovaikutukseen ryhtymistä ja ohjaavat tällöin viestintäkäyttäytymistä. Tavoitteiden ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla tiedostettuja ollakseen proaktiivisia, koska kuten jo aiemmin todettiin, tavoitteet voivat ohjata ihmisen käyttäytymistä hänen itsensä sitä tiedostamatta.

2.2.2 Instrumentaaliset, interpersonaaliset ja identiteettiin liittyvät tavoitteet

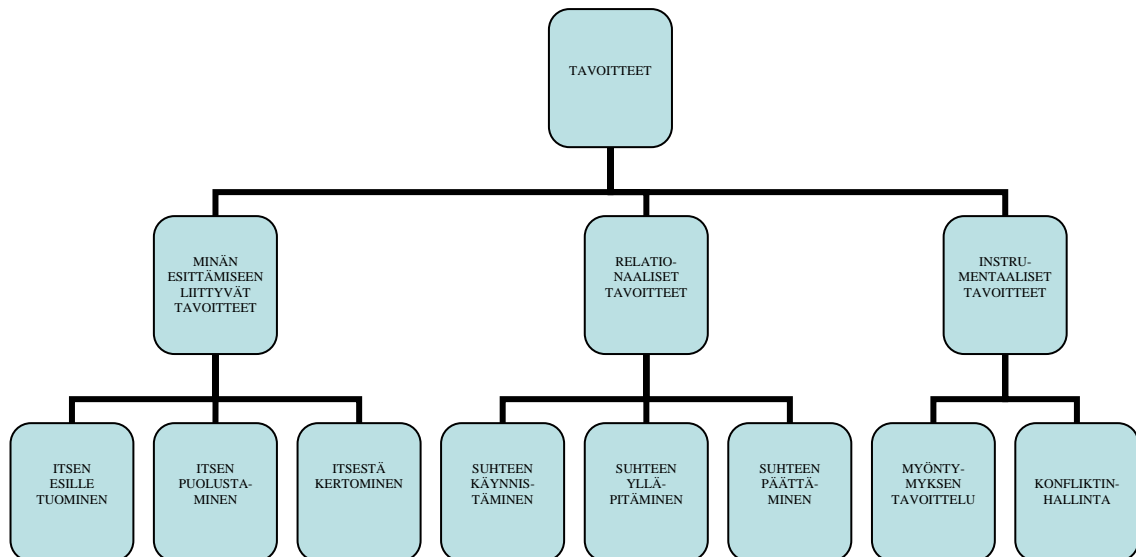
Tavoitteiden jakaminen tehtävä- ja suhdesuuntautuneisiin on luonteva ja paljon tukea saanut tapa luokitella tavoitteita. Sen juuret juontuvat siitä ajatuksesta, että interpersonaalinen viestintä on keino, jolla kaikenlaiset suhteet saavat alkunsa,

kehittyvät ja heikkenevät (Ruben & Stewart 1998, 248). Monet vuorovaikutussuhteet muodostetaan sellaisen tehtävän tai projektin suorittamiseksi, josta yksilö ei yksin selviäisi. Hyvin suuri osa näistä suhteista on dyadeja eli kahdenvälisiä. Esimerkkejä tällaisista tehtäväsuhteista ovat muun muassa taksikuskin ja asiakkaan, työnantajan ja työntekijän sekä lääkärin ja potilaan väliset suhteet. (Ruben & Stewart 1998, 251–253.) Samankaltainen on myös suhde terveydenhoitajan ja odottavan äidin välillä.

Joissakin tilanteissa tehtävän suorittaminen on kuitenkin toissijaista tai sillä ei välttämättä ole merkitystä lainkaan. Tällaisissa tilanteissa henkilökohtaisesti tai sosiaalisesti suuntautuneet tavoitteet ottavat etusijan. Uuden tuttavuuden muodostaminen tai kahvihetken viettäminen ystävän kanssa eivät välttämättä ole oleellisia tehtävän kannalta, mutta palvelevat silti useita tärkeitä tarkoituksia. Sosiaaliset suhteet voivat antaa välineitä ohjaamiseen, uudelleenluomiseen, läheisyyteen tai kumppanuuteen. Ne voivat olla myös keino välttää yksinäisyyttä, vahvistaa omanarvontuntoa, osoittaa ja vastaanottaa kiintymystä sekä verrata omia näkemyksiä muiden näkemyksiin. (Ruben & Stewart 1998, 253.) Terveydenhoitajan ja odottavan äidin suhde voinee joskus muodostua ainakin osittain myös tällaiseksi esimerkiksi silloin, kun äiti hakee tukea, hyväksyntää ja ymmärrystä.

Clarkin ja Delian (1979, 200) mukaan jokaisessa viestinnällisessä vaihtotilanteessa on eksplisiittisesti tai implisiittisesti läsnä tavoitteita. He myös uskovat, että typologioiden luominen on välttämätön lähtökohta viestintästrategioiden analysointimenetelmien kehittämiseksi. Clark ja Delia itse jaottelevat tavoitteet 1) avoimiin ja instrumentaalisiin, 2) interpersonaalisiin ja 3) identiteettiin liittyviin. *Instrumentaaliset* tavoitteet liittyvät viestinnällisen tilanteen tehtävän suorittamiseen. *Interpersonaaliset* tavoitteet kattavat suhteen luomisen tai ylläpitämisen muiden kanssa. *Identiteettitavoitteet* ohjaavat viestintätilannetta sellaiseen suuntaan, että puhujasta välittyisi muille halutun kaltainen kuva. Viestintätilanteessa yhdellä tavoitetyypillä on taipumus dominoida. (Clark & Delia 1979, 200.)

Canary ja Cody (1994) käyttävät samantapaista luokittelua. Heidän mukaansa interpersonaalista viestintää käytetään kolmenlaisten tavoitteiden saavuttamiseksi, joita ovat 1) minän esittämiseen liittyvät, 2) relationaaliset ja 3) instrumentaaliset tavoitteet. Canaryn ja Codyn (1994) jaottelu on havainnollistettu kokonaisuudessaan kuviossa 1.

KUVIO 1 Tavoitteiden tyypittely Canary ja Codya (1994) mukaillen

Minän esittämiseen liittyvät tavoitteet

Minän esittämisessä (self-presentation) viestitään kuvaa siitä, millainen yksilö on ja millaisena hän haluaa itsensä nähtävän. Se pitää sisällään itsen esille tuomisen, itsen puolustamisen ja itsestä kertomisen tavoitteet (Canary & Cody 1994, 4, 9).

Itsen esille tuomisessa (presenting the self) on kyse pyrkimyksestä hallita itsestä muodostettavia mielikuvia. Suoria menetelmiä mielikuvien hallintaan ovat *miellyttävän, pelottavan, kompetentin, avuttoman* tai *esimerkillisen* kuvan antaminen itsestä. (Canary & Cody 1994, 113–123). Jos ihmistä puolestaan syytetään jostakin, hän antaa yleensä jonkin selityksen käyttäytymiselleen (Canary & Cody 1994, 136). *Itsen puolustamisen* (defending the self) lisäksi selitykset palvelevat myös muiden tavoitteiden saavuttamista, joita voivat olla esimerkiksi suhteen korjaaminen, tunteiden hallinta, rangaistuksen välttäminen, vaikutelmien luominen ja konfliktien hallinta tai välttäminen (Canary & Cody 1994, 145). Tavallisimpia selitysmuotoja ovat *verukkeiden* keksiminen ja

oikeuttaminen. (Canary & Cody 1994, 139.) *Itsestä kertominen* (disclosing the self) on viestintää, jolla tarjotaan tietoa itsestä. Canaryn ja Codyn (1994, 169) mukaan Berg ja Archer (1982) ovat erotelleet toisistaan kolme eri itsestä kertomisen tyyppiä, jotka ovat *arvioiva läheisyys*, *aiheeseen liittyvä läheisyys* ja *kuvaileva läheisyys*.

Relationaaliset tavoitteet

Relationaalisissa tavoitteissa (relational goals) on kyse siitä, kuinka ihmiset luovat vuorovaikutussuhteita ja ylläpitävät tai laiminlyövät niitä (Canary & Cody 1994, 4). Relationaalisia tavoitteita ovat suhteen kehittyminen, ylläpitäminen ja päättäminen. *Suhteen kehitysvaiheessa* (escalating relationships) opitaan toisesta enemmän ja samalla läheisyys ja keskinäisriippuvuus lisääntyvät. Viestinnällä on keskeinen rooli esimerkiksi asenteiden ja arvojen ilmaisemisessa, oman persoonallisuuden paljastamisessa ja toisen osapuolen kehumisessa. (Canary & Cody 1994, 8, 218.)

Suhdetta ylläpidetään (maintaining relationships) keskittymällä siihen sopivaan tekemiseen ja viestintään (Canary & Cody 1994, 8). Canaryn ja Codyn (1994, 225) mukaan Duck (1988) on havainnut, että suhteen ylläpitämiseen pyritään ainakin kolmenlaisissa tilanteissa, kuten silloin, kun halutaan taata suhteen olemassaolo, estää suhteen syveneminen tai tasapainottaa vaikeaa suhdetta.

Harvat suhteet kestävät läpi koko eliniän. Useimmat suhteet rapistuvat ajan mittaan, mutta joskus suhde päättyy myös tietoisien päätöksen seurauksena. *Suhteen päättämisessä* (de-escalating relationships) on siis kyse siitä, miten ystävät ja rakastavaiset erkaantuvat toisistaan, ja kuinka viestintä heidän välillään vähenee tai loppuu kokonaan. Suhteen päättymiseen liittyy läheisyyden väheneminen tai suhteen hylkääminen kokonaan (Canary & Cody 1994, 8, 249).

Instrumentaaliset tavoitteet

Kolmas tavoitetyyppi ovat *instrumentaaliset tavoitteet* (instrumental goals), joiden tarkoituksena on saada toinen tekemään jotakin tai tarjoamaan resursseja. Instrumentaalisiksi tavoitteiksi luetaan *myöntymyksen saavuttaminen* (gaining

compliance) ja *konfliktin hallinta* (managing interpersonal conflict). (Canary & Cody 1994, 4, 285.)

Ihmisten elämässä on paljon tilanteita, joissa tarvitaan toisten ihmisten apua, lupaa, neuvoja ja niin edelleen. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi ihmiset käyttävät viestintää. Toimiminen jonkun toisen ihmisen pyynnön mukaisesti riippuu siitä, miten ja missä yhteydessä pyyntö esitetään. (Canary & Cody 1994, 9, 291.) Toisten ihmisten myöntymisen on siis keskeinen väline omien tavoitteiden saavuttamiseen. Myöntymyksen saavuttamisen lisäksi instrumentaalisenä tavoitteena pidetään myös *konfliktinhallintaa* (conflict management). Siinä keskeisiä kysymyksiä ovat, pitäisikö konflikti kohdata vai tulisiko sitä vältellä sekä kannattaisiko konfliktitilanteessa toimia yhteisymmärryksessä vai kilpaillen. Konfliktitilanteessa voi siis käyttää välttelevää, integraatiivista tai distributiivista strategiaa. (Canary & Cody 1994, 322–324.)

Tehtävä- ja suhdesuuntautuneiden tavoitteiden tai käyttäytymisen erottelulla on pitkät juuret vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osallistujien lausumat luokitellaan siten, että ne joko edistävät vuorovaikutuksen tehtäväosatekijää tai sosioemotionaalista osatekijää. Nimellisesti suhdesuuntautunut puhe ei kuitenkaan aina ilmaise suhdetavoitteita, vaan sitä voidaan käyttää myös strategiana tehtävätavoitteen saavuttamiseksi. (Iacobucci 1990, 85–87.) Tämä seikka tekee tehtävä- ja suhdesuuntautuneiden tavoitteiden erottelemisesta käytännössä usein hankalaa. Voidaan myös pohtia, mitä ovat tehtäväsuuntautuneet tavoitteet esimerkiksi sisarusten tai ystäväysten välisessä suhteessa. Teoreettinen jako on silti olemassa.

Minän esittämiseen liittyviä, relationaalisia ja instrumentaalisia tavoitteita voidaan kaikkia pitää tavoitteina, jotka ovat yhteydessä toisten ihmisten ajatuksiin, tunteisiin tai käyttäytymiseen. Etenkin instrumentaalisiin tavoitteisiin kuuluvassa myöntymyksen saavuttamisessa pyritään lisäksi saamaan aikaan jokin toivottu tila tai muutos toisessa ihmisessä. Näitä tavoitteita voidaan siis perustellusti pitää interpersonaalina, sosiaalisina ja näin ollen myös viestinnällisinä. Viestintä on keino näiden tavoitteiden saavuttamiseen: sitä tarvitaan niin minän esittämisessä, suhteen kehittämisessä,

ylläpitämisessä ja päättämisessä kuin myöntymyksen tavoittelussa ja konfliktinhallinnassakin. Minän esittämiseen liittyvät, relationaaliset ja instrumentaaliset tavoitteet ovat siis mitä suurimmassa määrin viestintätavoitteita.

2.2.3 Tarkoitukselliset, ehdottomat ja strategiset tavoitteet sekä tavoitepäätelmien oikeuttaminen

Craig (1986) on laatinut tavoitteiden luokittelusysteemin tutustumalla erilaisiin tavoitetutkimuksiin. Hänen mukaansa tavoitteet voidaan jakaa tutkimuksessa ainakin neljään eri ryhmään, jotka ovat: 1) funktionaaliset ja tarkoitukselliset tavoitteet, 2) ehdottomat ja dialektiset tavoitteet, 3) muodolliset ja strategiset tavoitteet sekä 4) tavoitepäätelmien oikeuttaminen (Craig 1986, 258).

Tarkoitukselliset tavoitteet (intentional goals) ovat asiainiloja, joihin puhujat tietoisesti pyrkivät diskurssin välityksellä (Craig 1986, 258). Näiden tavoitteiden eksplisiittisyys ja tarkkuus vaihtelevat (Craig 1986, Craigin 1990, 163 mukaan). *Funktionaaliset tavoitteet* (functional goals) ovat puolestaan kognitiivisia rakenteita. Tämä tarkoittaa sitä, että ne ovat olemassa vain silloin, jos niillä voidaan osoittaa olevan funktionaalinen rooli käyttäytymisen tuottamisessa. Näiden tavoitteiden kohdalla tarkoituksellisuus ei ole lähtöoletus. (Craig 1986, 258–259, 261.)

Ehdottomien ja dialektisten tavoitteiden ero suuntautuu tavoitteiden ja käyttäytymisen väliseen suhteeseen. *Ehdottomat tavoitteet* (positive goals) ovat suoraan yhteydessä käyttäytymisen tuottamiseen. Tällä tarkoitetaan eräänlaista tietokonemallia, jonka mukaan käyttäytyminen olisi suoraa seurausta tavoitteista. Dialektisesti ymmärrettynä tavoitteiden yhteys käyttäytymiseen on höllempi. *Dialektiset tavoitteet* (dialectical goals) eivät välttämättä ole suorassa yhteydessä diskurssin tuottamiseen, eivätkä ne siis aina heijastele käyttäytymissuunnitelmia. Tämä ei tarkoita, etteivätkö dialektiset tavoitteet lainkaan voisi vaikuttaa diskurssiin – niiden vaikutus saattaa vain olla epäsuora ja

monimutkainen. Korkeamman tason tavoitteet, kuten onnellisuus ja menestys ovat usein tyypillisiä esimerkkejä dialektisista tavoitteista. (Craig 1986, 262–263.)

Tavoitteiden *muodollisessa* tulkinnassa (formal goals) ajatellaan, että keskusteluissa on pohjimmiltaan kyse tavanmukaisten kaavojen tai sääntöjen noudattamisesta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ihmiset seuraavat tiettyjä tiedon vaihtamisen kaavoja vuorovaikutustilanteissa, koska niiden käyttämistä noissa tilanteissa odotetaan. *Strategisen* tavoitteiden tulkinnan (strategic goals) mukaan keskustelukumppanit käyttäytyvät strategisesti saavuttaakseen omia henkilökohtaisia tavoitteitaan, ja keskustelun rakenne saa muotonsa tästä prosessista. (Craig 1986, 266; ks. myös Craig & Tracy 1983, 15.)

Tavoitepäätelmien oikeuttamisessa (warranting inferences about goals) on kyse siitä, että olemassa olevista tavoitteista tehdään päätelmiä epäsuorien todisteiden perusteella. Koska tavoite on abstrakti ja suhteellinen käsite, ei epäsuorien todisteiden käyttöä diskurssin tavoitesuuntautuneisuuden todentamisessa voida välttää. Millä perusteella tutkija sitten voi vakuuttua, että puhuja pyrkii tiettyyn tavoitteeseen? (Craig 1986, 268.) Burke (1986) sekä Craigin (1986, 268–269) mukaan Hobbs ja Evans (1980) korostavat *kaikkien kontekstin elementtien* merkitystä puhujan tavoitteiden tulkitsemisessa. Craig (1986, 269) ehdottaakin neljää yleistä lähtökohtaa tavoitepäätelmien oikeuttamiseksi ja takaamiseksi.

Käyttäytyäkseen tilanteeseen sopivalla tavalla yksilön on pyrittävä tiettyihin tavoitteisiin. Tällaisen päättelyn ajatellaan perustuvan tavoitteen *tavanmukaiseen sopivuuteen* tietyssä tilanteessa. Craig (1986, 269) käyttää ilmiöstä nimitystä ”inference based on the conventional appropriateness of the goal in the situation”. Esimerkkinä tästä voisi olla kahden, toisilleen ennestään tuntemattoman ihmisen kohtaaminen: jos toinen kysyisi toiselta jonkin kysymyksen, pidettäisiin sitä totutun tavan mukaisesti tiedon hankintana, ja siihen vastattaisiin kysyjän odotusten mukaisesti. (Craig 1986, 269.)

Voidaan myös väittää, että tavoitteeseen pyritään, jos luullun tavoitteen ja jonkin diskurssin muodollisen elementin välille voidaan luoda funktionaalinen suhde. Tavanmukaiset muodot saattavat siis toimia instrumentaalisesti tuottaakseen tietyn lopputuloksen. Jos puhuja sanoo asioita, joilla on funktionaalinen suhde tiettyihin lopputuloksiin, ovat nuo lopputulokset hänen tavoitteitaan. Puhuja saattaa esimerkiksi kalastella kohteliaisuuksia hyödyntämällä vastavuoroisuuden tapaa. Tätä kutsutaan päättelyksi, joka perustuu *diskurssin ja tavoitteen väliseen funktionaaliseen suhteeseen*. Päättelyn alkuperäinen nimitys on “inference based on a functional relationship between the discourse and the goal”. Tämä suhde on strateginen, ei muodollinen. (Craig 1986, 269–270.)

Craigin (1986, 270) mukaan toistamisen, painotusten tai muiden tehokeinojen käyttämisestä diskurssin tuottamisessa voidaan päätellä, että diskurssi suuntautuu tiettyyn tavoitteeseen. Tehokeinojen viitteellinen sisältö, tapa tai ilmaisen muodot voidaan tällöin liittää huomion keskipisteeseen. Tällainen päättely perustuu *diskurssin orientaatioon tunnistettavaa huomion kohdetta kohti*, ja alkuperäistekstissä siitä käytetään nimitystä ”inference based on the orientation of the discourse to an identifiable focus of attention”. (Craig 1986, 270.) Craigin (1986, 270) mukaan Benoit ja Follert (1986) huomasivat, että ensimmäisissä vuorovaikutustilanteissa toisen osapuolen kysymyksiin vastataan yleensä vuolaasti ja runsassanaisesti. Tästä he tekivät sen johtopäätöksen, että kyseinen diskurssi on suuntautunut tiedon jakamiseen.

Päättely voi perustua myös *puhujan selontekoon itsestään*, jolloin siitä käytetään nimitystä ”inference based on self-report of the speaker”. Sitä, mitä puhujat sanovat tai eivät sano tavoittelevansa, voidaan pitää osoituksena heidän tavoitesuuntautuneisuudestaan. (Craig 1986, 271.) Tämä pätee Craigin mukaan etenkin silloin, jos on kyse korkeamman tason dialektisista tavoitteista. Virhelähteitä itsearviointiin perustuvassa aineistossa ovat sosiaalinen suotavuus ja tiedon saatavuus.

Jotta vuorovaikutuksen osapuolten olisi mahdollista vastata toistensa tavoitteisiin, on niistä voitava tehdä päätelmiä puheen perusteella. Päätelmiä voidaan tehdä esimerkiksi

sen perusteella, mikä on sopivaa missäkin tilanteessa. Äidille neuvolassa esitetty kysymys mahdollisista sukupuolitaudeista on asiaankuuluva, koska terveydenhoitaja tarvitsee tietoa voidakseen ottaa sen huomioon raskauden edetessä. Terveydenhoitajan tavoitteena on tällöin oletettavasti tiedonhankinta, ei esimerkiksi henkilökohtaisen uteliaisuuden tyydyttäminen. Kun äiti ymmärtää tämän kontekstin perusteella, vastaa hän kysymykseen todennäköisesti rehellisesti, jolloin terveydenhoitaja saavuttaa tavoitteensa.

Jos taas äiti esimerkiksi sanoo terveydenhoitajalle jotain, minkä seurauksena tämä osoittaa tukea ja ymmärrystä, voidaan äidin tavoitteena olettaa olleen tuen ja ymmärryksen saaminen. Suhde ei kuitenkaan aina ole näin suoraviivainen, sillä kuulija voi vastata puhujan tavoitteisiin myös odottamattomilla tavoilla. Craigin (1986, 271) on siis huomioitava, että kaikki tavoitteisiin liittyvä tieto on tavallaan erehtyväistä ja epätäydellistä: se tarjoaa vain epäsuoria todisteita ja edellyttää tulkintaa. Vaikka tavoitteista sinänsä ei saataisikaan ”varmaa” tietoa, voi niiden tutkiminen silti paljastaa mielenkiintoisia asioita ihmisten tavoitesuuntautuneisuudesta (Craig 1986, 271).

3 TAVOITTEET DISKURSSISSA

3.1 Tavoitteet diskurssin selittäjinä

Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan tavoitteiden suhdetta vuorovaikutukseen ja viestintäkäyttäytymiseen tavoitteiden ilmenemisen ja tutkimisen kautta. Ilmiöön perehdytään käyttämällä apuna diskurssin käsitettä. Luvussa määritellään ensin, mitä diskurssilla tässä tutkielmassa tarkoitetaan. Tämän lisäksi tarkastellaan tavoitteiden tutkimista tavoite- ja diskurssilähtöisesti, eritellään diskurssin rakentumista kognitiivisesti ja sosiaalisesti sekä pohditaan haasteita tavoitteiden käyttämisessä diskurssin selittäjinä.

Diskurssin määritelmä

Shepherdin ja Rothenbuhlerin (1991, 189–190) mukaan *diskurssi* on yksi tarkoituksellisimmista sosiaalisen toiminnan muodoista, pohjimmiltaan intentionaalinen ja sen vuoksi myös tavoitesuuntautunut. Diskurssi ilmenee siis *sosiaalisena kanssakäymisenä*.

Diskurssin (discourse) käsitettä käytetään tutkimuskirjallisuudessa laajalti sellaisenaan. Diskurssin sijasta tutkimuksissa voitaisiin toisinaan käyttää esimerkiksi viestintäkäyttäytymisen, vuorovaikutuksen tai vaikkapa vuorovaikutustilanteen nimityksiä. Eri nimityksillä on yhteisiä sisältöjä, mutta ne eivät automaattisesti vastaa toisiaan yksi yhteen. Esimerkiksi vuorovaikutuksella voidaan joskus tarkoittaa diskurssia, mutta toisaalta vuorovaikutus voi toisinaan myös *tapahtua diskurssissa*. Tämän vuoksi diskurssin ja vuorovaikutuksen välille ei voida vetää yhtäläisyysmerkkiä. Sama pätee myös viestintäkäyttäytymiseen: se voi olla osa diskurssia, mutta ei kuitenkaan kata kaikkea sitä, mitä diskurssin käsite pitää sisällään.

Tämän tutkielman kannalta on merkityksellistä, että käytetty nimitys kattaa sekä itse vuorovaikutuksen että tilanteen, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Tarkastelukohteen on myös oltava sellainen, että siitä pystyy tekemään havaintoja ja päätelmiä tavoitteista. Diskurssin käsite kattaa kaikki nämä sisällöt, ja sen vuoksi sitä käytetään tässä tutkielmassa sellaisenaan. On kuitenkin syytä huomata, että vaikka tutkielmassa käytetäänkin diskurssin käsitettä, ei siinä kuitenkaan ole kyse diskurssianalyttisestä tavasta lähestyä tutkittavaa ilmiötä. Diskurssin käsitettä käytetään tässä tutkielmassa siis ainoastaan kuvaamaan vuorovaikutustilannetta, jossa vuorovaikutuksen osapuolten viestintäkäyttäytyminen on havaittavissa, ja jonka perusteella tästä viestintäkäyttäytymisestä on mahdollista tehdä päätelmiä osapuolten tavoitteista.

Tavoitteiden tutkiminen tavoite- tai diskurssilähtöisesti

Kaikenlainen diskurssin analysointi koskettaa viestinnän järjeistämistä, ja koska järjeistämisen ytimessä on merkitysten määrittämisprosessi, hyödynnetään siinä usein tavoitteen käsitettä (Penman 1990, 15). Tavoitteen käsitteeseen turvautuminen diskurssin piirteiden selittäjänä onkin käytännöllinen lähestymistapa ongelmiin, joita ei muilla menetelmillä ole saatu tyydyttävästi ratkaistua. Diskurssia selitetään siis usein viittaamalla vuorovaikutuksen osapuolten tavoitteisiin. (Shepherd & Rothenbuhler 1991, 189–190.)

Viestinnällisen toiminnan ymmärtäminen edellyttää kahden maailman silloittamista. Ensimmäinen niistä on sosiaalisten toimijoiden maailma. Tällä tarkoitetaan sitä, että toimijoilla on tarkoituksensa, huolenaiheensa ja tavoitteensa, jotka ohjaavat ja motivoivat heidän toimintaansa. Toinen on diskurssin maailma, jossa toimijoiden jokapäiväisiä tavoitteita ilmaistaan, ja jossa niistä tehdään päätelmiä. Keskeinen kysymys onkin, kuinka nämä tavoitteet ja diskurssit on linkitetty, ja kuinka ne pitäisi linkittää. (Tracy & Coupland 1990, 1.)

Tavoitteiden tutkijat voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, ottavatko he tutkimuksensa lähtökohdaksi tavoitteen vai diskurssin. Jos tutkimuksen lähtökohtana on tavoite, tutkijat antavat toimijoille tavoitteita ja keskittyvät tarkastelemaan sitä, kuinka

tavoitteiden vaihtelun piirteet vaikuttavat ilmaisuun diskurssissa. Jos lähtökohtana on puolestaan luonnollinen diskurssi, suuntaa tutkija kiinnostuksensa siihen, kuinka arkipäivän diskurssitoiminnot ovat yhteydessä tilanteessa toimivien ihmisten tavoitteisiin. (Tracy & Coupland 1990, 2–3.)

Tracyn ja Couplandin (1990, 4) mukaan diskurssin tutkimuksen avulla ei voida päästä suoraan käsiksi ihmisten tavoitteisiin. Toimijoiden on kuitenkin pantava omat tavoitteensa näytille diskurssiin ja sen perusteella myös tehtävä päätelmiä muiden tavoitteista. Diskurssia tutkimalla voidaan siis tarkastella sitä, mihin todellisiin tavoitteisiin ihmiset pyrkivät tietyissä viestinnällisissä kohtaamisissa. (Tracy & Coupland 1990, 4.) Esimerkkejä tällaisista tutkimuksista ovat muun muassa Penmanin (1990) tutkimus asianajajien ja todistajien kysymyksistä ja vastauksista oikeussalissa, Hopperin ja Drummondin (1990) tutkimus seurustelusuhteen lopettamisesta, Raganin (1990) tutkimus hoitajan ja potilaan välisestä keskustelusta gynekologisen tutkimuksen aikana ja Iacobuccin (1990) tutkimus asiakkaan ja puhelinyhtiön edustajan välisestä sananvaihdosta. Nämä tutkimukset pureutuvat tavoitteen ideaan ja siihen, kuinka se on yhdistetty diskurssiin. (Tracy & Coupland 1990, 4.)

Edellä mainitut tutkimukset lähtevät siis liikkeelle luonnollisesti ilmenevästä diskurssista ja osoittavat, kuinka tavoitekäsitteet (aiheet, tarkoitukset, toiveet, huolenaiheet) voivat auttaa ymmärtämään vuorovaikutusta paremmin (Tracy & Coupland 1990, 5). Ainakin useita tavoitteita tutkittaessa voi olla hyödyllistä lähteä liikkeelle juuri diskurssista. Diskurssin ja siinä käydyn keskustelun analysoinnin etuna on, että se antaa datan ilmaista osallistujien vuorovaikutustavoitteita ja suuntautumista niihin. (Ragan 1990, 81–82.)

Vastakohtana diskurssilähtöiselle tavalle tutkia tavoitteita on niiden tarkasteleminen teoreettisesta viitekehyksestä lähtien. Tällöin teoreettisessa viitekehyksessä esitetään, että tavoitteiden sekä toimijoiden ja toiminnan tulosten välillä on tietty yhteys ja pyritään todentamaan se. Tällaista suuntausta edustavat tutkijat ovat pyrkineet muun muassa tunnistamaan tavoitetyyppejä, jotka selittäisivät viestinnällistä toimintaa.

Tavoitetyyppejä on nimetty ja luokiteltu eri tavoin, mutta kahdentyyppisiä tavoitteita pidetään yleensä perustavanlaatuisina. Nämä tavoitetyypit ovat tehtävä- tai instrumentaaliset tavoitteet sekä tavoitteet, jotka liittyvät minän esittämiseen tai suhteesta huolehtimiseen. (Tracy & Coupland 1990, 5.) Rationaaliset toimijat huolehtivat sekä tehtävä- että kasvotavoitteistaan ja rakentavat diskurssia strategisesti saavuttaakseen tavoitteitaan (Ragan 1990, 81).

Bavelas (1991) kritisoi tämänkaltaista tapaa lähestyä tavoitteita. Hänen mukaansa diskurssista ollaan joskus kiinnostuneita vain siinä mielessä, että se nähdään polkuna teoreettiseen rakenteeseen. Tässä rakenteessa tavoitteiden nähdään olevan korkeammalla teoreettisella tasolla ja diskurssia pidetään vain pienenä ja erityisenä mikrotason ilmiönä, välineenä korkeampiin päämääriin. Näin päin etenemistä hän pitää kuitenkin ikään kuin käänteisenä pyramidina: pohjalla on vain vähän tietopohjaa, joka kannattelee seikkaperäistä teoreettista rakennetta. Vakaamman pyramidin kantana olisi laaja, havaintoihin perustuva pohja, joka tukisi vaatimattomampia käsitteellisiä päätelmiä. Bavelas väittääkin, että luonnontieteilijöiden tavoin sosiaalitieteilijöiden tulisi ensin kuvailla maailmaa ja vasta sitten yrittää koota nämä kuvailut yhteen teoreettisiksi malleiksi. (Bavelas 1991, 124–125.)

Myös Sanders (1991, 186–187) näkee, että viestintätavoitteiden tarkastelu voi helposti kääntää huomion pois itse puheesta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tällöin kiinnostuksen kohteeksi muodostuvat psykologiset ja ehkä myös sosiologiset sosiaalisen vuorovaikutuksen esimuodot. Näitä ovat tavoitteiden ja suunnitelmien muotoilu ennen vuorovaikutusta, yksilölliset erot siinä, tilanteen vaikutukset siihen ja niin edelleen. Tällainen tarkastelutapa saattaa aliarvioida puheen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen roolia tavoitteiden muodostamisessa, arvioinnissa ja uudelleenmuotoilussa. Toiseksi siinä saatetaan jättää huomiotta sen ongelman monisyisyys, jonka viestijät kohtaavat pyrkiessään kohti omia tavoitteitaan ja suhteuttaessaan samaan aikaan toisten pyrkimyksiä omiinsa. (Sanders 1991, 186–187.)

Diskurssin rakentuminen kognitiivisesti ja sosiaalisesti

Diskurssiin voidaan ottaa myös toiset kaksi näkökulmaa, jotka ilmenevät vaihtoehtoparin kautta: diskurssi on toisaalta tavoitesuuntautunut, toisaalta sosiaalisesti rakentunut. Psykologien ensisijainen tutkimusala on ollut ihmiskäytöksen tarkkailu sisäisestä, yksilöllisestä ja voluntaristisesta näkökulmasta. Diskurssi muotoutuu tällöin puhujien tavoitteiden ja heidän tekemiensä valintojen mukaisesti. Sosiologien painopiste on puolestaan ihmisten käyttäytymisen ulkoisessa, kollektivistisessä ja deterministisessä puolessa. Tällöin ajatellaan, että diskurssi on pohjimmiltaan strukturoitunut, järjestetty ja kaavanomainen. Myös viestintätieteilijöiden joukosta on löydettävissä samankaltainen jako psykologisesti orientoituneisiin individualisteihin ja kulttuurisesti suuntautuneisiin kollektivisteihin. Nämä jaot ovat olemassa, vaikka lopulta kaikki ovat sitä mieltä, että inhimillinen käyttäytyminen on näiden ja monien muiden piirteiden monimutkainen synteesi. (Shepherd & Rothenbuhler 1991, 189–190.)

Kahtiajako tavoitteiden kognitiivisuuden ja diskursiivisuuden välillä on eri koulukuntien kesken toisinaan voimakas. Pohjimmiltaan siinä on kyse siitä, uskotaanko tavoitteiden olevan yksilöllisiä, kognitiivisia rakenteita vai diskurssissa muotoutuvia ja ilmeneviä pyrkimyksiä. Käytännössä kiista ilmenee esimerkiksi siinä, ajatellaanko tavoitteiden ilmenevän viestintäkäyttäytymisenä vai rakentuvan kielessä. Shepherdin ja Rothenbuhlerin (1991, 190) mukaan näitä lähestymistapoja pidetään teorioissa vaihtoehtoisina ja toisensa poissulkevinä sen sijaan, että ne yritettäisiin yhdistää. Mitä teemme, kuinka osallistumme vuorovaikutukseen ja mitä sanomme, ovat heidän mukaansa aina kuitenkin sekä omaehtoisia, luovia ja ennakoimattomia että samanaikaisesti myös ennalta määrättyjä, toistuvia ja ennustettavissa olevia asioita. Tavoitteita ja diskurssia pitäisi ajatella toisiinsa kietoutuneina käsitteinä, ja koska diskurssissa puhuminen on käyttökelpoinen keino tavoitteiden saavuttamiseksi (Tracy & Coupland 1990, 2), voi puheen analysoiminen tuottaa merkittävää tietoa tavoitteista.

Tässä tutkielmassa ei perehdytä tavoitteiden individualistisen, sisäisen ja voluntaristisen sekä kollektivistisen, ulkoisen ja deterministisen luonteen pohdintaan tai erittelyyn, vaan tarkastellaan ainoastaan sitä, millaisia tavoitteita äidin ja terveydenhoitajan

vuorovaikutuksessa ilmenee. Tutkimuksessa on tarkoitus havainnoida todellista viestintäkäyttäytymistä ja tehdä johtopäätöksiä äitien tavoitteista näiden havaintojen pohjalta. Tavoitteiden uskotaan siis olevan nähtävissä vuorovaikutustilanteessa, jolloin niistä voidaan tehdä päätelmiä. Tutkielmassa kiinnostuksen kohteena ei ole teoreettinen rakenne vaan tavoitteiden ilmeneminen todellisessa vuorovaikutuksessa. Näin ollen tutkielmaa voidaan pitää diskurssilähtöisenä. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on etsiä ja luokitella odottavien äitien viestintätavoitteiden ilmenemismuotoja. Tätä ei kuitenkaan tehdä teoreettisen viitekehyksen pohjalta yrittäen saada äitien tavoitteita istumaan joihinkin ennalta määrättyihin luokkiin, vaan luokittelu tehdään luonnollisen aineiston pohjalta. Tällä tavoitellaan induktiivista eli aineistolähtöistä tutkimusotetta.

Haasteet tavoitteiden käyttämisessä diskurssin selittäjinä

Kasvokkaisviestinnän lähestyminen tavoitteiden näkökulmasta on hallitseva viestinnällisessä ja sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa (Tracy 1991, 1–2). Tracyn mukaan ei kuitenkaan voida olettaa, että viestijöiden tavoitteet liittyvät diskurssiin yksinkertaisilla ja läpinäkyvillä tavoilla.

Oletus siitä, että tavoitteet ja diskurssi ovat yhteydessä toisiinsa läpinäkyvästi, perustuu kahteen toisiinsa yhteydessä olevaan lähtökohtaan. Ensimmäinen näistä lähtökohdista on se, että viestinnällistä toimintaa ympäröivät tavoitteet ovat pieni ja helposti määriteltävä joukko. Toinen lähtökohta on se, että jos yhteydet tavoitteen (esimerkiksi saada toinen myöntymään) ja toiminnallisten viestintästrategioiden (esimerkiksi pyytää, perustella, olla ystävällinen) välillä tunnistetaan, on tavoitteen ja diskurssin välinen suhde selitetty. Kasvokkaisviestintätilanteille ei kuitenkaan ole helppoja, ennalta määrättyjä tavoitepaketteja. Puhuja joutuu jatkuvasti pohtimaan, kuinka tärkeä jokin yksittäinen tavoite on suhteessa hänen muihin tavoitteisiinsa. (Tracy 1991, 3–5.) Arkipäiväisimmistäkin sananvaihtoista on vaikeaa tehdä luotettavia päätelmiä tavoitteista pelkästään diskurssin perusteella (Iacobucci 1990, 98).

Kyky yhdistää diskurssi tavoitteisiin on kuitenkin välttämätöntä kasvokkaisviestinnän ymmärtämisessä. Jos sama diskurssin muoto voi viitata eri tavoitteisiin ja eri muodot

voivat ilmaista käytännöllisesti katsottuna samaa tavoitetta, tarvitaan hyviä käsitteellisiä viitekehyksiä, jotta voidaan löytää ne tavat, joilla tavoitteet ja diskurssi yhdistyvät missä tahansa yksittäisessä tapauksessa. Tarve metodille, joka pystyisi yhdistämään diskurssin tavoitteisiin, on siis ilmeinen. (Tracy 1991, 2–3.) Sen lisäksi, että tavoitteen käsite on määriteltävä eksplisiittisesti ja selkeästi, täytyy myös malli siitä prosessista, jolla tavoitteet yhdistetään diskurssiin, eksplikoida. Kaikki tuntuvat tietävän, mikä tavoite on ja kuinka se vaikuttaa diskurssiin. Tällainen intuitiivinen vakuuttavuus voi ennen pitkää kuitenkin muodostua haittapuoleksi. (Bavelas 1991, 121.)

Shepherd ja Rothenbuhler (1991, 194) huomauttavat, että vaikka yksilön tekemisiä voidaan selittää viittaamalla heidän tavoitteisiinsa tai siihen, mitä he näyttäisivät tekevän, selitetään todellisuudessa vain toiminnan yksiköitä, ei diskurssia. Diskurssi ilmenee yksiköiden, toimintojen ja yksilöiden välisissä *toimintamalleissa* (patterns), ei yksittäisissä lausumissa. Diskurssista tekee ainutlaatuisen sen yhtäaikainen sisäinen ja ulkoinen sekä yksilöllinen ja kollektiivinen luonne. Tavoitteiden ei kuitenkaan voida olettaa selittävän diskurssia tyydyttävästi, jos niillä nähdään olevan vain sisäiset ja yksilölliset tai ulkoiset ja kollektiiviset juuret. Tavoitteiden täytyy nähdä nousevan ja niitä on teorisoitava kaikista noista lähtökohdista. Jokaisella yksittäisellä tavoitteella pitäisi siis nähdä olevan sisäisiä, ulkoisia, yksilöllisiä ja kollektiivisiä ominaisuuksia. (Shepherd & Rothenbuhler 1991, 194, 201.)

Craig (1986, 263) puolestaan kritisoi diskurssin tavoitesuuntautuneisuutta ylipäätään. Hän pohtii, että jos tavoitteet ovat usein epämääräisiä, muuttuvia ja häilyviä, niin kuinka voidaan väittää, että diskurssi on tavoitesuuntautunut? Yksi ilmeinen oletamus on, että tavoitesuuntautuneisuus on asteittaista: joissakin tilanteissa tavoitteet ohjaavat käyttäytymistä voimakkaammin ja suuremmin kuin toisissa. Vaikka tavoitteiden yksinkertaistaminen voi olla tarpeen joissakin tutkimusasetelmissä, saattavat liialliset yksinkertaistukset puhujien etsimistä tavoitteista kuitenkin peittää diskurssin tärkeitä näkökulmia. (Craig 1986, 263–264.)

Bavelasin (1991, 124) mukaan on olennaista pitää mielessä (mentaalisen) tavoitteen ja diskurssin välinen perustavanlaatuisen ero: toinen on rakenne ja toinen tarkkailtavissa olevaa käyttäytymistä. Bavelas väittää, että jos tavoitteita pidetään hypoteettisina, intrapsyykkisinä kokonaisuuksina, ne eivät voi tulla esille diskurssissa. Ne voivat kuitenkin *vaikuttaa* diskurssiin tai niistä voidaan tehdä *päätelmiä* diskurssin perusteella. Jos tavoitteet aletaan nähdä diskurssissa, on diskurssi itse asiassa työnnetty sivuun ja korvattu se pääteltyllä rakenteella. Tällöin on alettu uskoa hypoteettisten, mentaalisten rakenteiden kirjaimelliseen olemassaoloon ja rakenteesta tulee diskurssin sijasta se, mitä tutkija luulee todellisuudessa näkevänsä. (Bavelas 1991, 124.)

Tavoitteen käsitteen yleisestä käytöstä huolimatta sen soveltaminen diskurssin analysointiin ei siis ole helppoa. Millä tahansa viestintätoimella voi olla useampi kuin yksi tavoitekuvaus. Lisäksi toimintaa määräävien tavoitteiden luonne on pitkälti kontekstiriippuvainen. (Penman 1990, 16.) Viestit ovat luonnostaan moniselitteisiä, mutta ne voivat olla myös tarkoituksellisesti harhaanjohtavia. Ne voivat palvella useampaa tavoitetta samanaikaisesti tai eri tavoitteita ajan mittaan. Aikomuksia voidaan ilmaista suoraan tai epäsuorasti, ja vaikutus voi olla välitön, kumulatiivinen tai jopa tuntematon. Tähän ongelmaan törmäävät kaikki tutkimukset, joissa yritetään luokitella diskurssia tai liittää siihen merkityksiä. Penmanin mukaan viestintäkäyttäytymistä koodattaessa onkin perinteisesti oletettu, että luokittelun epäjohdonmukaisuudet johtuvat huonosta koodaamisesta, eivät koodattavan ilmiön luonnollisesta monimerkityksisyydestä. (Penman 1990, 21–22.)

Päätelmien tekeminen tavoitteista diskurssin perusteella on siis haastavaa, ja siihen liittyy monia kysymyksiä ja ongelmia. Nämä ongelmat on tiedostettava tutkimusta tehtäessä ja tuotava näkyviin, jotta tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä voidaan arvioida kriittisesti. Päätelmiä tavoitteista tehdään diskurssin perusteella arkielämän vuorovaikutustilanteissa kuitenkin jatkuvasti. Tämän vuoksi tavoitteiden ilmenemiseen diskurssin välityksellä tuleekin perehtyä myös tieteellisin menetelmin. Tavoitteiden tutkimisen haastavuus ja ongelmallisuus eivät siis saa estää tutkimuksen tekemistä.

3.2 Tavoitteet ja vuorovaikutus

Yksilöt eivät aloita vuorovaikutustilanteita toisten kanssa vain käyttääkseen kieltä, osallistuakseen vuorovaihtoihin tai käyttäytyäkseen yhtenevästi (Berger 2000, 157). Vuorovaikutuksen osapuolet viestivät saavuttaakseen tavoitteita, mikä puolestaan edellyttää muiden apua: vuorovaikutus siis tekee tavoitteet saavutettaviksi (Benoit & Follert 1986, 253). Yksilöt voivat joko onnistua tai epäonnistua pyrkimyksissään saavuttaa arkipäiväisiä tavoitteitaan sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla (Berger 2000, 160). Koska monet teot saattavat toteuttaa yhtä tarkoitusta ja eri tarkoituksiin voidaan pyrkiä samoilla teoilla (Benoit & Follert 1986, 254), on tavoitteiden tunnistaminen ja niiden muutosten havaitseminen vuorovaikutuksen edetessä elintärkeää tuotettaessa sellaisia viestejä, joilla pyritään saavuttamaan tavoitteita (Berger 2000, 160). Tässä luvussa perehdytään siihen, miten tavoitteet voivat auttaa yksilöä toimimaan erilaisissa viestintätilanteissa sekä siihen, miten useampien tavoitteiden samanaikainen olemassaolo on yhteydessä viestien monimuotoisuuteen. Lopuksi pohditaan, millaisia erityispiirteitä äitiysneuvolakäynnillä viestintätilanteena on.

Tavoitteet viestintätilanteissa

Vuorovaikutuksen osapuolet järjestävät aikeitaan saadakseen aikaan sosiaalista toimintaa, ja tietyn vuorovaikutustilanteen tavoitteet nousevat sen ominaisuuksista (Benoit & Follet 1986, 253). Henkilön ymmärrys sosiaalisesta vuorovaikutuksesta määräytyy sen perusteella, miten hän tulkitsee kontekstia, jossa vuorovaikutus tapahtuu, vuorovaikutuskumppaninsa käyttäytymistä ja omaa käyttäytymistään (Berger & Kellerman 1994, 3). Vaikka yksilöt tuovat mukanaan vuorovaikutustilanteeseen yleistä tietoa henkilöistä ja menettelytavoista, täytyy heidän silti hankkia erityistä tietoa myös vuorovaikutuskumppaneistaan ja kyseisestä tilanteesta saavuttaakseen tavoitteensa. Sosiaalisen ja personaalisen tiedon hankinta on siis tärkeä tavoite lähes missä tahansa strategisessa viestintätilanteessa. (Berger & Kellerman 1994, 1–2.)

Ennen kuin viestijä voi yhdistää käyttäytymisen tavoitteeseen, täytyy sopiva tavoite ensin valita lukemattomasta mahdollisten vuorovaikutuksen tarkoitusten joukosta. Tavoitteen sopivuus on vahvasti yhteydessä tilanteen luonteeseen. Vuorovaikutuksen osapuolet kohtaavat tilanteita, jotka voivat olla uusia tai ennestään tuttuja. Uusi tilanne vaatii suunnitelman mahdollisten tavoitteiden tunnistamiseksi, kun taas tutussa tilanteessa voidaan käyttää skriptiä, joka auttaa eristämään tilanteen totunnaiset tavoitteet. (Benoit & Follert 1986, 248.)

Tilanne on uusi, kun vuorovaikutuksen osapuolet eivät löydä siihen sopivia tavoitteita muististaan. Tällainen tilanne edellyttää sitä, että viestijät luovat tavoitteita vuorovaikutusprosessin aikana, etsien niitä kontekstista. (Benoit & Follert 1986, 248.) Bergerin (2000, 159) mukaan Hewes (1995) sekä Hewes ja Graham (1989) ovat väittäneet, että tällaisissa vähemmän rutiiniluontoisissa keskusteluissa yksilöiden on käytettävä enemmän aikaa yhteisten tavoitteiden luomiseen tai toisen piilotettujen agendojen arvailuun kuin rutiinitilanteissa. Viestinnän tehokkuus on riippuvainen tämän yhteisen perustan (common ground) luomisesta (Berger 2000, 161).

Tutuissa tilanteissa yksilöt voivat puolestaan turvautua skripteihin. Tällöin tavoitteita ja käyttäytymistä ei tarvitse luoda tyhjästä. Skriptit ovat tuttuja sekä puhujalle että tulkitsijalle, ja niiden tunnistamisessa ovat apuna esimerkiksi tilanteeseen osallistuvien lukumäärä, fyysinen ympäristö, osallistujien keskinäiset suhteet ja roolit sekä tilanteen tarkoitus. Tietyt käyttäytymismallit osoittavat tulkitsijalle, minkä skriptin puhuja on valinnut. Toiset skriptit ovat tiukempia, toiset löysempiä ja myös yksilöiden välillä on eroja siinä, kuinka tarkasti skriptejä noudatetaan. (Benoit & Follert 1986, 249–250.)

Useat tavoitteet viestien monimuotoisuuden selittäjinä

Yleensä oletetaan, että ihmiset toimivat monista eri syistä. Tästä lähtökohdasta voidaan tehdä johtopäätös, että ihmisillä on useita tavoitteita. Kahteen tai useampaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä samalla kertaa (Sanders 1991, 185). Vaikka yksittäinen tavoite voikin dominoida tietyssä tilanteessa, ihmiset pyrkivät kuitenkin yleensä useampiin tavoitteisiin samanaikaisesti (Dillard 1990, 72). On siis huomattava, että

harvat arjen tilanteet ovat sellaisia, joissa ihmisillä olisi vain yksi tavoite (Tracy & Coupland 1990, 8). O’Keefe ja hänen kollegansa (ks. esim. O’Keefe & McCornack 1987; O’Keefe & Shepherd 1987) väittävät, että toimijat voivat tavoitella useampia tavoitteita keskustelun aikana. Näitä tavoitteita ovat esimerkiksi säätelevät (regulatory) ja kasvojen säilyttämiseen (face-maintenance) liittyvät tavoitteet (Cody et al. 1994, 44).

Monet viestinnän tutkijat ovat olettaneet, että viestien ja tavoitteiden välinen suhde on yksinkertainen: tietty tavoite tai tavoitejoukko määrittää viestinnällistä tehtävää ja jokaista tehtävää varten on yksi yleisen tyyppinen viesti, joka valitaan tehtävän suorittamiseksi. Usein asianlaita onkin niin, että jos puhujalle annetaan jokin viestinnällinen tehtävä suoritettavaksi, suorittaa lähes jokainen sen samalla tavalla, yhtä helposti ja menestyksekkäästi. Eri yksilöt eivät kuitenkaan suorita kaikkia viestintätehtäviä samalla tavalla. Jotkin tehtävät ohjaavat yksilöitä tuottamaan hyvinkin erilaisia viestejä erilaisella menestyksellä. Kysymys kuuluukin, miksi viestien monimuotoisuutta esiintyy, ja miten monimuotoisuus säilyy, kun jotkut viestit yksinkertaisesti ovat toisia tehokkaampia. (O’Keefe 1991, 131.)

Vaikka yksi primaaritavoite (esimerkiksi myönnyttäminen) saattaakin määrittää viestinnällistä tehtävää, puhujalla voi olla myös muita tavoitteita, joista hänen täytyy samanaikaisesti huolehtia. Yhdentyypiset viestit voivat siis olla optimaalisia jonkin tietyn tavoitteen saavuttamisessa, mutta yksi viestityyppi ei kuitenkaan toimi kaikkien yksilön tavoitteiden saavuttamisessa. Viestien monimuotoisuus on siis tulosta monien tavoitteiden tilanteellisesta merkityksestä. Koska yksilöt pyrkivät tasapainottamaan monien tavoitteiden (multiple goals) risteäviä vaateita, eri tavoitteet on asetettava jonkinlaiseen prioriteettijärjestykseen. Kun eri puhujien tasapainopisteet ovat eri kohdissa, tuottavat he erilaisia viestejä. (O’Keefe 1991, 132.)

”Mikä tahansa toiminto (kuten kysymys, pyyntö, ilmoitus, syytös jne.) voi saada monenlaisia sanallisia ilmaisuja: yksittäisten sanojen lisäksi puhujat valitsevat erilaisten lauserakenteiden välillä, he päättävät, missä järjestyksessä eri elementit tuotetaan ja niin edelleen. Toiminnan kielellinen muoto voidaan valita tietyillä tavoilla sen perusteella, millaisia institutionaalisia tehtäviä ollaan suorittamassa.” (Peräkylä 1998, 181.)

On siis olemassa todisteita sille, että jopa tarkoin määrättyssä tilanteessa eri yksilöt tuottavat erilaisia viestejä. Onkin syytä uskoa, että yksilöt eivät eroa vain siinä, kuinka he priorisoivat eri tavoitteita, vaan myös siinä, miten he käytännössä monia tavoitteita hallitsevat. (O’Keefe 1991, 135–136.) O’Keefen (1991, 142) mukaan täytyy ymmärtää, että vaihtelu ei johdu pelkästään tavoitteille annetusta painoarvosta: osa vaihtelusta johtuu myös yksilöllisistä eroista siinä, millaisia perustavanlaatuisia oletuksia viestijöillä tavoitteiden saavuttamisesta on. Jokainen viestijä on siis tavallaan ainutlaatuinen. Tämä on tärkeää huomata myös äitiysneuvolakontekstissa: vaikka terveydenhoitajalla voi olla tietyt ennalta määrättyt tavoitteet (ks. Äitiysneuvolatyön runko-ohjelma 1/2006) vuorovaikutustilannetta varten, saattavat äidit silti painottaa *eri tavoitteita eri tavoin* ja pyrkiä niihin *erilaisilla keinoilla*.

Äitiysneuvolakäynti viestintätilanteena

Äitiysneuvola kontekstina tuo oman mielenkiintoisen lisänsä tavoitteiden tarkasteluun. Äidin ja terveydenhoitajan välistä vuorovaikutussuhdetta voidaan määritellä monin tavoin. Yhdestä näkökulmasta katsottuna se on samankaltainen kuin lääkärin ja potilaan välinen suhde ja sellaisena institutionaalinen ja hierarkkinen. Äitiysneuvolakäynnin aikana keskustellaan terveydestä, äidin, lapsen ja koko perheen hyvinvoinnista sekä raskausajalle ominaisista menettelytavoista ja (hoito)toimenpiteistä. Odottava äiti ei kuitenkaan ole potilas, joten hänen suhdettaan terveydenhoitajaan voidaan luonnehtia myös eräänlaiseksi asiakkuussuhteeksi, jossa äiti on asiakas ja terveydenhoitaja palveluntarjoaja. Äitiysneuvolassa odottavia äitejä ja perheitä pidetäänkin usein nimenomaan asiakkaina, joiden tarpeisiin ja odotuksiin pyritään vastaamaan.

Asiakaspalvelutilanteita ja hoitosuhteita luonnehtii usein vuorovaikutuksen tehtäväkeskeisen ulottuvuuden korostuminen: vuorovaikutuksen tavoitteena on saada asia hoidettua ja ongelma kuntoon. Ei kuitenkaan ole syytä olettaa, että vuorovaikutuksen tavoitteet rajoittuisivat näin kapea-alaisesti esimerkiksi äidin ja terveydenhoitajan välisessä kanssakäymisessä. Tämänkaltaisen vuorovaikutussuhteen voidaan päinvastoin ajatella olevan mitä erilaisimpien viestinnällisten tavoitteiden ilmenemis- ja kohtaamispaikka. Äidin ja terveydenhoitajan välinen suhde saattaa

syventyä käyntikertojen lisääntyessä, mutta toisaalta samanaikaisesti saattaa lisääntyä myös valmiiden skriptien käyttö. Kun otetaan vielä huomioon se, että samat tavoitteet voivat ilmetä eri tavoilla ja eri ilmenemismuodot voivat olla lähtöisin samasta tavoitteesta, on tavoitteiden tarkastelu äitiysneuvolakontekstissa erittäin mielenkiintoinen ja moniulotteinen tutkimuskohde.

3.3 Tavoitteisiin pyrkiminen ja niiden saavuttaminen

Ihmisten ajatellaan olevan harkitsevia, intentionaalisia ja tavoitesuuntautuneita olentoja. Jos toiminta olisi sattumanvaraista, ei voisi olla yhteistyötä, vuorovaikutusta, ryhmiä, yhteisöjä eikä yhteiskuntia. Toiminnan on siis oltava järjestäytyntä. (Shepherd & Rothenbuhler 1991, 195.) Ihmiset pyrkivät saavuttamaan henkilökohtaisia tavoitteitaan yhteistyössä muiden kanssa. Tavoitteisiin pyrkimisessä käytetään viestintää. Laaja interpersonaalisen viestinnän tutkimus osoittaaakin, että viestintä muiden kanssa on ensisijainen työkalu, jota ihmiset käyttävät saavuttaakseen tavoitteitaan. (Canary & Cody 1994, 3–4.) Tässä luvussa esitellään strategioita tavoitteiden saavuttamiseksi ja pohditaan tavoitteiden saavuttamisen esteitä. Lisäksi luvussa perehdytään sosiaaliseen tukeen tavoitteena ja pohditaan, mitä sosiaalinen tuki saattaisi tämän tutkielman kontekstissa, äitiysneuvolassa, tarkoittaa.

Strategiat tavoitteiden saavuttamiseksi

Kun toimintayksikön päätepiste eli tavoite on valittu, on toimeenpanon ensimmäinen vaihe kokonaisvaltaisen strategian ja sen toteuttamiseen tarvittavien tarkkojen taktiikoiden valinta (Beach 1985, 124). Strategiat ovat kognitiivisia ilmiöitä, kuten suunnitelmia tai skriptejä, jotka tarjoavat yleisiä suuntaviivoja käyttäytymiselle. Suunnitelmatkaan eivät ole vielä itse toimintaa vaan abstrakteja kognitiivisia representaatioita. Taktiikat ovat puolestaan strategioiden tarkkoja toiminnallisia toteutuksia. Strategia voidaan toteuttaa taktisesti monilla eri tavoilla. Strategioita voidaan siis pitää suunnitelmina sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Berger & Kellerman 1994, 6–7, 9.)

Tiedonhankintastrategiat voidaan jakaa kolmeen yleiseen luokkaan: 1) passiivisiin, 2) aktiivisiin ja 3) interaktiivisiin strategioihin. Yksilöt voivat saada runsaasti tietoa muista ihmisistä ja tilanteista yksinkertaisesti tarkkailemalla heitä *passiivisesti*. Kun kohteen kanssa ei tarvitse olla suorassa vuorovaikutuksessa ja omaa käyttäytymistä ei tarvitse tarkkailla, voidaan vapauttaa enemmän kognitiivisia resursseja tiedon käsittelyyn. *Aktiivisissa strategioissa* tiedon etsijä muuttaa sosiaalista tai fyysistä ympäristöä ja tekee sitten havaintoja siitä, kuinka kohdehenkilö vastaa muutoksiin. Ympäristön muokkaaminen on ikään kuin epämuodollinen sosiaalinen koe, jonka tiedon hakija tekee kerätäkseen tietoa kohteesta. Aktiivinen strategia on myös tiedon kysyminen kohdehenkilöstä joltakin kolmannelta osapuolelta. (Berger & Kellerman 1994 7–8.)

Interaktiiviset strategiat sisältävät suoraa vuorovaikutusta tiedon hakijan ja kohdehenkilön välillä. Vaikka tämä tiedonhankinnan menetelmä voi tuntua tehokkaimmalta, se ei välttämättä kuitenkaan ole sitä, sillä tiedonhakijan on huolehdittava myös siitä, millaisen kuvan antaa itsestään. Kohdekin saattaa luoda petollisen vaikutelman itsestään. Interaktiivisten strategioiden alastrategioita ovat muun muassa kuulustelu, itsestä kertominen ja kohteen rentouttaminen. (Berger & Kellerman 1994, 7–8.)

Viestintää siis kontrolloidaan strategisesti, jotta voitaisiin saavuttaa erilaisia henkilökohtaisesti määriteltyjä päämääriä tai tavoitteita. Jotkut näistä tavoitteista (objective) voivat olla eksplisiittisesti muodostettuja, toiset sumeampia. (Clark & Delia 1979, 199.) Viestijä suunnitellaan tavoitteiden saavuttamiseksi ja viestit vaihtelevat kun tavoitteet vaihtelevat, mutta tavoitteet eivät yksin luo tai saa aikaan viestijä. Viestin tuottajalla täytyy siis olla jokin periaate tai prosessi, jota hän käyttää rakentaessaan niitä kielellisiä ilmauksia, joilla tavoitteisiinsa pyrkii. (O’Keefe 1988, 96.)

Tietyn strategian tehokkuus ei riipu vain toimijan omasta analyysistä ja suunnitelmista, vaan siihen vaikuttavat suuressa määrin myös keskustelukumppanin kilpailevat tavoitteet ja suunnitelmat (McLaughlin 1986, 195). Koska toisen tavoitteet voivat olla

ristiriidassa omien saavuttamisen kanssa, toisen tavoitteellisen toiminnan ymmärtäminen lisää omien tavoitteiden saavuttamisen todennäköisyyttä (Berger 2000, 158). Myös Lakey ja Canary (2002, 220) pitävät herkkyyttä (vuorovaikutus)kumppanin tavoitteita kohtaan tärkeänä toimijan omien tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Tämä pitää paikkansa myös äitiysneuvolakontekstissa: jos terveydenhoitaja haluaa saavuttaa omat tavoitteensa, on hänen ymmärrettävä äidin pyrkimyksiä. Sama pätee myös toisin päin: äidin on ymmärrettävä, mihin terveydenhoitaja sanoillaan ja teoillaan pyrkii, jos hän haluaa saavuttaa omat tavoitteensa.

Tavoitteiden saavuttamisen esteet

Tavoitteen saavuttamisen estyminen voi johtua monista seikoista. Näitä tekijöitä ovat muun muassa ympäristötekijöiden muutokset, virheelliset arviot strategian ja taktiikoiden tehokkuudesta ja motiivien tai mielihalujen muuttuminen. Joskus taktiikasta itsestään tulee päämäärä, joka irtoaa alkuperäisestä tavoitteesta. Tämä ongelma on tavallinen erityisesti silloin, kun tavoitetta ei ole määritelty kunnolla tai jos se on hyvin abstrakti. Tämän vuoksi tavoitteen saavuttamista pitäisikin seurata tarkasti. Jos tavoitteen saavuttaminen ei tunnu edistyvän, ovat toimintatavat usein varsin rajalliset. Yksi keino on käyttää ennalta päätettyjä taktiikoita entistä sinnikkäämmin. Toinen vaihtoehto on arvioida taktiikoita tai koko strategiaa ja muuttaa sitä tilanteeseen sopivammaksi. Tällä toimija pyrkii parantamaan mahdollisuuksiaan saavuttaa toivottu tai välttää ei-toivottu lopputulos. Jotkut toimijat myös uskottelevat itselleen tavoitteen lähentyneen, vaikka edistymistä ei todellisuudessa ole tapahtunut. (Beach 1985, 126; Sanders 1991, 168.)

Sosiaalisen sopivuuden metatavoite rajoittaa tehokkuuden tavoitetta. Ihmiset siis päättävät ensin sosiaalisen sopivuuden tason ja valitsevat sitten tehokkaimman mahdollisen viestin sosiaalisen sopivuuden rajoitusten puitteissa. (Berger 1997, 22.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset eivät aina paljasta tarkoituseriään suoraan, vaan verhoilevat ne esimerkiksi kohteliaisuuteen, vaatimattomuuteen tai huumoriin. Tämä on puhujan kannalta turvallista, koska jos ilmaisu herättää esimerkiksi kielteisiä reaktioita kuulijassa, puhuja voi vedota siihen, ettei tarkoittanut sanomaansa

kuulijan tulkitsemalla tavalla. Varsinaiseen tavoitteeseen pyritään siis siten, että se ilmaistaan epämääräisesti ja moniselitteisesti, jotta se olisi sosiaalisesti sopiva. Epäsuoria ilmaisuja voidaankin pitää merkkeinä siitä, että ihmiset pyrkivät hallitsemaan monia päällekkäisiä tavoitteita.

Myös useisiin tavoitteisiin pyrkiminen samanaikaisesti voi siis rajoittaa vuorovaikutusstrategioiden valintaa ja käyttöä. Esimerkiksi tiedon hankinnan tavoite yhdistetään usein muihin sosiaalisiin tavoitteisiin, ja vaikka tutkimuksessa keskityttäisiin vain yhden tavoitteen tarkasteluun, ei pidä jättää huomiotta, että tavoitteisiin pyrkiminen ja sen suunnittelu ovat monimutkaisia prosesseja. (Berger & Kellerman 1994, 2.) Suunnitelmat, joissa on monia elementtejä ja riippuvaisuuksia, ovat monimutkaisempia kuin suunnitelmat, joissa on vain yksi taktiikka. Monimutkaiset suunnitelmat eivät kuitenkaan aina ole parhaita tai toimivimpia. Suunnitelmat eroavat toisistaan myös sen suhteen, kuinka kaikenkattavia ne ovat. Epämääräiset suunnitelmat eivät ohjaa toimintaa yhtä vahvasti kuin tarkat. (Canary & Cody 1994, 14.)

Vuorovaikutuksessaan muiden kanssa sosiaaliset toimijat siis pyrkivät tavoitteisiin (Berger & Kellerman 1994, 1; Berger 1997, 17). Näitä tavoitteita ovat esimerkiksi keskustelun hallinta sekä toisten lohduttaminen, myönnyttäminen ja houkutteleminen pitämään toimijasta. Ihmiset käyttävät viestintätaitojaan sekä tietoaan itsestä, muista ja sosiaalisista vuorovaikutusprosesseista saavuttaakseen tavoitteensa. Nämä neljä tavoitesuuntautuneen viestinnällisen toiminnan osatekijää eivät kuitenkaan aina kulje käsi kädessä. Ihminen voi esimerkiksi tietää sopivan strategian tavoitteensa saavuttamiseksi, mutta hänellä ei ole strategian täytäntöönpanon edellyttämiä viestintätaitoja. Toisaalta vaikka viestintätaidot olisivat hyvät, voi tavoitteen saavuttaminen voi olla mahdotonta, jos tieto tilanteesta tai sen osapuolista on väärää. (Berger & Kellerman 1994, 1.)

Tavoitteena sosiaalinen tuki

1980-luvun aikana monissa tavoitetutkimuksissa tarkasteltiin niitä kognitiivisia ja motivationaalisia tekijöitä, joihin lohduttava käyttäytyminen (comforting behavior)

liittyy. Näiden tutkimusten tavoitteena oli tunnistaa, millaista tietoa tarvitaan kehittyneiden lohduttamisstrategioiden luomiseksi ja ymmärtää, kuinka persoonallisuus- ja tilannetekijät vaikuttavat motivaatioon rakentaa tällaisia strategioita. (Burleson 1994, 135.) Lohduttavien viestien vaikutusten määrittäminen ja arviointi ei ole helppo tehtävä, koska lohduttamista ei ole kunnolla erotettu muista viestinnän muodoista. Lisäksi tehokkaiden lohdutusstrategioiden piirteitä on joskus eritelty vain ympärilyyoreästi. (Burleson 1994, 136.)

Lohduttamiseen liittyy läheisesti emotionaalisen tuen käsite. Burleson (2003, 552) määrittelee emotionaalisen tuen erityiseksi viestinnälliseksi käyttäytymiseksi, jota yksi henkilö toteuttaa aikomuksenaan auttaa toista käsittelemään tehokkaasti emotionaalista ahdistusta. Tukea voidaan antaa osoittamalla kiintymystä ja huolta, aloittamalla keskustelua ahdistavista tunteista ja niihin liittyvistä ongelmallisista tilanteista, rohkaisemalla ja ilmaisemalla toivoa, auttamalla ongelman analysoinnissa, tarjoamalla tietoa tai neuvoja sekä muunlaisella verbaalisella tai nonverbaalisella viestinnällisellä käyttäytymisellä (Burleson 2003, 552). Kyky antaa emotionaalista tukea on eräänlainen taito, joka voi olla henkilön hallussa hyvin tai huonosti. Kiinnostavaa onkin, mikä erottaa sensitiivisen, tehokkaan ja hyödyllisen emotionaalisen tuen ymmärtämättömästä, hyödyttömästä ja toimimattomasta tuesta. (Burleson 2003, 557.)

Cobb (1976, 300) määrittelee sosiaalisen tuen tiedoksi, joka saa kohteen uskomaan, että hänestä välitetään, että häntä rakastetaan ja arvostetaan ja että hän on jäsen vastavuoroisessa sitoumusten verkostossa. Albrechtin ja Goldsmithin (2003, 265; ks. myös Albrecht & Adelman 1987) mukaan sosiaalinen tuki on verbaalista ja nonverbaalista viestintää tuen antajan ja saajan välillä, joka auttaa hallitsemaan epävarmuutta. Epävarmuus voi liittyä tilanteeseen, itseän, toiseen tai vuorovaikutussuhteeseen. Sosiaalinen tuki pitää sisällään myös rauhoittelua, vahvistamista ja hyväksynnän osoittamista, tarvittavien resurssien ja avun jakamista sekä yhdistymistä supportiivisen verkoston sisällä. (Albrecht & Goldsmith 2003, 265; Albrecht & Adelman 1987, 19.) Mikkola (2006, 29–30) korostaa ajatusta hyväksytyksi tulemisen tunteesta, jota hän pitää hallinnan rinnalla tuen tärkeänä funktiona. Mikkolan

(2006, 29) mukaan ”hyväksytyksi tulemisella on tärkeä merkitys kaikissa auttamissuhteissa”. Sosiaalisen tuen antamisen tarkoituksena on siis lisätä käsitystä hyväksytyksi tulemisesta ja elämänhallinnasta (Mikkola 2006, 30).

Albrecht ja Goldsmith (2003, 263, 265) pitävät sosiaalista tukea samanlaisena viestinnällisenä käyttäytymisenä kuin esimerkiksi tiedon antamista, suostuttelua tai opettamista. Sosiaalinen tuki on vastavuoroinen prosessi, joka ilmenee sosiaalisesti rakentuneissa läheisten suhteiden ja heikompien yhteyksien verkostoissa. Albrechtin ja Goldsmithin mukaan sosiaalinen tuki ei kuitenkaan ole yksittäinen rakenne. Heidän mielestään se pitäisi nähdä kattokäsitteenä rauhoittelun, vahvistuksen ja hyväksynnän antamiselle, tarvittavien resurssien ja avun jakamiselle sekä yhdistymiselle supportiivisen verkoston sisällä. (Albrecht & Goldsmith 2003, 265.)

Sosiaalinen tuki voi muodostua merkitykselliseksi tekijäksi vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta. Esimerkiksi terveydenhoitajan ensimmäistä lastaan odottavalle äidille osoittama sosiaalinen tuki voi auttaa äitiä toimimaan oikein ja tuntemaan olonsa hyväksytyksi ja turvalliseksi äitiysneuvolassa. Kun harmonian ja tyydytyksen taso kasvavat, voidaan Rubenin ja Stewartin (1998, 267) mukaan puhua progressiivisen spiraalin kehittämisestä. Siinä vuorovaikutussuhteen osapuolten toiminta ja reaktiot ovat yhdenmukaiset heidän tavoitteidensa ja tarpeidensa kanssa, ja suhde edistyy myönteisellä tavalla. Regressiivisessä spiraalissa puolestaan epämukavuus, etäisyys, turhautuneisuus ja tyytymättömyys lisääntyvät kaikkien mukana olevien näkökulmasta. (Ruben & Stewart 1998, 267.) Tämän tutkielman puitteissa on kiinnostavaa tarkastella sitä, näyttäisivätkö äidit hakevan sosiaalista tukea terveydenhoitajalta, ja miten he sen tekevät.

3.4 Tavoitteen käsitteen ja tavoitteiden tutkimisen haasteet

Sosiaalitieteiden postpositivistisella aikakaudella ei pidetä enää radikaalina tai epätieteellisenä käyttää tavoitteen käsitettä tai muita vastaavia käsitteitä selittämään

ihmisten käyttäytymistä. Viestintätutkimuksessa, diskurssin analysoinnissa, sosiaalipsykologiassa, kognitiivisissa tieteissä ja toimintateoriassa on paljon teorioita, joissa motiiveja, aikomuksia ja tavoitteita käytetään keskeisinä käsitteinä. Tietynlaisten käsitteiden omaksuminen vaikuttaa kuitenkin siihen, mitä tutkittavassa asiassa näemme. (Buttny & Cohen 1991, 64.) Buttnyn ja Cohenin (1991, 64) mukaan Gergen (1989) onkin kirjoittanut, että väitteitä, joissa käytetään tällaisia mentaalaisia näkemyksiä, ei voida tukea empiirisesti samalla tavalla kuin väitteitä havainnoitavissa olevista ilmiöistä.

Myös Bavelas (1991, 119) on sitä mieltä, että intrapsykkisten käsitteiden (esimerkiksi tavoite, motivaatio, oppiminen, persoonallisuus) käyttäminen diskurssin selittämisessä on ongelmallista. Tällainen paradigma on tyypillinen psykologian ja sosiaalipsykologian tieteenaloilla, mutta se on löydettävissä myös muista sosiaalitieteistä, kuten viestintä- ja kielitieteistä. Ihmiset tunnistavat tavoitteensa omassa tietoisuudessaan, eivätkä näin ollen kyseenalaista käsitteen käyttöä. Sen ”ylijäämämerkitykset” voivat kuitenkin luoda epätasapainon teoriassa käytetyn hypoteettisen rakenteen ja sen erityisen mittaamisen metodin välillä, koska metodi on yleensä rakennetta tarkempi. (Bavelas 1991, 119–121.)

Bavelasin (1991, 122) mukaan mentaalinen tavoite viittaa määrittelystä riippumatta johonkin prosessiin, halukkuuteen, motivaatioon tai tietoisuuteen yksilön sisällä. Tavoite yksilön mielessä olevana mentaalisenä rakenteena voisi selittää monologin, mutta ei kahden, eri ihmisten mielissä olevan tavoitteen dialogia. Mentaalisuuteen perustuvat mallit saattavat ennakoida vuorovaikutuksen alkua, mutta tämän lisäksi niiden täytyisi myös selittää sitä vastavuoroisuutta ja mukautumista, mikä on tyypillistä kasvokkaisuviestinnälle. Muutoin kahden ihmisen tavoitteet kulkisivat rinnakkain vaikuttamatta koskaan toisiinsa. Vaihtoehto, jossa ei keskityttäisi mentaalisuuteen, olisi siirtää analyysin taso dialogiin sosiaalisena systeeminä. (Bavelas 1991, 122.)

Kahtiajako tavoitteiden kognitiivisuuden ja diskursiivisuuden välillä on eri koulukuntien välillä toisinaan voimakas. Siinä on kyse siitä, uskotaanko tavoitteiden olevan yksilöllisiä rakenteita vai diskurssissa muotoutuvia ja ilmeneviä pyrkimyksiä. Tämä vaikuttaa puolestaan siihen, miten tavoitteita voidaan tutkimuksen keinoin lähestyä: jos

uskotaan, että tavoitteet ovat olemassa vain ihmisten mielissä, ei niistä ole mahdollista tehdä päätelmiä tai havaintoja diskurssin tai vuorovaikutuksen perusteella.

Bavelasin (1991, 124) mukaan tutkijat olettavat usein, että tiedon kerääminen kohteelta itseltään on suora reitti tutkittavan mieleen. On kuitenkin muistettava, että kun tutkija kysyy kohteeltaan haastattelulla tai kyselylomakkeella tämän tavoitteista, on myös tämä vuorovaikutus oma diskurssinsa. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkittavan vastaukset olisivat tutkimusaineistoksi kelpaamatonta tietoa. Tutkijan täytyy kuitenkin tiedostaa konteksti, jossa tieto on saatu sen sijaan, että pitäisi sitä kontekstittomana totuutena. (Bavelas 1991, 124.) Mikään tapa lähestyä tavoitteita tutkimuksellisessa mielessä ei siis ole ongelmaton.

Teoreettisen käsitteenmäärittelyn rinnalla myös erilaiset operationaaliset määritelmät ovat ongelmallisia. Jos tutkijat käyttävät tavoitteiden tutkimiseen eri metodeja, tutkivatko he todella samaa asiaa? Eri menetelmien käyttäminen on kuitenkin tärkeää, koska niiden avulla voidaan varmistaa tutkittavan käsitteen riittävän monipuolinen tarkastelu ja käsittely. Tämä pätee kuitenkin vain silloin, jos mittausvälineitä käytetään yhdessä samoissa tutkimuksissa riittävän usein. (Bavelas 1991, 123.)

Tutkijat ovat luoneet tavoitteelle erilaisia rinnakkaiskäsitteitä, jotka esittäjiensä mukaan kuvaavat tarkasteltavana olevaa ilmiötä selkeämmin ja yksiselitteisemmin. Pohjimmiltaan kyse lienee siitä, mikä nimi tavoitteelle pitäisi antaa silloin, kun se nähdään mielen sisäisenä rakenteena ja miten sitä vastaavasti tulisi nimittää, jos sitä halutaan tarkastella vuorovaikutuksessa tai käyttäytymisessä. Runsaasta kritiikistä ja monista esitetyistä vaihtoehtoista huolimatta tavoitteen käsitettä käytetään tutkimuksissa myös sellaisenaan. Tiivistetysti tavoitetta ja sen rinnakkaiskäsitteitä kuvaavat muun muassa seuraavat seikat, joista tutkijat ovat osittain samaa, osittain eri mieltä:

- tavoitteet ovat toivottuja tulevaisuuden tiloja
- yksilö määrittelee tavoitteensa itse ennen vuorovaikutukseen ryhtymistä
- tavoitteet syntyvät vuorovaikutuksessa tai määräytyvät tilanteen ominaisuuksien mukaan

- tavoitteita ilmaistaan vuorovaikutuksessa
- tavoitteisiin pyritään (tietoisesti)
- tavoitteet ohjaavat toimintaa
- tavoitteet selittävät käyttäytymistä
- kaikki ihmistoiminta on tavoitteellista

Tavoitteet ja niiden merkitys ja rooli ihmisten käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa ovat siis herättäneet paljon keskustelua tutkijoiden keskuudessa. Kiistakapulana on ollut erityisesti se, mitä tavoitteet oikeastaan ovat ja miten niitä pitäisi tutkimuksissa nimittää. Väittelyä on käyty myös siitä, miten – jos lainkaan – tavoitteita voidaan luotettavasti tutkia. Tieteen maailmassa käsitteiden merkityksistä ja sisällöistä päästään harvoin yksimielisyyteen. Siksi käytettävän käsitteen valitsemisen lisäksi tutkijan täytyy ennen kaikkea määritellä, *mitä* hän käyttämällään käsitteellä tarkoittaa. Valittua käsitettä on käytettävä tutkimuksessa johdonmukaisesti, ja myös sen sisältö on jatkuvasti pidettävä mielessä.

Tavoitteen käsite tässä tutkielmassa

Tämän tutkielman viitekehyksenä on ajatus siitä, että tavoitteet ohjaavat ihmisten viestintäkäyttäytymistä. Ne voivat olla ennalta luotuja, vuorovaikutustilanteessa syntyviä tai jopa kokonaan ihmisen itsensä tiedostamattomissa. Tutkielmassa taustaoletuksena on, että tavoitteisiin pyritään vuorovaikutuksen avulla. Koska vuorovaikutus nähdään välineenä tavoitteiden saavuttamiseksi, uskotaan tavoitteista voitavan tehdä päätelmiä vuorovaikutuksen perusteella. Tämä lienee perustavanlaatuinen asia vuorovaikutuksen onnistumisessa yleensä. Jos puhujan tavoitteista ei ole mahdollista tehdä päätelmiä ja sitä kautta vastata niihin, kuinka puhuja voisi ikinä saavuttaa tavoitteitaan? Tämä asetelma on nähtävissä myös tutkimusongelmassa: tutkielmassa pyritään kuvaamaan sitä, *millaisia* tavoitteita äidit vuorovaikutuksessaan terveydenhoitajan kanssa ilmaisevat.

Tavoitteen käsite on kaikille tuttu ja helposti ymmärrettävissä. Tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin tavoitteen käsitteen sijasta ensisijaisesti *viestintätavoitteen* käsitettä.

Ratkaisuun päädyttiin, koska tavoitteiden ja niiden saavuttamisen nähdään olevan vahvasti yhteydessä muihin ihmisiin, ja viestintää pidetään keinona tavoitteiden saavuttamiseen. Käsitteellä haluttiin siis korostaa viestinnän merkitystä tavoitteiden saavuttamisessa. Vuorovaikutuksellisuus sekä tavoitteiden yhteys viestintäkäyttäytymiseen ovat siis tavoitteiden piirteistä ja ominaisuuksista tämän tutkielman kannalta keskeisimpiä. Tutkielmassa viestintätavoite määritellään *toivotuksi tulevaisuuden tilaksi, johon pyritään vuorovaikutuksen avulla*. Viestintätavoitteen käsitteen lisäksi tutkielmassa käytetään paikoin myös pelkkää tavoitteen käsitettä. Myös näissä tapauksissa tavoitteen käsitteellä viitataan kuitenkin sisällöllisesti pääasiassa viestintätavoitteen käsitteeseen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkielman tavoitteena on kuvata, millaisia viestintätavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa terveydenhoitajan kanssa ilmenee äitiysneuvolakäynnin aikana. Tätä tutkimusongelmaa lähestytään diskurssin eli äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutuksen ja vuorovaikutustilanteen kautta. Tutkielmassa viestintätavoitteisiin yritetään siis päästä käsiksi niiden ilmenemismuotojen kautta eli tarkastelemalla diskurssia tavoitteiden näytteille asettamisen paikkana. Koska tutkimusasetelma on luonnollinen, ei tutkimusta varten järjestetty, on sen avulla mahdollista saada tietoa vuorovaikutuksen osapuolten todellisesta käyttäytymisestä. Tämänkaltainen diskurssilähtöisyys soveltuukin erityisen hyvin juuri tavoitteiden *ilmenemisen* tarkasteluun, sillä ilmenemismuotoja ei kannata lähestyä esimerkiksi haastattelun keinoin tai muulla tavoin vuorovaikutuksen osapuolilta itseltään kysymällä.

Tutkielmassa keskitytään kuvaamaan sitä, millaisia viestintätavoitteita tutkimukseen osallistuvat *äidit* näyttäisivät ilmaisevan. Äitien viestintätavoitteiden tarkastelua ei voida kuitenkaan täysin irrottaa terveydenhoitajien puheenvuoroista. Äitiysneuvolakäyntiä tarkastellaan siis vuorovaikutuksellisenä kokonaisuutena, mutta analysoinnin kohteeksi nostetaan vain äitien puheenvuorot. Koska viestintätavoitteisiin pyritään pääsemään käsiksi niiden ilmenemismuotojen avulla, on myös näiden ilmenemismuotojen esittely tämän tutkimuksen keskeinen tehtävä.

Tässä tutkielmassa viestintätavoitteella tarkoitetaan toivottua tulevaisuuden tilaa, johon pyritään vuorovaikutuksen avulla. Tutkimusongelman puitteissa ei oteta kantaa siihen, ovatko tavoitteet tietoisia vai tiedostamattomia, ja luodaanko ne ennen vuorovaikutustilannetta vai syntyvätkö ne sen aikana. Tavoitteiden ajatellaan kuitenkin ohjaavan toimintaa eli vaikuttavan niihin käytännön viestintätoimenpiteisiin, lausumiin

ja ilmaisuihin, joilla tavoitteisiin pyritään. Tavoitteiden ja viestintäkäyttäytymisen välillä oletetaan siis olevan yhteys. Esimerkkejä viestintätavoitteista voisivat olla muun muassa tiedon tai tuen hakeminen, miellyttäminen tai myöntymyksen tavoittelu.

4.2 Tutkimusmenetelmä

4.2.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen ominaispiirteet

Kognitioiden ja viestintäkäyttäytymisen tutkiminen voivat johtaa erilaisiin metodisiin lähestymistapoihin. Kognitiivisia ilmiöitä on tutkittava kysymällä asioista tutkittavilta itseltään, mikä voi tapahtua joko kvalitatiivisesti eli laadullisesti tai kvantitatiivisesti eli määrällisesti. Viestintäkäyttäytymisen tarkastelu asettuu puolestaan usein kvalitatiivisen tutkimusotteen kenttään. Molempia voi siis tutkia kvalitatiivisesti, mutta vain kognitiivisia ilmiöitä myös kvantitatiivisesti. Tässä tutkielmassa tarkastellaan nimenomaan viestintäkäyttäytymistä, ei kognitioita. Tämän vuoksi tutkimus toteutettiin kvalitatiivisella tutkimusotteella. Kvalitatiivisen tutkimusotteen käyttämisestä voidaan siis perustella laadullisen tutkimuksen yleisten etujen lisäksi myös tutkimusongelman kautta.

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei testata teoriaa tai hypoteeseja, vaan lähtökohtana on aineiston tarkastelu monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. Laadullisen tutkimuksen toteutus on joustavaa, ja ennakkosuunnitelmia voidaan muuttaa tilanteen mukaan. Lisäksi laadulliselle tutkimukselle on ominaista tutkittavien tapausten käsittely ainutlaatuisina ja aineiston tulkinta tätä periaatetta silmälläpitäen. (Hirsjärvi 2006a, 152, 155.)

Kvalitatiivista tutkimusta on kaikki sellainen tutkimus, jossa käytetään kvalitatiivista aineistoa. Kvalitatiivinen aineisto on puolestaan sellaista tutkijan keräämää tietoa, jota ei ilmaista numeroin. Kvalitatiivista aineistoa voivat siis sanojen tai tekstin lisäksi olla

esimerkiksi kuvat, videonauhat ja musiikki. Kun sanoja ja kieltä tutkitaan viestintänä, voi tarkastelun kohteena olla kieli taidemuotona, tietona tai tulkintana (Tesch 1990, 55–56).

Tesch (1990, 59) on luokitellut kvalitatiivisen tutkimuksen lähestymistavat neljään ryhmään. Luokittelun mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita 1) kielen piirteistä, 2) säännönmukaisuuksien keksimisestä, 3) tekstin tai toiminnan merkityksen ymmärtämisestä tai 4) reflektiosta. Todellisuudessa jäsenyykset eivät ole yhtä tiukkarajaisia kuin teoriassa. Tässä luokituksessa tämä tutkimus sijoittuu lähinnä toiminnan merkityksen ymmärtämiseen. Siinä etsitään yhtäläisyyksiä ja ainutlaatuisuuksia teemoista (Tesch 1990, 60). Tutkimuksessa on kuitenkin piirteitä myös reflektiosta, jossa tulkinnat perustuvat osittain intuitioon tai hiljaiseen tietoon (tacit knowledge) (Tesch 1990, 69).

4.2.2 Havainnointi viestintäkäyttäytymisen tutkimisessa

Tämän tutkimuksen aineistonkeruu tehtiin hyödyntämällä havainnoinnin periaatteita. Havainnoijan tarkoituksena viestinnän analysoinnissa on ”kääntää” tai muokata luonnollinen puhe kategorioihin tai käsitteisiin, jotka määrittävät viestintäkäyttäytymisen funktioita tai tarkoitusta (Fisher & Ellis 1990, 127). Hirsjärven (2006b, 201) mukaan kyselyn ja haastattelun keinoin ei päästä käsiksi siihen, mitä vuorovaikutustilanteessa todella tapahtuu. ”*Havainnoinnin* (observation) avulla saadaan tietoa, toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa” (Hirsjärvi 2006b, 201). Havainnoinnin avulla voidaan siis saada välitöntä tietoa yksilöiden toiminnasta luonnollisissa ympäristöissä, minkä vuoksi se soveltuukin erinomaisesti juuri viestintäkäyttäytymisen tutkimiseen (Hirsjärvi 2006b, 202).

Dalyn ja Kreiserin (1994, 131–132) mukaan tutkijat eivät toistaiseksi ole keskittyneet todellisiin käyttäytymisen muotoihin, vaan tutkimukset nojaavat pääasiassa tutkittavien omiin raportteihin ja muiden tutkijoiden yleisiin luokituksiin. He ovat kuitenkin sitä

mieltä, että se, mitä ihmiset sanovat tekevänsä, ja mitä he todellisuudessa tekevät eivät välttämättä vastaa toisiaan kovinkaan hyvin. Hopper ja Drummond (1990, 41) huomauttavat lisäksi, että jos tavoitetutkimus perustuu menneisyyteen suuntautuviin dokumentteihin, ei viestinnällisiä yksityiskohtia välttämättä muisteta niin tarkkaan. He uskovat, että tällaisissa tapauksissa puhetapahtumat saatetaan käsitteellistää vain välittäjiksi tavoitteiden ja raportoitujen lopputulosten välillä. Näin ollen havainnoinnin käyttämiselle viestintäkäyttämisen tutkimisessa on tilausta.

Havainnoinnilla, kuten muillakin tutkimusmenetelmillä, on kuitenkin omat heikot kohtansa. Koska havainnoijan on tavalla tai toisella oltava läsnä havainnoimassaan vuorovaikutustilanteessa (Fisher & Ellis 1990, 126), saattaa hän häiritä tilannetta tai muuttaa sen kulkua. Lisäksi havainnoijan mahdollinen emotionaalinen sitoutuminen tutkittavaan ryhmään tai tilanteeseen saattaa haitata tutkimuksen objektiivisuutta. Havainnoinnin toteuttaminen vie myös runsaasti aikaa. (Hirsjärvi 2006b, 202–203.) Myös Tracyn ja Couplandin (1990, 9) mukaan suullisen diskurssin tarkasteluun tarvitaan enemmän aikaa, panostusta ja mielikuvitusta kuin kirjallisten raporttien tutkimiseen. Nämä seikat onkin tiedostettava ja huomioitava huolellisesti havainnointia suunniteltaessa ja tehtäessä.

Lisäksi on otettava huomioon, että kaikki inhimillinen käyttäytyminen tietyssä tilanteessa ei ole välttämättä viestinnällistä. Viestinnällisiä toimia havainnoitaessa on siis arvioitava, mikä käyttäytyminen on merkityksellistä ja mikä ei. Mitään konkreettisia ohjenuoria, jotka mahdollistaisivat tällaisten arvioiden tekemisen kyseenalaistamatta niiden pätevyyttä ja luotettavuutta, ei ole olemassa. (Fisher & Ellis 1990, 126.)

Näistä haasteista ja ongelmista huolimatta Fisher ja Ellis (1990, 125) ovat kuitenkin sitä mieltä, että vaikka viestinnällisen käyttäytymisen havainnointi on vaikeaa, on se joitakin tarkoituksia varten välttämätöntä. Myös Tracy ja Coupland (1990, 8–9) uskovat, että jos tavoitetutkijat haluavat ymmärtää, kuinka tavoitteet muokkaavat suullisia viestintäkäytäntöjä, on suullisen diskurssin havainnointi usein välttämätöntä. Heidän mielestään tavoitteita tutkivien pitäisikin tarkastella suoraan sitä sosiaalista maailmaa,

jota yrittävät ymmärtää. Luonnollisten keskustelujen havainnointi on siis haastavuudestaan huolimatta käyttökelpoinen menetelmä viestintäkäyttäytymisen ja tavoitteiden tutkimiseen.

4.2.3 Vuorovaikutuksen analysointi

Konstruktivistisen ajattelun mukaisesti työskentelevät tutkijat ovat kehittäneet erilaisia viestien analysointitapoja, joita käytetään eri viestintätehtäviä varten tuotettujen viestien analysointiin (O’Keefe 1988, 81). Fisherin ja Ellisin (1990, 127) mukaan asiaankuuluvien havainnointimenetelmä viestintään ja ryhmäprosesseihin on vuorovaikutuksen analyysi (interaction analysis). Analyysi pitää tyypillisesti sisällään jonkin kokonaisuuden pilkkomisen osiinsa. Monien tutkimusalojen asiantuntijat ovat käyttäneet vuorovaikutuksen analyysin eri muotoja ja metodeja. (Fisher & Ellis 1990, 127–128.)

Fisher ja Ellis (1990) soveltavat vuorovaikutuksen analyysiä pienryhmäprosessien tarkasteluun ja analysointiin. Siinä painotetaan siis sitä, mitä (ryhmän) vuorovaikutuksen aikana tapahtuu, miten se tapahtuu ja miten muutokset ilmenevät tietyn ajanjakson aikana (Fisher & Ellis 1990, 131). Balesin (1951, i) mukaan pienryhmän vuorovaikutuksella voidaan kuitenkin viitata myös vuorovaikutukseen, jossa on vain kaksi osapuolta. Tällaisia vuorovaikutustilanteita ovat muun muassa haastattelijan ja haastateltavan, terapeutin ja potilaan sekä opettajan ja oppilaan väliset keskustelut (Bales 1951, i). Myös äiti ja terveydenhoitaja voivat tämän määritelmän mukaisesti muodostaa pienryhmän, jolloin vuorovaikutuksen analyysia voidaan soveltaa heidän keskustelunsa tarkastelemiseen.

Vuorovaikutuksen analyysi on pitkäkestoista, systemaattista havainnointia. Analyysi perustuu siihen, että havainnoija tallentaa vuorovaikutustilanteessa ilmenevän viestintäkäyttäytymisen. *Havainnoinnilla* tarkoitetaan standardisoitua katsomista. Havainnoijat siis etsivät tiettyjä asioita tietyillä tavoilla. *Pitkäkestoisuudella* viitataan havainnoinnin jatkuvuuteen: ilmiötä on tarkkailtava ajan mittaan, jotta voitaisiin havaita

kaavamaisuuksia ja esimerkkejä yhteyksistä. (Fisher & Ellis 1990, 128.) Havainnoinnin pitkäkestoisuus liittyy kuitenkin erityisesti ryhmien toiminnan seuraamiseen, eikä tästä syystä ole ehdoton edellytys tätä tutkimusta ajatellen. *Systemaattinen* havainnointi tarkoittaa puolestaan sitä, että havainnoija suunnittelee toimenpidemenetelmän ja pitää siitä kiinni. Tämän menetelmän tulee olla teoreettisesti ja empiirisesti hyvin perusteltu. (Fisher & Ellis 1990, 128.)

Vuorovaikutuksen analyysi ei ole yksittäinen analysointimenetelmä tarkkoine sääntöineen ja ohjeineen, vaan siitä on olemassa eri versioita. Näitä versioita ovat muun muassa IPA, SYMLOG ja MSA (ks. esim. Valkonen & Mikkola 2000, 91–101). Vuorovaikutuksen analyysin eri muodoilla on kuitenkin yhdistäviä tekijöitä, jotka Fisher ja Ellis (1990) teoksessaan esittelevät. Näitä tekijöitä ovat kategoriat, yksiköiminen ja satunnaisuus (Fisher & Ellis 1990, 128–131).

Kategoriat (categories)

Kategoriat, joihin asiat luokitellaan, ovat ehkä tärkein vuorovaikutuksen analyysin piirre. Analyysissa käytettyjen kategorioiden on oltava 1) perinpohjaisia, 2) toisensa poissulkevia ja 3) herkkiä konteksteille. (Fisher & Ellis 1990, 128.)

Perinpohjaiset (exhaustive) kategoriat ovat sellaisia, että joka ikinen määriteltävä käyttäytymisyksikkö sopii johonkin niistä. Jos aineistossa on viestintäkäyttäytymistä, jota ei voida nimetä mihinkään luokkaan, niin kategoriasysteemi on joko viallinen tai sitten havaittu käyttäytyminen ei ole tutkijan kiinnostuksen kohteena. Yksinkertaisimmissa kategoriasysteemeissä on vain kaksi luokkaa: tarkkailun kohteena olevan yksikön luokka ja luokka kaikille muille yksiköille. Useimmissa tutkimuksissa tutkija on kuitenkin kiinnostunut useammista itsenäisistä kategorioista. (Fisher & Ellis 1990, 128–129.)

Kategorioiden on oltava myös *toisensa poissulkevia* (mutually exclusive). Tämän ehdon täytyminen edellyttää, että viestinnällinen käyttäytyminen voidaan luokitella yhteen ja vain yhteen kategoriaan. Kaksi kategoriaa ei siis voi limittyä keskenään.

Päällekkäisyyden ongelma voidaan ratkaista poistamalla toinen kategorioista, jalostamalla kategorioiden määritelmiä tai tekemällä toisesta kategoriasta toisen alakategoria. Lisäksi vuorovaikutuksen analysoijan on otettava huomioon se, että ilmaisujen merkitykset eivät ole kiinteitä. Käytetyn kategoriasysteemin tulee siis olla myös *herkkä kontekstille*. (Fisher & Ellis 1990, 129.)

Toimivan kategorijoukon laatiminen edellyttää validiteetin ja reliabiliteetin periaatteiden huomioimista. Fisherin ja Ellisin (1990, 129) mukaan Herbert ja Attridge (1975) ovat määritelleet 33 kriteeriä luotettavien ja pätevien kategoriasysteemien luomiseen. Luotettava systeemi on sellainen, jota voidaan soveltaa johdonmukaisesti eri havainnoijien kesken. Siinä varmistetaan, että arviointivirheitä on mahdollisimman vähän ja että havainnoijien kesken vallitsee yksimielisyys. Pätevä systeemi on uskottava ja tuottaa oikeita ja käyttökelpoisia tuloksia. (Fisher & Ellis 1990, 129.)

Yksiköiminen (unitizing)

Toinen tärkeä piirre vuorovaikutuksen analyysissä on arviointi- tai mittausyksikön (unit of measurement) nimeäminen, eli sen päättäminen, mikä pitäisi laskea kategoriaan sijoitettavaksi yksiköksi. Toimintaketjujen yksiköiminen voi vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä löydetään. Standardisia arviointiyksikköjä ei ole, ja toimijat itsekin määrittelevät eri tavoin sen, mistä strateginen toiminta on alkanut. (Fisher & Ellis 1990, 129–130; McLaughlin 1986, 188, 191.) Ensimmäinen tehtävä yksiköimisessä on analyysiyksikön päättäminen. Tämän jälkeen arvioidaan, kuinka luotettavasti diskurssi voidaan valitulla tavalla paloitella. (McLaughlin 1986, 188, 191.) Valitun yksikön pitäisi olla riittävän kattava, jotta kiinnostuksen kohde olisi tutkijan ulottuvilla, mutta sen pitäisi olla myös hallittavan kokoinen. (Fisher & Ellis 1990, 129–130.)

Jotkut tutkijat ovat käyttäneet analyysiyksikköinä (unit of analysis) aikavälejä (Hawes 1972, Fisherin & Ellisin 1990, 130 mukaan). Toiset taas ovat tunnistaneet analyysiyksiköksi ”ajatusyksikön”: aina, kun puhuja saa jonkin kokonaisen ajatuksen päätökseen, koodataan se yhteen kategorioista. (Fisher & Ellis 1990, 130.) Tavallisin

analyysiyksikkö viestintätutkimuksessa on kuitenkin *teko* (act). Teolla tarkoitetaan keskeyttämätöntä verbaalista ilmaisua, joka alkaa, kun puhuja alkaa puhua ja päättyy, kun hän lopettaa. Yksi teko voidaan yleensä luokitella yhdeksi funktioksi. (Fisher & Ellis 1990, 130.)

Penman (1990) sovelsi tutkimuksessaan edellä mainitun kaltaista analyysiyksikön määritelmää. Hänen tutkimuksessaan analyysiyksikkö oli kenen tahansa toimijan kokonainen lausuma huolimatta siitä, oliko se johdonmukainen tai täydellinen (Penman 1990, 22–23). Poikkeuksena Fisherin ja Ellisin (1990) määrittelemiin vuorovaikutuksen analyysin ehtoihin, mikä tahansa lausuma voitiin kuitenkin koodata useammin kuin kerran. Jos lausumalla ei näyttänyt olevan mitään välitöntä vaikutusta, se koodattiin ”epämääräinen” -kategoriaan. (Penman 1990, 23.)

Riippuvaisuussuhteet (contingency)

Kategorioiden kehittämisen ja analyysiyksiköiden laatimisen jälkeen on tärkeää kiinnittää huomiota toisistaan riippuvaisiin suhteisiin. Nämä suhteet koskevat tapahtumien järjestystä eli sitä, mikä mitäkin seuraa. Jokainen toisistaan riippuvainen tekopari (pair of act) muodostaa vuorovaikutusyksikön (interact). Yksiköistä tulee *yksikköketjuja* (sequences of units). (Fisher & Ellis 1990, 130–131.)

Vuorovaikutusanalyysin riippuvaisuustaso on tärkeä, koska siinä elementit ryhmitellään tunnistettaviksi malleiksi, tavoiksi ja toimintamalleiksi (patterns). Ilman näitä ryhmittelyjä olisi vain sarja tekoja, jotka seuraisivat toisiaan ilman kaavaa tai merkitystä. Vuorovaikutusanalyysin tavoitteena on siis tunnistaa ilmaisujen tai lausumien ryhmittymät (toimintamallit), jotka toistuvat tai uusiutuvat ajan myötä. Mallien löytyminen voi esimerkiksi osoittaa, mitä rooleja ryhmän jäsenillä on, ja se voi mahdollistaa myös muutosten havaitsemisen pitemmällä aikavälillä. (Fisher & Ellis 1990, 130–131.)

Vaikka Fisher ja Ellis (1990) pitävät riippuvaisuussuhteiden ja vuorovaikutuksen toimintamallien määrittämistä vuorovaikutusanalyysin keskeisimpänä päämääränä, se ei

kuitenkaan ole tämän tutkimuksen tavoitteena. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus ainoastaan kuvata, millaisia viestintätavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa terveydenhoitajan kanssa ilmenee. Riippuvaisuussuhteita osoittavien toimintamallien laatiminen rajataan siis tutkimusongelman ulkopuolelle.

4.3 Tutkimushenkilöiden, aineistonkeruun ja neuvolakäynnin kuvaus

Tässä luvussa esitellään aluksi tutkimushenkilöt pääpiirteittäin. Tämän jälkeen kuvataan aineistonkeruuprosessi. Lisäksi luvussa kuvataan neuvolakäynnin kulku ja havainnointilomakkeen avulla tehdyt huomiot äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutuksesta äitiysneuvolakäynnin aikana.

Tutkimushenkilöt

Tämän tutkimuksen tutkimushenkilöitä olivat raskaana olevat naiset. Tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan 13 odottavaa äitiä. Havainnointikertoja kertyi kuitenkin 19, sillä joidenkin äitien neuvolakäynneillä havainnoija oli mukana kaksi tai kolme kertaa. Aineisto päätettiin kuitenkin rajata siten, että jokaiselta äidiltä analysoitiin vain yksi käyntikerta. Useammista käyntikerroista valittiin analysoitavaksi ensimmäinen, jolla havainnoija oli läsnä. Havainnoijan paikalla olo oli siis kaikissa analysoiduissa keskusteluissa äideille uusi asia, eivätkä he näin ollen olleet ehtineet tottua siihen.

Kaikki äidit odottivat joko ensimmäistä tai toista lastaan, ja heidän ikänsä vaihtelivat 22–35 ikävuoteen. Neuvolakäyntejä äideille oli kertynyt vaihteleva määrä: yksi äideistä oli neuvolassa ensimmäistä kertaa, toisilla käynti saattoi olla 12. tai 13. Neuvolakäyntien määrä antaa viitteitä myös raskauden vaiheesta. Ensimmäistä kertaa neuvolassa käynyt oli yhdeksännellä viikolla raskaana, pisimmällä raskaudessaan olleen raskausviikot olivat 40 + 4. Yksi äiti oli muuton vuoksi kyseisessä neuvolassa ensimmäistä kertaa. Yksi äideistä tunnisti tutkijan ulkonäöltä.

Aineistonkeruu

Koska tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, millaisia tavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa terveydenhoitajan kanssa ilmenee, tuli tätä vuorovaikutusta päästä tarkastelemaan aidossa tilanteessa eli äitiysneuvolassa. Aineiston keräämistä varten saatiin asianmukainen lupa organisaatiolta. Aineistonkeruutoimenpiteiden ensimmäisessä vaiheessa otettiin yhteyttä Jyväskylän kaupungin neuvoloihin, minkä jälkeen tutkimuksen aihe ja toteutustapa esiteltiin Jyväskylän kaupungin alueen terveydenhoitajien tapaamisessa. Tapaamisen yhteydessä terveydenhoitajilla oli mahdollisuus antaa yhteystietonsa tutkimukseen osallistumista varten. Käytännön syistä tutkimukseen osallistui lopulta kuitenkin vain yksi neuvola, jossa aineistoa oli mahdollista kerätä.

Konkreettisesti aineisto kerättiin siten, että yhteistyökumppaniksi valikoituneen neuvolan terveydenhoitaja ilmoitti, milloin hänen vastaanotolleen olisi tulossa odottavia äitejä. Neuvolassa äideiltä oli mahdollista pyytää lupaa äitiysneivolakäynnin havainnointiin ja tallentamiseen kasvokkain, henkilökohtaisesti. Yksikään äiti ei kieltäytynyt tutkimukseen osallistumisesta, joten aineisto oli mahdollista kerätä suhteellisen lyhyellä aikavälillä. Kun äideiltä pyydettiin lupaa neivolakäynnin havainnointiin ja tallentamiseen, he saivat luettavakseen *suostumuspyyntökirjeen* (ks. liite 1), jossa selvitettiin tutkimuksen tarkoitus ja siitä saatava hyöty sekä taattiin aineiston käsittelyn luottamuksellisuus. Tämän lisäksi äiti täytti ja allekirjoitti *suostumuslomakkeen* (ks. liite 2). Oman suostumuslomakkeensa (ks. liite 3) täyttivät myös neuvolassa työskennellyt terveydenhoitaja ja hänen vastaanotollaan työharjoittelussa ollut harjoittelija.

Varsinainen aineistonkeruu tapahtui siten, että äidin ja terveydenhoitajan välinen keskustelu tallennettiin nauhurilla MP3-muotoon. Tämän lisäksi äitien viestintäkäyttäytymistä äitiysneuvolassa havainnoitiin havainnointilomakkeen (ks. liite 4) avulla. Havainnoija oli läsnä vastaanottohuoneessa käynnistämässä ja sammuttamassa nauhurin sekä havainnoimassa vuorovaikutusta. Hän ei kuitenkaan millään lailla osallistunut äidin ja terveydenhoitajan välisen vuorovaikutuksen kulkuun.

Nauhuri sijoitettiin pöydälle, jonka ääressä suurin osa äidin ja terveydenhoitajan välisestä keskustelusta käytiin. Keskustelijat olivat siis suurimman osan ajasta lähellä nauhuria. Äidin ja terveydenhoitajan siirtyessä tutkimuspöydän ääreen tallenteen laatu usein hieman heikkeni. Porrasjakkaran siirtäminen ja sydänäänten kuuntelulaite (doppler) peittivät joissain tapauksissa keskustelun äänet. Äidin kasvot olivat tutkimuksen suorittamisen ajan pois päin nauhurista, joten tämäkin vaikutti siihen, että kaikista nauhurille tallentuneesta keskustelusta ei saanut selvää. Joskus myös vastaanottohuoneen tai äidin puhelin soi, mikä saattoi peittää puheen alle. Tilanteissa läsnä olleet saattoivat toisinaan myös puhua päällekkäin, jolloin puheesta oli vaikea saada selvää.

Yhdessä tapauksessa nauhurin akku oli loppunut kesken tallennuksen. Neuvolakäynti oli kuitenkin siinä vaiheessa aivan loppuillaan, joten on todennäköistä, että mitään tutkimuksen kannalta erityisen merkittävää ei menetetty. Yhdessä tapauksessa nauhoitus ei jostain syystä käynnistynyt. Tässäkin tapauksessa menetettiin tallenneaineistosta vain uudesta läheteestä sopiminen. Kaiken kaikkiaan keskustelujen tallentaminen onnistui hyvin.

Havainnoinnin tukena käytettiin havainnointilomaketta. Lomakkeeseen täytettiin äidin taustatietojen lisäksi havaintoja vuorovaikutustilanteesta. Lomake oli jaettu neljään tarkkailtavaan vuorovaikutuksen osa-alueeseen: tilanteen erityispiirteisiin, huomioihin nonverbaalisesta viestinnästä, tilanteen tunnelmaan ja ilmapiiriin sekä muihin erityishuomioihin. Varsinaiseksi analysoinnin kohteeksi näitä huomioita ei kuitenkaan nostettu, vaan niiden tehtävä oli lähinnä auttaa kuvaamaan äitiysneuvolakäyntiä vuorovaikutustilanteena. Kaiken kaikkiaan neuvolakäynti pyrittiin pitämään mahdollisimman autenttisenä, ja sen luonnolliseen kulkuun yritettiin olla vaikuttamatta niin pitkälti, kuin se oli mahdollista.

Tässä tutkimuksessa varsinaisen analysoitavan tutkimusaineiston muodostivat äitiysneuvolakäynnin aikana nauhoitetut äänitallenteet. Havainnoijan läsnäolosta

huolimatta keskustelun äänittäminen oli tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden kannalta välttämätöntä. Pelkän äänen tallentamiseen päädyttiin, koska sen katsottiin häiritsevän tutkimukseen osallistuneita vähän suhteessa tietomäärään, mikä sen avulla oli mahdollista saada. Vuorovaikutustilanteen tallentaminen videolle olisi saattanut häiritä tutkimukseen osallistuneita äitejä ja terveydenhoitajia pelkän äänen tallentamista enemmän ja näin ollen vaikuttaa kielteisellä tavalla heidän viestintäkäyttäytymiseensä. Nonverbaalisen viestinnän visuaalisia elementtejä ei myöskään pidetty tämän tutkimuksen kannalta niin olennaisina, että niiden tallentaminen tai havainnoiminen olisi ollut tutkimuksen pätevyyden kannalta keskeistä. Havainnointilomakkeen käyttäminen keskusteluaineiston tukena oli siis tämän tutkimuksen tutkimusongelman kannalta riittävä.

Neurolakäynnin kulku ja havainnoijan tekemät havainnot

Neurolakäynnillä oli aina läsnä vähintään kolme henkilöä: odottava äiti, terveydenhoitaja ja havainnoija. Neurolassa työskenteli myös harjoittelija, joka oli mukana yhdeksällä kolmestatoista analysoidusta neurolakäynnistä. Tutkimusaineiston joukossa on myös yksi käynti, jolla mukana oli äidin ensimmäinen lapsi. Yhdellä analysoidulla käynnillä mukana oli lapsen isä. Muutaman käynnin aikana vastaanottohuoneessa kävi ulkopuolinen henkilö (toinen terveydenhoitaja tai lääkäri).

Neurolakäynti kesti yleensä puolesta tunnista 45 minuuttiin, ja se eteni harvoin alusta loppuun ilman yhtäkään keskeytystä. Usein ovensuussa tai huoneessa kävi esimerkiksi toinen terveydenhoitaja, ja vieläkin useammin harjoittelija, terveydenhoitaja tai äiti itse poistui huoneesta hetkeksi. Äidin toiveesta havainnoija poistui vastaanottohuoneesta kesken yhden käyntikerran. Keskustelu nauhoitettiin kuitenkin myös tältä ajalta.

Neurolakäynti eteni tavallisesti siten, että terveydenhoitaja pyysi odottavan äidin sisälle vastaanottohuoneeseen. Hän esitteli äidille havainnoijan ja harjoittelijan, minkä jälkeen havainnoija esitteli tutkimusaiheensa, antoi äidin lukea suostumuspyyntökirjeen ja pyysi tätä täyttämään suostumuslomakkeen. Tämän jälkeen havainnoija käynnisti nauhurin ja vetäytyi sivummalle tekemään havaintoja. Neurolakäyntiä veti useimmiten

terveydenhoitaja itse, mutta joskus myös harjoittelija oli päävastuussa tilanteen vetämisestä tai muulla tavoin osallistui neuvolakäynnin kulkuun avustamalla terveydenhoitajaa.

Aluksi äiti ja terveydenhoitaja keskustelivat yleensä voinnista ja kuulumisista sekä käytännön asioista. Tämän jälkeen mitattiin äidin verenpaine ja joskus otettiin myös hemoglobiini. Näiden vaiheiden ajan äiti ja terveydenhoitaja (tai harjoittelija) istuivat puoliksi kasvokkain, puoliksi pöydän ääressä, melko lähellä toisiaan. Seuraavaksi äiti siirtyi tutkimuspöydälle, ja terveydenhoitaja tunnusteli ja mittaili äidin mahaa sekä kuunteli vauvan sydänääniä. Tutkimusvaiheen jälkeen äiti ja terveydenhoitaja palasivat vielä alkuperäisille paikoilleen sopimaan seuraavasta käyntikerrasta. Neuvolakäynti päättyi äidin poistuessa vastaanottohuoneesta, minkä jälkeen havainnoija sammutti nauhurin.

Äidin ja terveydenhoitajan välillä oli useimmiten runsaasti katsekontaktia. Runsaan katsekontaktin lisäksi käyntien aikana hymyiltiin ja naurettiin yleensä paljon. Myös erilaisia ilmeitä ja eleitä oli nähtävissä runsaasti. Äänen- ja tilankäytössä ei ollut havaittavissa mitään poikkeavaa. Tilanteen tunnelma ja ilmapiiri vaikutti useimmiten olevan avoin, rento ja iloinen. Äidit kertoivat kokemuksistaan, huolistaan ja tuntemuksistaan terveydenhoitajalle avoimesti. Tämän avoimuuden perusteella äitien ja terveydenhoitajan välinen suhde vaikutti luottamukselliselta. Äidit eivät siis tuntuneet peittelevän tai salailevan mitään, vaan heidän läsnäolonsa tilanteessa tuntui rennolta, luontevalta ja levolliselta.

Terveydenhoitaja oli neuvolakäyntien aikana jatkuvasti selin havainnoijaan, joten hänen oli helppo unohtaa tämän läsnäolo. Terveydenhoitajan käyttäytyminen kaikin puolin normaalisti ja rennosti saattoi puolestaan auttaa myös äitejä rentoutumaan. Äidit reagoivat havainnoijan läsnäoloon eri tavoin: osa äideistä ei tuntunut edes huomaavan havainnoijaa, kun taas toiset tuntuivat ikään kuin seurailevan havainnoijan reaktioita. Havainnoijan läsnäolo ei tuntunut kuitenkaan vaikuttavan äitien viestintäkäyttäytymiseen merkittävästi. Tämä tulkinta perustuu siihen, että monet äidit

puhuivat vastaanotolla hyvinkin henkilökohtaisista asioista havainnoijan läsnäolosta huolimatta. Tätä havaintoa tuki myös keskustelu terveydenhoitajan kanssa havainnointien jälkeen. Äidit eivät tuntuneet arastelevan havainnoijaa tai kiertelevän terveydenhoitajan henkilökohtaisia kysymyksiä, vaan kertoivat hyvin avoimesti kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Äidit eivät siis vaikuttaneet siltä, että he olisivat jotenkin vierastaneet havainnoijaa tai jättäneet jotain sanomatta hänen läsnäolonsa takia.

4.4 Aineiston käsittely ja analysointi

Tämän tutkimuksen varsinaisen, analysoitavan tutkimusaineiston muodosti 13 nauhoitettua äidin ja terveydenhoitajan keskustelua. Keskustelut litteroitiin ja analyysi toteutettiin tämän tekstimuotoisen aineiston pohjalta. Litterointi tehtiin lähinnä sisällöllisesti, sillä esimerkiksi puheessa esiintyvien taukojen pituudet eivät olleet tutkimusongelman ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä. Aineiston analysointi toteutettiin laadullisen sisällönanalyysin menetelmin siten, että äitien ilmaisuista etsittiin tavoitteita ja niiden ilmenemismuotoja.

Aineisto analysoitiin yksi teko eli puheenvuoro kerrallaan, mutta varsinaisena analyysiyksikkönä käytettiin yhtä lausumaa eli *ilmausta*. Lausumaa voidaan verrata kirjoitetun kielen virkkeeseen, ja se on yleisin puheen perusyksikkö ainakin kielitieteellisessä keskusteluntutkimuksessa (Hakulinen 1998, 36–37). Yksi puheenvuoro saattoi siis sisältää useampia ilmauksia, joiden pituudet vaihtelivat yksittäisestä sanasta pitkiin ja monipolvisiin virkkeisiin. Ilmaus valittiin puheenvuoron sijasta analyysiyksiköksi sen takia, että yksi puheenvuoro saattoi pitää sisällään monia eri tavoitteita. Yhden puheenvuoron käyttäminen analyysiyksikkönä ei siis olisi ollut tarkoituksenmukaista, koska siitä olisi ollut useimmiten mahdotonta nimittää vain yksi tavoite, jonka mukaan puheenvuoro olisi luokiteltu.

Luokittelu pyrittiin tekemään aineistolähtöisesti eli induktiivisesti. Analyysin induktiivisuutta tukee se, että teoreettisen viitekehyksen laatimisen ja tutkimusaineiston

analysoinnin välissä kului yli neljä kuukautta. Teoriassa esitetyt luokitukset eivät siis merkittävästi ohjanneet analyysiä, eikä analysoinnissa suoraan hyödynnetty mitään olemassa olevaa luokitusta.

Luokittelu toteutettiin useammassa vaiheessa. Ensin jokainen litteroitu keskustelu luettiin läpi puheenvuoro puheenvuorolta, ja etsittiin puheenvuorojen sisältämien ilmausten tavoitteita. Jokainen löydetty tavoite nimettiin erikseen. Tässä vaiheessa samalle ilmaukselle saatettiin antaa useampikin nimi, eli ilmauksella nähtiin pyrittävän useampiin eri tavoitteisiin. Kun jokaisen puheenvuoron sisältämät ilmaukset oli nimetty, tehtiin kaikista löydetyistä tavoitteista lista. Listan perusteella laadittiin miellekartta, jossa löydetty tavoitteet ryhmiteltiin niiden samankaltaisuuden perusteella suurempiin luokkiin ja näiden alaluokkiin. Tässä vaiheessa luokat olivat kuitenkin vielä alkuperäisessä muodossaan.

Seuraavassa vaiheessa luokille pyrittiin luomaan yhteisiä nimittäjiä, joiden perusteella luokkien määrää olisi mahdollista vähentää. Luokat, joiden alle oli saatu vain yksi tai muutama ilmaus sadoista, pyrittiin liittämään isompiin luokkiin tai yhdistämään keskenään suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Kokonaan analysoimatta jätettiin ainoastaan sellaiset ilmaukset, joiden tavoitetta ei ollut nähtävissä. Tällaisia olivat esimerkiksi kesken jääneet ilmaukset. Myöskään tervehdyksiä, hyvästelyjä ja kiitoksia ei luokiteltu.

Lopulta tavoitteet saatiin luokiteltua kolmeen laajempaan kattoluokkaan: tietoon liittyviin tavoitteisiin, vuorovaikutussuhteeseen liittyviin tavoitteisiin sekä minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin. Kaikkien näiden luokkien sisällä on alaluokkia, jotka ovat itse tavoitteita. Nämä alaluokat puolestaan pitävät sisällään tiedon siitä, miten kutakin tavoitetta puheessa ilmaistaan.

Luokittelusta teki haastavaa erityisesti se, että samalla ilmauksella saatettiin pyrkiä useampiin tavoitteisiin. Tämä ongelma ratkaistiin siten, että yksi ilmaus voitiin sijoittaa useampaankin luokkaan. Näin toimittiin kuitenkin vain sellaisissa tapauksissa, joissa jonkin tavoitteen nimeäminen yli muiden oli ilmaisun perusteella mahdotonta.

Esimerkkinä saman ilmauksen sisältämistä, useammista tavoitteista on alla oleva sitaatti. Siinä äiti sekä antaa tietoa että pyrkii keventämään tunnelmaa. Tämän sitaatin kohdalla ilmaus päätettiin kuitenkin luokitella tiedon antamisen tavoitteeksi.

Ä1: Teillä on paljon kivempi vaaka, kaheksankytviis ja kahdeksan! (naurua)

Haastavaa aineiston analysoimisesta teki myös se, että samankaltaisella ilmaisutavalla voitiin pyrkiä hyvinkin erilaisiin tavoitteisiin. Esimerkiksi asioiden kertominen kuvailemalla tai ylipäättään tiedon tarjoaminen saattoivat liittyä yhtä hyvin niin tiedon hakemiseen, antamiseen ja osoittamiseen kuin tuen hakemiseen tai käsityksen tai mielipiteen osoittamiseenkin. Päätös siitä, mihin luokkaan kyseessä oleva ilmaisutapa missäkin tapauksessa liitettiin, tehtiin yleensä asiayhteyden perusteella. Esimerkkinä olevissa sitaateissa äiti kuvailee kokemaansa asiaa. Ensimmäisessä sitaatissa tavoitteena voidaan pitää tiedon hakemista kun taas toisessa puolestaan pyritään lähinnä vain tiedon antamiseen. Pelkän ilmauksen perusteella tai edes asiayhteyttä apuna käyttämällä ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa voitu olla täysin varmoja siitä, mihin tavoitteeseen äiti pyrki.

Ä2: -- kun mulla eilen illalla kävi sillä lailla, että mä olin tyttöä nukuttamassa, suurin piirtein puoli kymmenen aikaan, mä olin siivonnut koko päivän, koko kodin ja sit mä kävin saunassa ja sitten sen jälkeen, mä ihmettelin kun... mä mietin että pissasinko mä housuun, [Joo-o..?] ja sitten tuli vähän niin kun kastelua, ja sitten tuli semmoinen tosi pieni limalöntti joka oli ihan kirkas, tosi tosi pieni, ihan niinku olematon. [Niin justiin.] Mä mietin, että alkaakohan se näin nyt sitten, mutta se jäi niinku siihen. --

H: Ootsä mihin tuntenut liikkeitä?

Ä10: No missä se ei tuntuis? (naurhdus) Helpompi kysyä. Ei mitään... usein on tuonne vasemmalle alas pieksenyt, mutta kyllä nyt tiedätsä joka puolelle. Mun kylkiluista on tullut jonkinlainen taistelualue sille. -- ja sitten ojentelee välillä tiedätkö niin paljon, että tuntuu että saat tälleen jalasta otettua kiinni, kun tulee sellainen kolmio aina tuosta jalan läpi.

Penmanin (1990, 21–22) mukaan viestintäkäyttäytymistä koodattaessa on perinteisesti oletettu, että luokittelun epäjohdonmukaisuudet johtuvat huonosta koodaamisesta, eivät koodattavan ilmiön luonnollisesta monimerkityksisyydestä. Hän on kuitenkin havainnut, että viestit voivat palvella useampaa tavoitetta samanaikaisesti tai eri tavoitteita ajan mittaan. Viestit saattavat myös olla sekä luonnostaan moniselitteisiä että tarkoituksellisesti harhaanjohtavia. Penmanin mukaan kaikki tutkimukset, joissa

yritetään luokitella diskurssia tai liittää siihen merkityksiä, törmäävät tähän ongelmaan. (Penman 1990, 21–22.) Aineiston luokittelu väkisin tai keinotekoisin perustein ei siis tee sille oikeutta eikä anna todenmukaista kuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Tässä tutkimuksessa tämä pyrittiin tiedostamaan ja ottamaan huomioon aineistoa analysoitaessa siten, että yksi ilmaus tai ilmaisutapa voitiin tarvittaessa sijoittaa useampaan kuin yhteen luokkaan.

4.5 Tulosten esittäminen

Tavoitteisiin ja niiden ilmenemiseen liittyvät tulokset esitetään löydettyjen luokkien mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että tavoitteet esitellään pääluokittain tietoon, vuorovaikutussuhteeseen ja itsen esittämiseen liittyvinä tavoitteena. Jokainen pääluokka pitää sisällään tarkempia tavoitteita ja näiden tarkempien tavoitteiden yhteydessä esitellään ne ilmaisutavat, joilla tavoitteen havaittiin aineistossa ilmenevän. Sama tavoite voi siis ilmetä useilla eri tavoilla. Tavoitteiden ilmenemismuodot voivat kuitenkin olla päällekkäisiä ja esiintyä täten useammankin kuin yhden tavoitteen yhteydessä.

On myös syytä kiinnittää huomiota siihen, että tavoitteita on monen tasoisia, ja ne voivat toimia sekä itsetarkoituksellisesti että ylempien tavoitteiden saavuttamisen välineinä. Johonkin ylemmän tason tavoitteeseen voidaan siis pyrkiä eräänlaisten välitavoitteiden avulla, ja toisinaan voi olla mahdotonta sanoa, pyritäänkö jollakin tavoitteella jonkin toisen saavuttamiseen. Tämän selvittämiseksi olisi todennäköisesti keskusteltava havainnoitujen kanssa, jotta olisi mahdollista tietää, kuinka asian laita todellisuudessa on. Tähän tutkimukseen valittu lähestymistapa ei anna mahdollisuutta tämän kysymyksen ratkaisemiseen.

Sitaateissa terveydenhoitajaan viitataan lyhenteellä TH ja harjoittelijaan lyhenteellä H. Äitiin viitataan lyhenteellä Ä, johon on yhdistetty myös havainnointikerran numero (esimerkiksi Ä10 tarkoittaa kymmenettä havainnoitua äitiä). Kaikki sitaateissa mainitut ja esiintyvät nimet sekä viittaukset esimerkiksi paikkojen nimiin on muutettu tai

poistettu. Tällä on pyritty turvaamaan tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti ja tunnistamattomuus. Sitaatin sisällä hakasulkeissa esiintyvät ilmaisut ovat päällekkäisiä varsinaisen puheenvuoron kanssa. Merkkiä * on käytetty kuvaamaan sitä, että nauhoitteesta ei ole saanut selvää, eikä puhetta näin ollen ole voitu litteroida. Merkkiä -- on käytetty osoittamaan sitä, että sitaatin alusta, lopusta tai keskeltä on jätetty jotain pois.

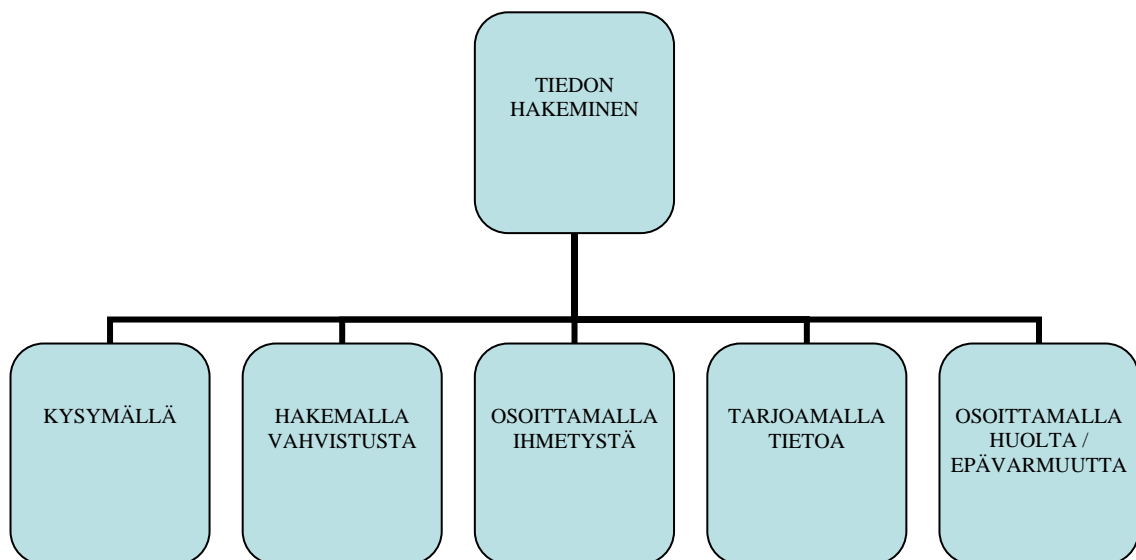
5 ÄITIEN TAVOITTEET JA NIIDEN ILMENEMINEN

5.1 Tietoon liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen

Tietoon liittyvät tavoitteet olivat tutkimusaineistossa yleisiä, ja niitä löytyikin jokaisesta äidin ja terveydenhoitajan välisestä keskustelusta. Tässä luvussa esitellään äitien vuorovaikutuksessa ilmenneitä tavoitteita, jotka liittyvät tietoon. Tietoon liittyvät tavoitteet luokiteltiin edelleen tiedon hakemisen, tiedon antamisen ja tiedon vastaanottamisen osoittamisen tavoitteisiin.

Tiedon hakeminen

Tiedon hakeminen näyttäisi olevan keskeinen vuorovaikutuksen tavoite äitiysneuvolassa. Tässä tutkimuksessa tiedon hakemista tarkasteltiin kuitenkin vain äitien näkökulmasta. Tietoa haettiin muun muassa vauvan voinnista, omien tuntemusten, oireiden tai kokemusten syistä sekä synnytykseen liittyvistä ja muista käytännön asioista. Tiedon hakemisen tavoitteen nimeämisen jälkeen aineistosta etsittiin sitä, millä tavoilla odottavat äidit hakevat tietoa terveydenhoitajalta. Tiedon hakemisen tavoitteen ilmenemismuodot on esitetty kuviossa 2.

KUVIO 2 Tiedon hakemisen tavoitteen ilmenemismuodot

Tämän tutkimuksen aineiston perusteella tiedon hakemiseen terveydenhoitajalta näyttäisi olevan useampia kanavia. Suurin ja näin ollen myös helpoimmin havaittavissa oleva tiedon hakemisen muoto on *kysyminen*. Halutessaan tietoa jostakin asiasta äiti saattaa siis yksinkertaisesti pyytää sitä kysymällä suoraan. Suoraan kysyttiin yleisimmin erilaisiin käytännön asioihin, konkreettisiin tuntemuksiin ja mieltä askarruttaviin asioihin liittyviä kysymyksiä. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi alla olevat aineistositaatit. Kysyessään suoran kysymyksen äiti tuntui olevan melko varma siitä, että hänen esittämänsä kysymykseen oli olemassa selkeä vastaus, jonka terveydenhoitaja voisi antaa. Näin myös tavallisesti oli. Suoran kysymyksen esittämiseen ei yleensä näyttänyt liittyvän epävarmuutta itsestä tai pelkoa esimerkiksi niin sanotun tyhmän kysymyksen esittämisestä.

TH: No se varmaan oli se limatulppa sitten.

Ä2: Mm. Mut voiko sitä tulla niin vähän?

TH: Voi. Voi tulla. Kato kun joillakinhan on niin ettei ne edes nää sitä.—

Ä2: -- oonksmä kysynyt sitä että, sit kun ne vedet puhkee, tai se kalvo puhkee [Mm.] niin sattuko se? Tunnenko mä sen?

TH: Et, ei se satu mitenkään. Mut tietysti sä tunnet sitten sen kun se vesi valuu. –

TH: Kolme viikkoo, koska kato ku viimeks oli 29 + 2 ja nyt on 32 + 2. Kolme viikkoo.

Ä4: Mitäs sitä on tullut viikkoo kohti?

TH: Kato nyt on tullut neljä ja puol kilo, elikkä... siitä äkkiseltään laskettuna... (naurahdus) eli kilo. --

Tiedon hakeminen voi ilmetä myös *vahvistuksen hakemisena*. Vahvistuksen hakemisessa on kyse siitä, että äidillä on oletus jostakin asiasta, johon hän hakee terveydenhoitajalta vahvistusta. Vahvistuksen hakeminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Se on siis nähtävissä kysymyksen muodossa, mutta toisinaan myös väitelauseina, jotka äiti odottaa terveydenhoitajan joko vahvistavan tai kumoavan. Alla olevista sitaateista ensimmäinen ja toinen ovat esimerkkejä vahvistuksen hakemisesta väitelauseen, kolmas kysymyksen muodossa.

Ä5: Mites, mä oon syönyt, jo ennen kuin tiesin olevani raskaana, niin sitä... multivita raskaus... [Joo. Hyvä.] Hyvä? Siis sitä saa jatkaa...

TH: Joo. Mut ota nyt vaan se yks tabletti siitä. [Aha.] Siinähan on että 1–2. --

Ä10: Tää on tainnut aina, koko matkan olla pää alaspäin.
TH: Mm.

TH: No sit niitä rajoitteita. Raskaus ei oo sairaus, mutta tietyt asiat pitää ottaa huomioon. Elikkä ei maksaa, ei maksamakkaraa, ei mitään maksa...

Ä5: Ollenkaan, yhtään?

TH: Ei mitään. Piste. –

Tiedon hakeminen voi ilmetä myös *ihmetyksen osoittamisena*. Ihmetyksen osoittaminen saattaa viestittää siitä, että äiti on yllätynyt jostakin asiasta ja kaipaa siihen liittyvää lisätietoa, perustelua tai syytä. Usein äiti myös tavalla tai toisella ilmaisee syyn ihmetykseensä. Ihmetystä osoitetaan useimmiten lyhyillä lausahduksilla tai huudahduksilla tai käyttämällä ilmaisussa ihmetellä-verbiä jossain muodossa.

TH: -- Paljos se hemoglobiini oli?

H: 112.

Ä10: Oho!

TH: Jep jep. Niin niin tuota...

Ä10: Ei oo kyllä ikkään ollut tuollaiset. [Mm.] Vuonna 80 on ollut 135, just luin oman neuvolakortin.

TH: (hiljaista neljä sekuntia) 3250.

Ä3: Älä! [Mm.] Ei saa niin iso olla! (naurua) -- Se ei tuu sieltä pois jos se on niin iso.

Joskus äidit hakevat tietoa tarjoamalla sitä. Tiedon hakeminen *tietoa tarjoamalla* eroaa varsinaisesta tiedon antamisen tavoitteesta siten, että tietoa tarjotaan usein omaaloitteisesti, terveydenhoitajan sitä erikseen pyytämättä. Tietoa tarjoamalla pyritään siis siihen, että terveydenhoitaja pystyisi saamansa tiedon perusteella antamaan tietoa. Tätä tiedon hakemisen muotoa voi olla vaikea tunnistaa puheesta. Tulkinta tavoitteesta on usein tehtävä lähinnä asiayhteyden pohjalta. Usein tiedon tarjoamista seuraa jonkinlainen epäsuora kysymys, joka auttaa tunnistamaan tiedon tarjoamisen tiedon hakemiseksi. Alla olevista sitaateista ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa äiti on käyttänyt juuri tällaista epäsuoraa kysymystä tai muulla tavoin osoittanut pohtineensa kyseessä olevaa asiaa.

Ä6: Miten... mä on sitä miettinyt et kun mä en pysty syömään ja paino nousee nyt koko ajan. Siis mä oon ihan tosi, siis niin turvonnut, että tiedätkö, illalla mä sain * sormukset pois.

TH: Mm. Sun kannattaa melkein ottaa nää kokonaan jo pois.

Ä6: Mm. Mut miten mä voin turvota näin että kun tuntuu että kun vesilasin juo niin mä turpoon.

Ä9: Tuota hemoglobiinia mä vähän mietin, että kun mä oon syönyt niitä raskausmonivitamiineja, tabletteja [Mm.] et onkohan hemoglobiini vielä hyvä. Mietityttää.

Ä4: Se on jännä kun se tuntuu, kun se käännähti pää alaspäin, se on niin eri, oudossa asennossa kun se tuikkii jollain tänne, en mä tiä vääntääkö se pepulla kun se on tällä puolella..?

Ä6: -- nyt ei oo taas muutamaan yöhön, mut monta yötä oli niin, et mä jouduin neljän aikaan olemaan hereillä varmaan tunnin tarkoituksella, menin parvekkeellekin että saisi jotenkin paremmin hengitettyä, sekä ulos että sisäänhengitys [Mm.] on välillä tosi vaikeeta.

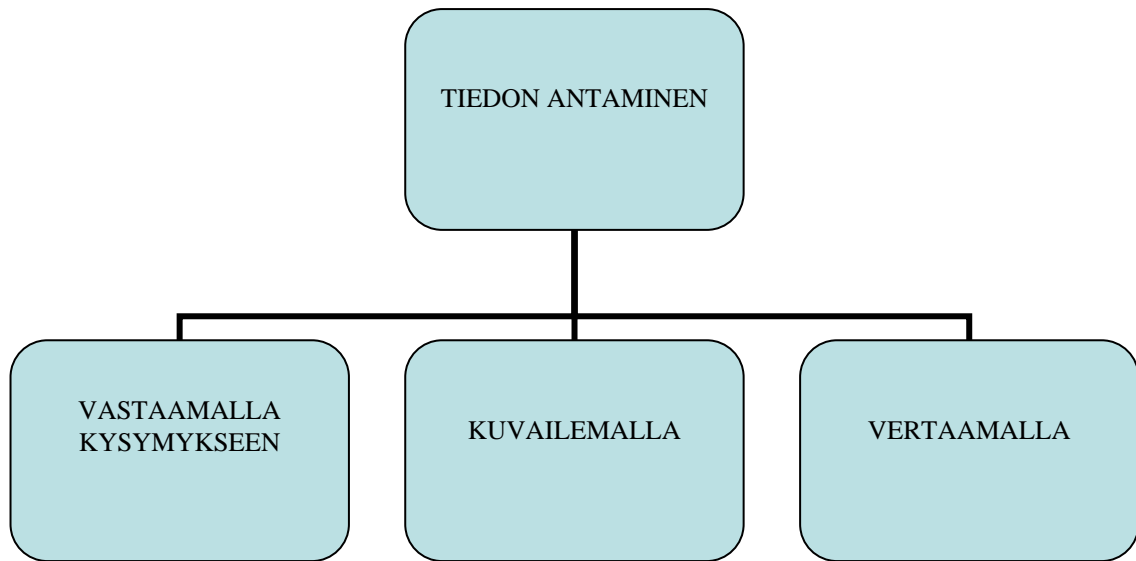
Tiedon hakemisen tavoite voi ilmetä myös *huolen* tai *epävarmuuden osoittamisena*. Osoittamalla huolta tai epävarmuutta äidit pyrkivät siis saamaan tietoa jostakin asiasta. Usein nämä asiat näyttivät liittyvän esimerkiksi siihen, mikä raskausaikana on normaalia tai tavallista. Huolen tai epävarmuuden osoittamiseen liittyy usein kuvailua, ja joskus sitä voikin olla vaikea erottaa tiedon antamisesta kuvailemalla. Joskus epävarmuuden tai huolen osoittamisella saatetaan hakea tiedon lisäksi tai sen sijasta myös tukea.

Ä2: Niin, (naurua) niin kun mulla eilen illalla kävi sillä lailla, että mä olin tyttöä nukuttamassa, suurin piirtein puoli kymmenen aikaan, mä olin siivonnut koko päivän, koko kodin ja sit mä kävin saunassa ja sitten sen jälkeen, mä ihmettelin kun... mä mietin että pissasinko mä housuun, [Joo-o...?] ja sitten vähän tuli niin ku kastelua, ja sitten tuli semmoinen tosi pieni limalöntti joka oli ihan kirkas, tosi tosi pieni, ihan niinku olematon. [Niin justiin.] Mä mietin, että alkaakohan se nyt näin sitten, mutta se jäi niinku siihen. [Se jäi siihen.] Et, olikse niinku jotakin... ihan normaalia vai onko se jotain epänormaalia?

Ä7: Joo. Ja liikkuu kyllä ihan hirveesti, se siellä mötkii. En mä tiedä onko se täältä ylhäältä se tunne sillä tavalla helpottunut, kun mä sanoin viimeksi että tänne kylkiluihin ja tänne potkii, [Joo.] et kyllä se tekee sitä edelleen, mutta tota... tuntuu että se alkaa ahdistaa täältä alhaaltakin. [Joo.] Mutta tota, eiköhän se siellä. Tästä mä olin vähän huolestunut, kun tää paino ei ollut nyt taas noussut ollenkaan. Kun tää tulee tämmöisinä ihme pyrähdyksinä.

Tiedon antaminen

Tiedon antamisen tavoite eri ilmenemismuotoineen esiintyi aineistossa erittäin usein. Se oli nähtävissä jokaisen tutkimukseen osallistuneen äidin puheenvuoroissa ja ilmaisuissa. Tiedon antamisen tavoite näyttäisi joissakin tapauksissa liittyvän läheisesti tiedon hakemisen tavoitteeseen. Vaikka tiedon antaminen voi usein olla välineellinen tavoite tiedon saamiseksi (tietoa voidaan hakea tarjoamalla tietoa), voi se kuitenkin olla myös itsetarkoituksellinen tavoite. Tämän vuoksi tiedon antamisen tavoite sen ilmenemismuodot eritellään omassa luvussaan. Tiedon antamisen tavoite ilmeni äitien puheenvuoroissa useammalla tavalla. Nämä ilmenemismuodot on koottu kuvioon 3.

KUVIO 3 Tiedon antamisen tavoitteen ilmenemismuodot

Yleisin tiedon antamisen tavoitteen ilmenemismuoto oli *vastaaminen terveydenhoitajan esittämään kysymykseen*. Tiedon antaminen suoraan kysymykseen vastaamalla on helposti havaittavissa, sillä sitä edeltää aina terveydenhoitajan kysymys. Vastaukset terveydenhoitajan esittämiin suoriin kysymyksiin olivat useimmiten selkeitä, mutta toisinaan myös monipolvisia ja epämääräisiä. Joskus äidit halusivat tarkennusta kysymykseen ennen kuin vastasivat siihen. Alla olevat sitaatit ovat tyypillisiä esimerkkejä tiedon antamisesta vastaamalla terveydenhoitajan kysymykseen.

TH: Kävitsä vaa'alle?

Ä11: Joo-o, 64,3.

TH: -- Tota, eiks tää on niin että tää on sun ensimmäinen raskaus?

Ä5: On.

TH: Keskenmenoja ei oo eikä keskeytyksiä?

Ä5: Ei, ei.

TH: -- Sit saat kuule sen alkoholikyselyn josta mä puhuin... pääset säkin hommiin... elikkä tässä näin. Ja varmaan tiedät, mikä on yksi alkoholiannos?

Ä5: Joo... ja tää nyt meinaa ennen raskautta? (nauradus)

TH: Joo, anteeks, ihan totta. Tilanne ennen raskautta.

Kuvailemalla äidit pyrkivät antamaan terveydenhoitajalle tietoa kokemuksistaan ja tuntemuksistaan, joten myös se on yksi tiedon antamisen ilmenemismuoto. Tiedon antaminen kuvailemalla liittyi usein läheisesti kysymykseen vastaamiseen. Kuvailulla saatettiin täydentää tai perustella annettua vastausta. Kuvailulle on ominaista

tuntemusten yksityiskohtainenkin erittely tai tapahtumien selittäminen tarkkaan. Kuvailun tarkoituksena lienee se, että terveydenhoitajan olisi mahdollista ymmärtää äidin kuvailema asia hänen tarkoittamallaan tavalla. Kuvaileminen voikin tässä mielessä liittyä epäsuorasti moniin eri tavoitteisiin.

TH: Onks teillä ollut aikaa teidän omalle suhteelle?

Ä11: No... on kyllä. [Mm.] Me oltiin semmoisella ”parisuhdeviikonlopulla” (naurahdus) ihan niinku ite järjestettiin, oltiin tuolla Keurusselällä oltiin vaan, viikonloppu uitiin, [Ihanaa!] oltiin kahdestaan... Matti oli eka kertaa hoidossa.

Ä6: -- siinä alusta asti meni kaikki sen lääkityksen kanssa, ja oikeasti oli tosi kivulias, et mä olin siis ihan, et suunnilleen huusin välillä sitä kipua, ja ne vaan vaati että pitää vielä odottaa jonkun aikaa ja jonkun aikaa ennen kuin voi... ** tuskat, kivut sen jälkeen. [Mm.] Ja sitten se että tietää, et joku lääkeaine teki sitä... se on käynyt ahistaan oikeesti.

Yksi tapa antaa tietoa terveydenhoitajalle näytti olevan *vertaaminen*. Äidit siis vertasivat raskauskokemuksiaan edelliseen raskauteensa ja pyrkivät tällä tavoin viestittämään esimerkiksi huolenaiheistaan. Äitejä tuntui mietityttävän raskauskokemusten ja tuntemusten erilaisuus, ja vertaamista käytettiin usein jonkin huolenaiheen, käsityksen tai mielipiteen perusteena. Toisinaan vertaaminen puolestaan toimi päinvastaisessa merkityksessä: vertaamalla äidin oli mahdollista osoittaa, että kaikki on kunnossa, koska edellisessä raskaudessa oli samanlaisia kokemuksia ja tuntemuksia. Esimerkeiksi valituissa sitaateissa vertaamista on käytetty molemmissa edellä mainituissa merkityksissä.

TH: Onksulla supistellut?

Ä11: Ihan jonkun verran joo.

TH: Mm. Mutta ei semmoisia kipeitä?

Ä11: Ei kipeitä.

TH: Hyvä.

Ä11: Et semmoista mitä Matinkin aikaan oli, että kun reippaammin kävelee tai jotain, niin saattaa [Mm.] supistella.

Ä7: Niin, niin. (naurua) Pystyykö sitä kokoa muuten, osaatsä yhtään? Nimittäin mä muistan kun mä... silloin sitä ensimmäistä odotin ja neuvolan tati sanoi että ”kolme ja puol kiloa”, me oikein naurettiin kun kaikille sanotaan neuvolassa et kolme ja puol kiloa. Kaikille mun kavereillekin on sanottu, ja sitten mä menin sinne synnytyssaliin ja se kättilö kokeili tälleen mahaa ja sanoi et ”ei riitä neljä kiloa”. --

Ä6: -- kävely on oikeesti nin hidasta ja vaikeeta. Samin kohdalla mä pystyin vielä kymmenen kilometriä kävelemään vielä lasketun ajan jälkeen.

Tiedon vastaanottamisen osoittaminen

Tiedon vastaanottamisen osoittaminen vaikutti merkitykselliseltä tavoitteelta äitien puheenvuoroissa. Äidit siis tavalla tai toisella osoittivat kuulleen ja ymmärtäneensä, mitä terveydenhoitaja sanoi. Tiedon vastaanottamista osoitettiin tavallisesti samankaltaisin *lyhyin ilmaisin, sanoin* tai *lausahduksin* kuin terveydenhoitajan vahvistamistakin (ks. luku 5.3), mutta se, kummasta tavoitteesta lopulta oli kyse, riippui asiayhteydestä. Aina tiedon vastaanottamisen osoittamista ei kuitenkaan voitu varmuudella erottaa terveydenhoitajan vahvistamisesta.

TH: -- Sen mä tiedän, että siinä OZ:issa on ainakin myytävänä niitä... [Just.] ja tota mun mielestä se on tällä hetkellä melkein ainoita paikkoja Jyväskylässä. [Just just, joo.] Ja ne on aika kalliita, mut sit taas toisaalta jos ajatellaan että sulla tulee se varmaan aiheelliseksi koko raskauden ajan, niin...

Ä5: Mm. Joo.

Ä5: Mulla on hammaslääkäri tossa kesäkuun lopussa, ja mä en anna porata ilman puudutusta. [Joo.] Saako mua puuduttaa?

TH: Joo, mut sanot vaan sen, että sä oot raskaana. Et ne katoo ne puuduteaineet.

Ä5: Just.

TH: No, kyllä se yleensä, sanotaan 30 viikon jälkeen rupee kääntymään.

Ä11: Joo.

Ä11: Mitä se oli viimeksi?

TH: Viimeksi oli 28.

Ä11: Ai jaa, joo.

Koonti tietoon liittyvistä tavoitteista ja niiden ilmenemisestä

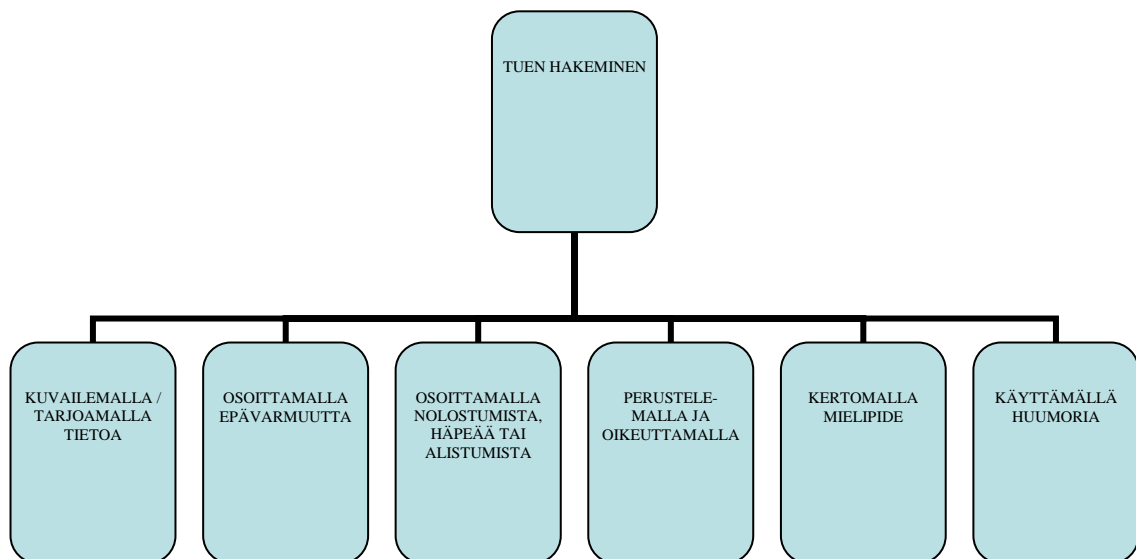
Tässä tutkimuksessa analysoidun aineiston perusteella äitien tietoon liittyvät tavoitteet voidaan luokitella tiedon hakemisen, tiedon antamisen ja tiedon vastaanottamisen osoittamisen tavoitteisiin. Tiedon hakemisen keinoiksi osoittautuivat kysyminen, vahvistuksen hakeminen, ihmetyksen osoittaminen, tiedon tarjoaminen sekä huolen ja epävarmuuden osoittaminen. Tietoa puolestaan annettiin vastaamalla terveydenhoitajan kysymykseen, kuvailemalla ja vertaamalla. Tiedon vastaanottamista osoitettiin lyhyin ilmaisin, sanoin ja lausahduksin sekä toistamalla terveydenhoitajan sanoma asia.

5.2 Vuorovaikutussuhteeseen liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen

Tietoon liittyvien tavoitteiden lisäksi tutkimusaineistosta oli löydettävissä myös tavoitteita, jotka liittyivät äidin ja terveydenhoitajan väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Näitä tavoitteita olivat tuen hakeminen, keventäminen ja tyytyväisyyden osoittaminen.

Tuen hakeminen

Tuki ja sen hakeminen käsitetään tämän tutkimuksen raportoinnissa laajasti. Tuen hakeminen pitää sisällään myös hyväksynnän, ymmärtämisen ja vahvistuksen hakemista. Tuen hakeminen ilmeni tutkimusaineistossa monilla eri tavoilla. Tuen hakemisen ilmaisutavat on havainnollistettu kuviossa 4.

KUVIO 4 Tuen hakemisen tavoitteen ilmenemismuodot

Tukea, kuten tietoakin, haettiin esimerkiksi *kuvailemalla* tuntemuksia ja kokemuksia tai *tarjoamalla* niistä *tietoa* sekä *osoittamalla epävarmuutta*. Tuen hakeminen eroaa kuitenkin tiedon hakemisesta siinä, että hakiessaan tukea äiti ei odota terveydenhoitajalta välttämättä mitään vastausta tai ratkaisua, vaan lähinnä myötäelämistä, ymmärrystä ja hyväksyntää. Tämä on nähtävissä muun muassa esimerkeiksi valituissa sitaateissa. Monissa yhteyksissä tuen hakemisella tunnuttiin tavoittelevan yksinkertaisesti sitä, että terveydenhoitaja toteaisi kaiken olevan kunnossa ja menevän hyvin. Tuen hakemiseen

voi siis toisinaan liittyä myös rohkaisun hakemisen ulottuvuus. Voidaankin pohtia, kuinka merkityksellistä odottavalle äidille on se, että myös terveydenhoitaja on kokenut raskauden ja synnytyksen ilot ja huolenaiheet.

Ä6: -- kun kaikki tuntui menevän alusta asti silloin leikkauksessa pieleen. [Mm. Niin.] Että nyt on tullut enemmän kun se lähenee, semmoinen vähän ahdistus [Niin.] siitä että... toivottavasti menis nyt hyvin... --

TH: Niin. Ootsä oikeasti huolissaan nyt siitä... tuosta mahan kasvusta?

Ä12: No... minusta tuntuu ihan älyttömältä. (naurua) En tiiä. Mä vasta näin yhtä, ehkä eilettään, niin tuntui että sillä ei ollut mahaa ollenkaan ja sillä on lokakuun loppupuolella laskettu aika. Ja mulla... en tiiä. No, ei sitä passaa miettiä. Se on kova syömään ainaski.

Ä3: Kyllä se on. Joo, silleen et oon mä kysellyt et miten Lissu on töissä kiinni kun niillä on vähän hankala, hankala ** se on taas semmoisessa hommassa että siellä on hirvee meteli, [Mm.] siellä ei puhelimet kuulu eikä näy eikä... [Niin justiin.] Niin tota, että kyllä se silleen on, et mä just sanoin että oot sitten yölläkin puhelimen päässä. Lähinnä mua ahistaa se, että kun äiti on koko ajan valmis Millan ottamaan, mut se että jos mä en saa Mikkoa kiinni, niin mun ois lähettävä sitten yksin ja se taas (naurahdus) ei houkuttele ihan hirveesti! Eihän siinä auta (naurahdus) ku lähtee, mutta ajatuksena aika epämiellyttävä.

Yksi tuen hakemisen ilmenemismuoto oli *nolostumisen, häpeän* tai *eräänlaisen alistumisen osoittaminen*, johon liittyi usein *perustelua* tai *oikeuttamista*. Äidit pyrkivät tavallaan osoittamaan terveydenhoitajalle, että mahdolliset raskauteen tai heidän omaan käyttäytymiseensä liittyvät ongelmat ovat heistä itsestään riippumattomia. Ilmaisuisissa äiti tavalla tai toisella osoitti tiedostavansa mahdollisen ongelman, mutta olevansa sen edessä neuvoton tai voimaton.

Tämänkaltaisilla ilmaisuilla tunnuttiin hakevan erityisesti terveydenhoitajan ymmärrystä ja hyväksyntää. Mahdollisten ongelmien perusteleminen tai oikeuttaminen ulkoistamalla ne itsestä liittyi kuitenkin läheisesti myös minän esittämiseen itseä vahvistamalla (ks. luku 5.3). Äidit tuntuivat siis olevan ikään kuin huolissaan siitä, millaisen kuvan itsestään terveydenhoitajalle antavat ja pyrkivät tämän vuoksi selittämään mahdolliset ongelmat itsestä riippumattomilla tekijöillä. Terveydenhoitajalle pyrittiin siis antamaan itsestä myönteinen kuva mahdollisista ristiriitaisuuksista huolimatta.

H: -- Miten pitkään sä imetit?

Ä8: No viimeks meni se 2,5 kk ainoastaan, [Joo.] mutta sitten yritin pumpulla pumpata maitoa välillä lisää että tulis enemmän sen avulla, mutta ei... se vaan sitten... hiipui siitä. Ja sitten alkoikin melkein ne kuukautiset tulemaan ja kaikki tämmöiset toimimaan.

TH: Hei, mites mademoiselle se tupakka?

Ä13: Sama kuin ennenkin.

TH: No niin, mutta ei oo lisääntynyt.

Ä13: Ei.

TH: No hyvä.

Ä13: Samassa se on pysynyt.

TH: Hyvä.

Ä13: Eroon ei oo päästy.

Tukea voidaan hakea myös *kertomalla mielipide* jostain asiasta tai tapahtumasta. Äiti saattoi kertoa mielipiteensä jostakin asiasta siinä tarkoituksessa, että terveydenhoitaja ymmärtäisi ja tukisi häntä sekä hyväksyisi ja vahvistaisi hänen näkemyksensä asiasta. Näin on tehty esimerkiksi alla olevissa sitaateissa. Mielipide saatettiin kertoa myös esimerkiksi jonkin asian taustoittamiseksi. Mielipiteen ilmaiseminen voi olla myös minän esittämiseen liittyvä tavoite sinänsä (ks. luku 5.3).

TH: Onko sulla ollut tässä mitään erityisen stressavaa?

Ä12: No kyllä mulla joitakin asioita on ollut... silleen että mun tytön... [Mm.] sitä kouluasiaa, että on saanut väitellä opettajien kanssa.

TH: No mikäs siinä?

Ä12: No siellä on että, jatkaako kakkosella vai ykkösellä kun se on käynyt startin ja...

TH: Niin. Mitä sä oot ite mieltä?

Ä12: Että ihan normaalille luokalle laitetaan, kun mä oon kertonut nää et miten meillä on mennyt ja miten... tammikuussa kerroin että -- muutetaan, et vieressä on 200 metrin päässä koulu, et hän ei lähde -- eikä -- , mihin on kaks kilometriä.

T: No niin?

Ä: Niin ne ois sinne johonkin pienryhmään lykkäämässä tai ykkösille. [Joo-o?] Et tätä oon väitellyt niiden kanssa.

Ä6: Voiko tuosta saada kopioo?

TH: Voi, sitä mä ajattelin. Jos mä ens kerraksi...

Ä6: Siis musta on ihan älytöntä että ei oo saanut, kun mä silloin pyysin niitä...

TH: Joo, siis näähän on sun paperit. Joo. Nää on kato ihan sun. (hiljaisuutta 12 sekuntia)

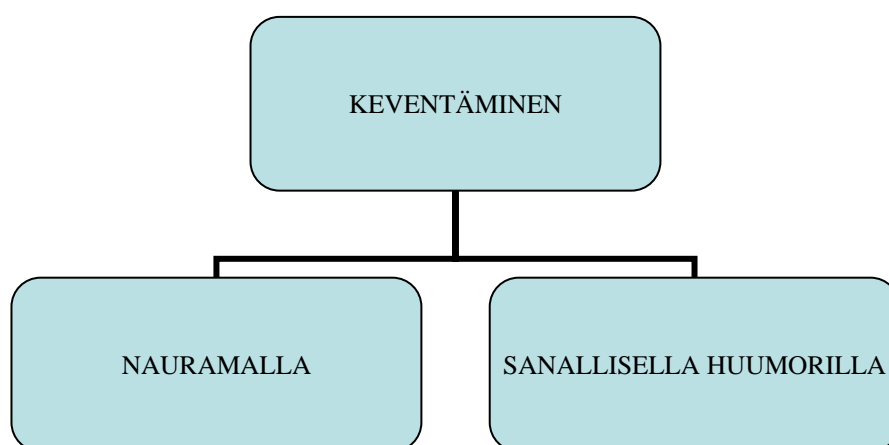
Tukea voidaan hakea myös *huumorin avulla*. Tällä tarkoitetaan sitä, että pyrkimykset tuen saamiseen saatetaan toisinaan verhoilla naurahduksiin tai sanalliseen leikinlaskuun. Huumorilla höyrytettyjen ilmausten takana saattaa kuitenkin olla tuen tai avun hakeminen, kuten alla olevassa esimerkkitilanteissa. Keventäminen huumoria käyttämällä voi kuitenkin olla myös oma vuorovaikutussuhteeseen liittyvä tavoitteensa.

TH: Joo, no niin. Sit kun oot asetellut ittes niin laita jalat sinne telineille.

Ä10: Tää on vaikeeta, en taho * (naurahdus)

Keventäminen

Keventämisen tavoite ilmeni pääasiallisesti kahdella tavalla: *naurulla* ja *sanallisen huumorin käytöllä*. Jaottelu on havainnollistettu kuviossa 5. Erityisesti sanallisen huumorin käyttö näyttäisi olevan merkityksellinen tekijä äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutussuhteen ylläpitämisessä. Nauraminen voidaan puolestaan liittää helposti myös tuen hakemiseen ja minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin. Asiayhteys auttaa yleensä tulkitsemaan, mihin tavoitteeseen naurulla pyritään ja näin ollen erottamaan sen muista mahdollisista tavoitteista.

KUVIO 5 Keventämisen tavoitteen ilmenemismuodot

Keventämistä tavoittelevat *naurahdukset* näyttivät usein liittyvän tilanteisiin, joissa äiti kertoi jostain kokemuksestaan. Naurahtamista saatettiin käyttää esimerkiksi keventämään äidin noloksi kokemaa tilannetta, peittämään epävarmuutta tai lieventämään esitettyä mielipidettä. Tässä merkityksessä ne liittyvät läheisesti myös tuen hakemiseen huumoria käyttämällä. Toisaalta naurahduksien yhdistäminen tämänkaltaisiin ilmaisuihin on liitettävissä myös minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin (ks. luku 5.3). Naurahtamalla esimerkiksi mieltä painavaa kysymystä esitettäessä voidaan pienentää sen vakavuutta omissa ja terveydenhoitajan silmissä. Nauraminen voi myös vähentää pelkoa kasvojen menettämisestä. Kasvojen suojelemista voidaan pitää sekä vuorovaikutussuhteen ylläpitämiseen että minän esittämiseen liittyvänä tavoitteena.

Ä2: Joo. Kun sitä ei tosiaan tullut paljon, mutta mä ihmettelin kun mä istuin näin lattialla ja nukutin tyttöä, niin sitten katoin et ”hetkonen, mitä mulle tapahtui?” (naurahdus) tuli niin semmoinen et ”hetkonen, mitä tässä on nyt meneillään?” (naurua) Tuli vähän semmoinen, et en kai mä nyt vaan oo päästänyt...?

TH: Niin et pissasinko mä housuun?

Ä2: Niin, ihan yhtäkkiä vaan tuntui semmoinen märän...

TH: Mm. Se on joko nyt lapsivettä, tai sitten kun se limatulppahan voi olla semmoista hyvin vetistäkin, -- tai sitten sä oot pissannutkin housuun, ei sekään nyt mahdotonta oo!

Ä2: Voi kauhee! (naurua)

Ä4: Äkkiä ultras ja... [Joo.] ja ja... eipä siinä kummempia. Vähän tiukka tati oli se. [Kumpi?] Se kuka siinä neuvo. [Niin justinsa.] Se tota oli vähän painosta huolissaan ja sanoi että ”nyt on tähän mennessä tullut viime kertaan kymmenen kiloa et se on jo paljon”. [Mm.] Sitten sitten, mistäs me puhuttiin, jostain siitä rakenneultrastakin, niin se vähän tokas mulle että ”ei niihin kannata uskoa niihin rakenneultrauttuihin, että me mennään sen mukaan mikä on se ensimmäinen ultra”. [Mm.] Ja kaikkee semmoista. Se oli vähän tuima tati. (naurahdus)

Keventäminen vuorovaikutussuhteeseen liittyvänä tavoitteena ilmeni myös *sanallisen huumorin* kautta. Myös tähän kielelliseen keventämiseen liittyi yleensä naurua tai hymyilyä Äidit ja terveydenhoitaja saattoivat siis vitsailla keskenään tai viitata toistensa luonteenpiirteisiin tai ominaisuuksiin jutellessaan raskaudesta ja siihen liittyvistä asioista. Tällaiset ilmaisut liittyivät selkeästi äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutussuhteeseen, sillä niillä ei varsinaisesti ollut mitään tekemistä esimerkiksi tiedon antamisen tai hakemisen kanssa. Tällaisten ilmaisujen löytyminen aineistosta vahvistaa käsitystä siitä, että neuvolakäynneillä ja äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutuksella voi olla ja on myös muita kuin tietoon liittyviä tavoitteita..

Ä10: -- Se näytti mulle sitä käyrää ja siihen oli piirretty se. [No niin.] Sanoi että se menee siellä ihan ylärajalla, mutta että ihan... että älä huoli, et tee norsua.

TH: Hyvä. Ei se muuten, mutta se kärsän synnyttäminen!

Ä10: (naurua) Siitä on helppo kiskaista pihalle se!

TH: Kyllä meidän pitää kattoa, kato, tätä on nyt sen verran vilkkunut taas. Tää on kyllä hyvin erikoinen juttu, välillä se vilauttaa sinne sen proteiinin ja sit se taas lähtee pois.

Ä10: Mä oonkin aika erikoinen tapaus, se ei ihan niin ookaan että se vain vilauttelee. (naurua)

TH: Ihana, tää on musta, tiedätsä sen takia tää on musta niin kiva kun sä käyt mulla! Mä tykkään erityisesti!

Ä3: Mut se että ens torstaiksi mulla on kuitenkin parturi varattu, et ei välttämättä ennen sitä. (naurua)

TH: Niin joo, tai sit just nyt mahdollisimman pian, et pääset sitten sinne parturiin [Niin, kuitenkin.] kuitenkin. (naurua) Niin, tärkeimmät asiat ensin, vauva hyvä!

Ä3: Asiat on laitettava tärkeysjärjestykseen! [Mm.]

Tyytyväisyyden osoittaminen

Monet äidit näyttivät kokevan tyytyväisyyden osoittamisen tärkeänä ja viittasivat tyytyväisyyteensä eri tavoin. Vaikka tyytyväisyyden osoittamisen tavoite ei ollut aineistossa kovin yleinen, lienee se silti merkityksellinen äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutussuhteen kannalta. Tyytyväisyyden osoittamisen voidaan ajatella olevan muodollisesti lähellä käsityksen tai mielipiteen ilmaisemista (ks. luku 5.3), mutta se voidaan erottaa myös omaksi luokakseen. Mielipiteen ilmaiseminen ei välttämättä edellytä mitään edeltävää kommenttia terveydenhoitajan taholta, ja mielipiteet voivat sävyltään olla myös kielteisiä. Tyytyväisyyden osoittaminen on puolestaan aina myönteinen ilmaus. Tyytyväisyyden osoittamisen tavoite on tunnistettavissa lähinnä asiayhteydestä: kun äiti kuulee esimerkiksi hyviä uutisia, hän ilmaisee tyytyväisyytensä *sanallisesti*.

TH: Joo, mutta ei oo mennyt hukkaan mikään!

Ä7: Hyvä! Kiitoksia, tämä oli mukava käynti, taas! (naurahdus)

Ä10: Onneksi se näyttää vielä hirmu pieneltä verrattuna siihen mitä se oli kun siellä osastolla katsoi [No?] kun se jättää kato muistiin se iso kone aina...

TH: Niin oliko siellä..?

Ä10: ...niin jotku oli saanut sataa viittäkymmentä ja sataa kymmentä ja...

TH: -- No mutta hyvin hei vauva jakseli siellä.

Ä6: Onneks.

TH: On tää pää alaspäin. --

Ä9: Tuohan oli kiva yllätys! --

Koonti vuorovaikutussuhteeseen liittyvistä tavoitteista ja niiden ilmenemisestä

Äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutussuhteeseen liittyviä tavoitteita löytyi tämän tutkimuksen aineistosta kolme: tuen hakeminen, keventäminen ja tyytyväisyyden osoittaminen. Tukea haettiin kuvailemalla ja tarjoamalla tietoa, osoittamalla epävarmuutta, nolostumista, häpeää tai alistumista, perustelemalla ja oikeuttamalla, kertomalla mielipide sekä huumorin avulla. Keventäminen tapahtui sanallisella huumorilla tai nauramalla, ja tyytyväisyyttä osoitettiin sanallisilla ilmaisuilla.

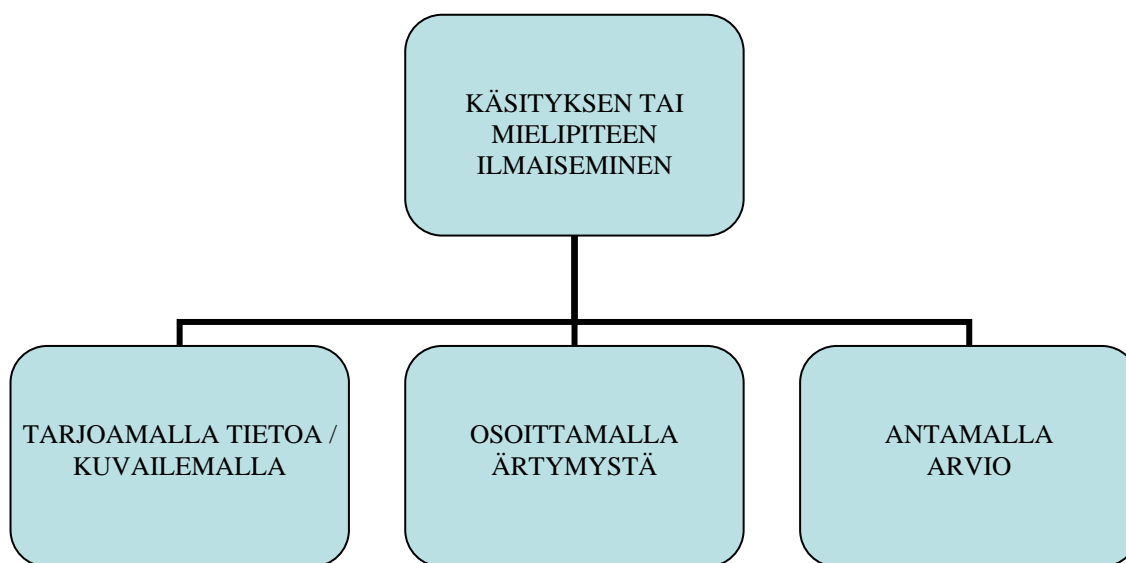

5.3 Minän esittämiseen liittyvät tavoitteet ja niiden ilmeneminen

Minän esittämiseen liittyviä tavoitteita tämän tutkimuksen aineiston perusteella ovat käsityksen tai mielipiteen ilmaiseminen, toiveen esittäminen, pärjäämisen ja tiedon osoittaminen sekä vahvistaminen ja heikentäminen. Minän esittämiseen liittyvät tavoitteet ovat tavoitteita, joissa äidin tarkoituksena on antaa itsestään tietynlainen kuva terveydenhoitajalle. Ne eivät siis suoraan ole yhteydessä sen kummemmin tietoon kuin vuorovaikutussuhteeseenkaan liittyviin tavoitteisiin. Epäsuoria yhtymäkohtia on sijaan löydettävissä, ja sen vuoksi minän esittämiseen liittyvien tavoitteiden löytyminen aineistosta olikin kiinnostavaa.

Käsityksen tai mielipiteen ilmaiseminen

Käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen tavoitteessa on kyse siitä, että äiti haluaa terveydenhoitajan tietävän, mitä hän jostakin asiasta ajattelee. Käsityksen tai mielipiteen ilmaiseminen voi ilmetä *tiedon tarjoamisena, kuvailemisena, ärtymyksen osoittamisena* tai *arvioinnin antamisena*. Siihen liittyy usein myös jonkin arvon tai arvostuksen esille tuominen sekä perusteleminen. Käsityksen tai mielipiteen kertominen saattaa joskus olla myös keino jonkin muun tavoitteen saavuttamiseen – se voi olla esimerkiksi tuen hakemisen (ks. luku 5.2) ilmenemismuoto. Käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen ilmenemismuodot on esitetty kuviossa 6.

KUVIO 6 Käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen tavoitteen ilmenemismuodot

Alla olevissa sitaateissa on nähtävissä kaikki tutkimuksessa löydetty käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen ilmenemismuodot. Ensimmäisessä sitaatissa annetaan tietoa ja osoitetaan arvoja kertomalla, että lapsi on tervetullut perheeseen sukupuolesta riippumatta. Toisessa esimerkissä kuvaillaan ja tarjotaan tietoa, osoitetaan ärtymystä sekä annetaan arvio lääkäristä.

Ä10: Niin se sanoi että poikameiningiltä tää haaroväli näyttäis, mutta sitä edellisellä kerralla se... silloin kun ultrattiin niin sanottiin että ehei täällä haarovälissä mitään poikaan viittaavaa kyllä näy.

TH: Okei... Se on fifty fifty.

Ä10: Niinpä. Ihan sama. [Mm.] Ei oo väliä, ihan yhtä rakas se on varmasti.

Ä3: Niin. Ai niin mun piti mainita siitä lääkärikäynnistä, kun mä en sille lääkärille saanut avauduttua ite, [No?] mutta oli aika epämiellyttävää. [Älä.] Oli.

TH: Ootappas nyt, milloin sä kävit? Viime tiistaina...

Ä3: -- ihan siis, kun supisteli se kävi silloin kiinni ja sitten muutenkin, mulla on aika korkea kipukynnys, mutta täytyy sanoa että sattui ihan hirveesti.

TH: Joo, no mut hyvä kun sanoit, mä annan palautteen --

Ä3: Mä sitä just ajattelin, kun sä siitä silloin sanoit, että ”ehkä kannattaa harkita tai sit niitä otteita pikkusen muuttaa”, ja sit kun mä sanoin sille että mä en oikeesti voi kauheen... mä en mielelläni oo selälläni pitkään kun selkä on... mähän en meinannut taaskaan päästä mihinkään. Sit se vaan katteli vierestä että ”koita nyt pärjätä”.

TH: (naurahdus) Voi kamala.

Ä3: Ja sit se, kun se mittas sen sf-mitankin, niin se oli niinku et viikossa ois neljä senttiä kasvanut, ”no kyllähän tää nyt vähän oudolle näyttää, mut no, laitetaan nyt tää kuitenkin” ja sekin oli silloin otettu kun oli supistus.

Toiveen esittäminen

Esittämällä toiveen äiti paljastaa jotain itsestään ja arvostuksistaan terveydenhoitajalle. Tämän vuoksi ei olekaan aivan yhdentekevää, miten toive esitetään. Toiveen esittämisen tavoite voidaan jakaa kahteen alaluokkaan: toiveisiin, jotka kohdistuvat terveydenhoitajaan sekä yleisiin toivomuksiin. Terveydenhoitajaan kohdistuvat ovat sellaisia asioita, joita äiti toivoisi terveydenhoitajan tekevän, sanovan tai ottavan huomioon toiminnassaan. Ne ilmenevät *pyyntöinä* ja *ehdotuksina*.

TH: Okei. Elikkä tiistaina, 8.5. ja puoli ykstoista.

Ä2: Joo. [Okei.] Jos sä laitat vielä vaikka siihen lappuun...

Ä4: -- Voiks niitä saada niinku ihan...

TH: Het. Het niinkö. [Het, joo] Het,?

Ä4: Mielellään vaikka heti, mä tykkään katella... (naurua)

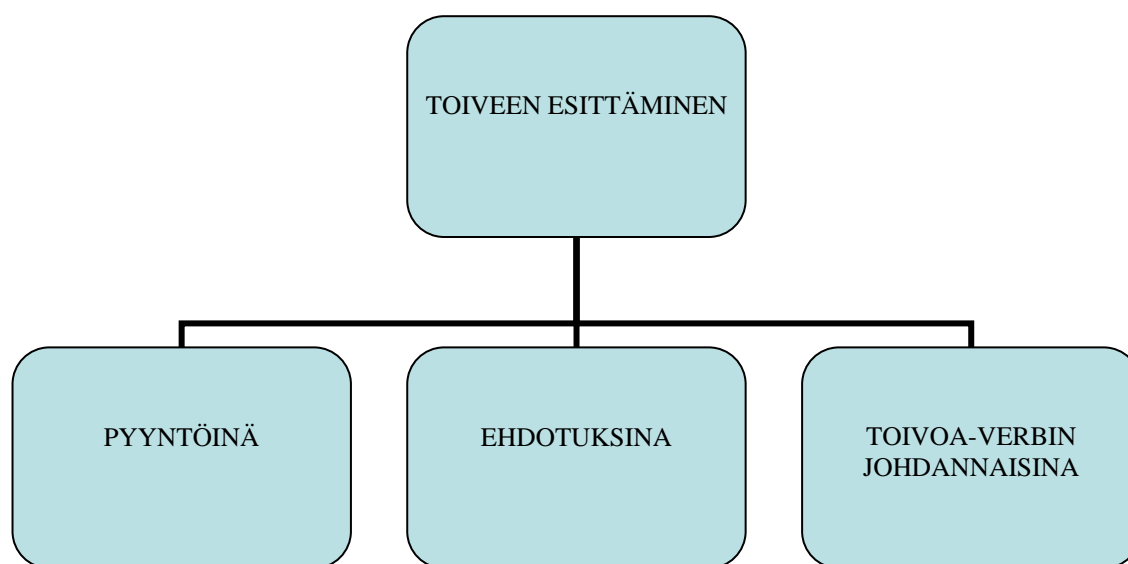
Ä5: Ööö... teillä on kauheen täyttä? Ei voi niin kuin... antaa toivomuksia ihan aamusta, vai?

TH: No kato tää aloittaa vasta siinä kahtakyt vaille kymmenen...

TH: Mm. Apteekista joku rautavalmiste, Obsidan on hirveen hyvin siedetty.

Ä10: Kirjoita kiltti mulle ylös.

Yleisiä toivomuksia ovat toiveet, joita äiti ei odota terveydenhoitajan voivan toteuttaa. Ne ovat lähinnä toiveita esimerkiksi siitä, että vauvalla olisi kaikki kunnossa ja että synnytys sujuisi hyvin. Yleiset toivomukset ovat helpoimmin tunnistettavissa siitä, että niihin liitetään usein toivottavasti-sana tai jokin toivoa-verbin muoto. Toiveen esittämisen ilmenemistavat on havainnollistettu kuviossa 7.

KUVIO 7 Toiveen esittämisen tavoitteen ilmenemismuodot

Ä4: Et niinku varmaan tuota nestettä on aika paljon epäilisin *

TH: On varmasti, kyllä.

Ä4: Toivottavasti se ois nyt mielellään sitä kun sitten taas että on kaikkee muuta.

Ä4: -- Jos se tulis nyt sitten, saisi tulla vähän aikasemmin. (naurua) Toivotaan et se sieltä vähän aikasemmin!

Pärjäämisen osoittaminen

Pärjäämisen osoittamisen tavoite ei ollut tutkimusaineistossa kovin yleinen, mutta toisaalta sitä ei sellaisenaan ollut mahdollista yhdistää mihinkään toiseen luokkaan. Pärjäämistä, kuten itsen heikentämistäkin, voidaan ilmaista *vähättelemällä*, jolloin esimerkiksi kokemusten tai tunteiden merkityksellisyyttä pyritään vähentämään. Tällöin äidin tavoitteena on osoittaa terveydenhoitajalle, että hän voi ja jaksaa hyvin,

eikä puheeksi tulleeseen asiaan tai ongelmaan tarvitse puuttua tai paneutua. Tässä mielessä pärjäämisen osoittaminen on sisällöllisesti hyvin erilainen tavoite kuin esimerkiksi tiedon antaminen. Pärjäämisen osoittamisen tavoite on selkeästi nähtävissä alla olevissa esimerkkisitaateissa.

H: Onko sulla selkä ollut kipeä?

Ä10: No se on toi iskias, ei mitään.

H: Sattuuko?

Ä10: Sattuu!

H: Hm.

Ä10: Ei * tunnu missään.

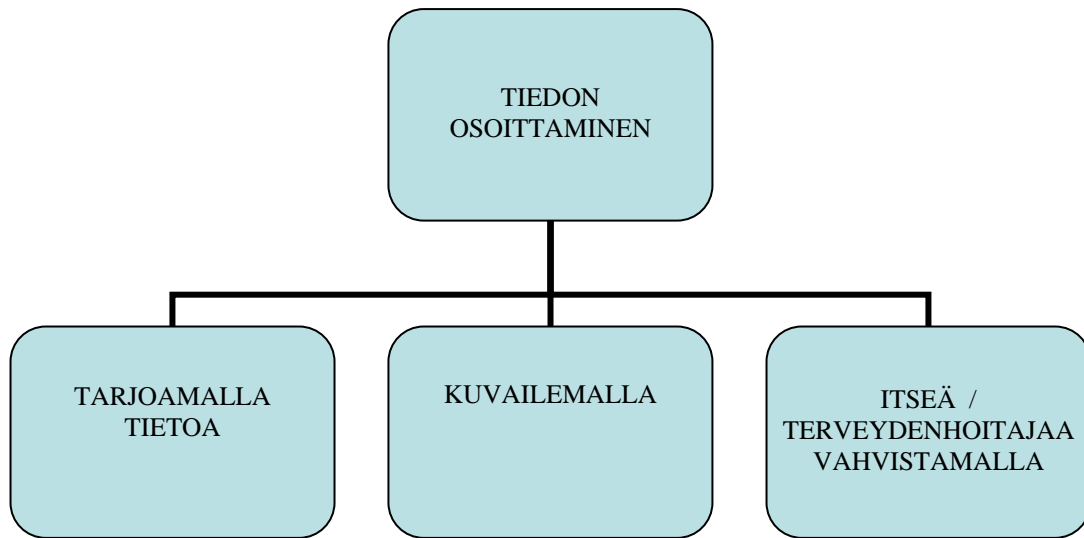
Ä11: -- Että sehän viimeksi oli just niinku se myllerrys kun tiedettiin että se ei... niinku parane enää [Mm.] ja että se on levinnyt jo niin... [Mm.] Mut semmoista aika ailahtelevaa ja vähän päivästä riippuu nää tunnelmat, mut semmoista aika seesteistä kuitenkin. [Mm.] Niinku on. Verrattuna niihin aikoihin. [Mm.]

TH: Miten sä ite oot jaksanut?

Ä11: No ihan... no sanotaan että päivästä riippuu, mutta kuitenkin ihan silleen niinku... [Mm.] aika tasaisesti kuitenkin. [Mm.]

Tiedon osoittaminen

Joidenkin äitien ilmausten tavoitteena näytti olevan tiedon osoittaminen. Äidit halusivat siis osoittaa terveydenhoitajalle tietävänsä, mistä esimerkiksi jossakin kokemuksessa, tilanteessa tai tuntemuksessa on kyse. Tiedon osoittamisen tavoite ilmeni useimmiten tavallisina väitelauseina *tiedon tarjoamisen* ja erityisesti *kuvailun* muodossa, mutta myös itsen tai terveydenhoitajan *vahvistamisena*. Tiedon osoittamiseen näytti joskus liittyvän myös vahvistuksen hakemista (ks. luku 5.1). Tiedon osoittamisen ilmenemismuodot on havainnollistettu kuviossa 8.

KUVIO 8 Tiedon osoittamisen tavoitteen ilmenemismuodot

TH: Mm. Kyllähän tää silleen, että kyllähän nää vie huomattavasti eteenpäin sitä asiaa koko ajan. --
 Ä3: Näin mä arvasin, et näinhän se menee.

TH: Niin justiinsa. Tää nimittäin on... ** tää on tosi syvällä täällä.
 Ä3: Mm. Kun mä oon itekin niinku... kun kokeilee niin tuntuu että tavallaan, et sen tosiaan tuntee. Ja sitten kun joskus vielä myhkyää, niin kun pistää käden tänne niin sen tuntee että se on tosi...

H: 131 ja 90.

TH: (hiljaisuutta 8 sekuntia) Otetaan uudestaan.

Ä10: Mä arvasin! (naurahdus)

TH: Ei varmaan yllättänyt.

Ä10: Mm.

TH: Elikkä on mahdollisuudet niin, et niillä on enemmän poikia. Joo-o. no katotaan.

Ä11: Mieshän sen määrää.

Vahvistaminen

Itsen tai terveydenhoitajan vahvistaminen olivat merkittäviä minän esittämiseen liittyviä tavoitteita. *Itsen vahvistamisella* viitataan tässä yhteydessä esimerkiksi lisätietojen antamiseen tai itsen tarkentamiseen. Itsen vahvistaminen saattaa liittyä myös kasvojen säilyttämiseen: äiti saattoi esimerkiksi tuoda esiin raskauteen tai omaan toimintaansa liittyvän ongelman sen vuoksi, että halusi näyttää terveydenhoitajalle olevansa siitä tietoinen. Naurahdukset ja ongelman ulkoistaminen itsestä riippumattomista syistä johtuvaksi toimivat keinona vähentää asian painoarvoa. Itseä vahvistettiin yleisimmin *perustelemalla, oikeuttamalla ja puolustamalla*. Nämä ilmaisutavat näyttivät toisinaan

liittyvän myös hyväksynnän ja ymmärtämisen hakemiseen (ks. luku 5.2). Itsen vahvistamisen ilmaisutavat on havainnollistettu kuviossa 9.

Ä3: -- Eli mä nyt siinä toivossa oon tässä että... [Mm.] et kun mä oon tehnyt tässä tämmöistä tutkimusta (naurahdus) että kaverit ketkä [Mm.] kakkoskierrosta jo tekee niin niillä on järjestään tullut pari päivää aikaisemmin mitä se ensimmäinen. [Mm. Niin, kyllä se usein...] Et siinä toivossa oon että se ei ainakaan yli se ei... [Mm.] sit mulla pääsee itku! (naurahdus)

TH: Niin justiin. No jos se rupee yli menemään niin sit me jo ruvetaan puuttumaan siihen vähän...

Ä3: Mm. Ja sit ainakin kun, mä oon sitäkin tossa justiin miettinyt, että kun silloin viimeksi kun tehtiin silloin sairaalassa se, tavallaan se synnytystapa-arvio, [Mm.] niin silloin se lääkäri sanoi että hyvä ettei oo iso vauva, että ne on pikkuisen ahtaat tuolla noi paikat, niin siinä mielessä mä en kauheen halukas oiskaan [niin että se yli menis] oottamaan.

Ä4: (huokaus) Vähän kauhistelin, viime kerrasta on tullut aika paljon painoa. --

TH: -- No, ootsä nyt sun oman äidin kanssa jutellut, että tota... [Oon.] miten sillä nousi paino raskauden aikana?

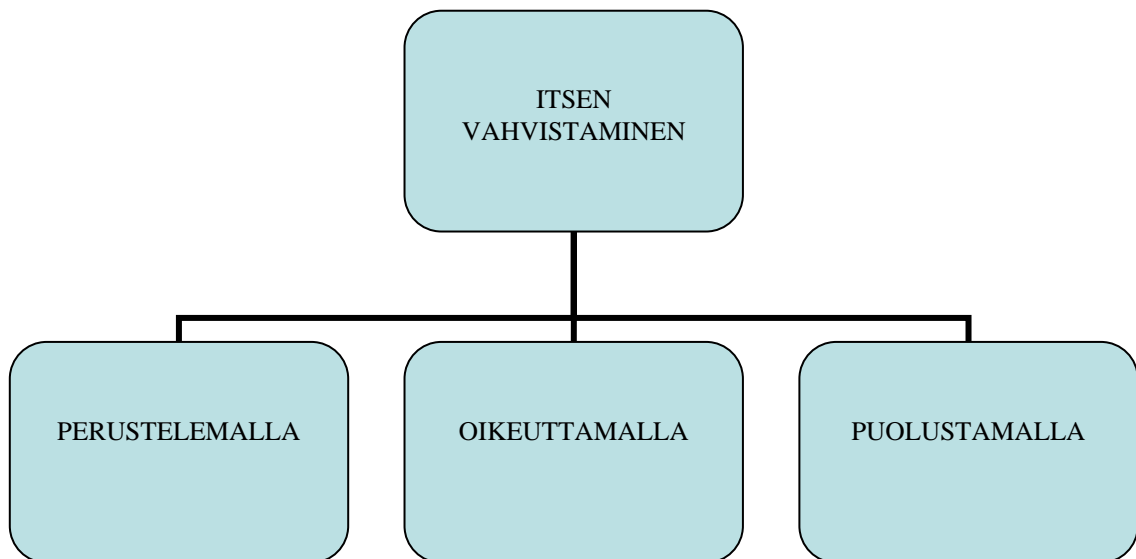
Ä4: Hirveesti. Sillä oli nestettä kauheesti kehossa ja sillä kyllä lähti melkein kaikki, sairaalaan jäi. [Niin justiin.] Kilot pois. Et sillä tuli mun mielestä meistä molemmista, Antista ja musta ihan älyttömästi. Tuliko sillä parikyt kiloa toisesta ja tuliko vielä enemmän toisesta.

TH: Niin, elikkä täällä on vähän tämmöistä sukurasitettakin. [Mm.] Miten sinne kun normaali... ”normaalissa elämässä” ilman tätä (naurahdus) niin keräätsä, tuleeko sulle helposti turvotuksia?

Ä4: Tulee, aika paljon. Ja paino nousee hirveen helposti. Nuorempana ei tullut mitään silloin kun oli vielä jossain yläasteella niin laiha ku tikku ja sitten yhtäkkiä nousi paljon.

TH: Soittiko se silloin sinne keskussairaalalle niitä papereita?

Ä6: En tiä yhtään. Se sanoi kuitenkin että se selvittelee. Ja sanoi että on jännää, että missään ei oikein lue mitään. [Niin.] Niin sen takia tuntuu, että jos joku aiheuttaa tuommoista, niin se on tosi ahdistavaa. [Mm.] Et jos joku lääkeainekin tekee sen. Se oli joku, varsinkin kun mä sain lihakseen, niin siitä ei mennyt kauan. Mä vielä muistan sen, kun lihakseen sai niitä piikkejä, [Niin.] niin sen jälkeen tuli niitä.

KUVIO 9 Itsen vahvistamisen tavoitteen ilmenemismuodot

Terveydenhoitajan vahvistaminen ilmeni tavallisimmin terveydenhoitajan myötäilemisenä tai hänen sanomansa toistamisena. Terveydenhoitajan vahvistamiseen käytetyt ilmaisut olivat lyhyitä (joo, mm) ja samankaltaisia kuin tiedon vastaanottamisen osoittamiseen (ks. luku 5.1) tarkoitetut ilmaisut. Ne olivat kuitenkin yleisiä ja ilmeisesti myös erittäin merkityksellisiä. Vahvistamalla terveydenhoitajaa äidit siis pyrkivät osoittamaan terveydenhoitajan olevan oikeassa ja tällä tavoin antoivat tietoa itsestään ja tuntemuksistaan. Vahvistamalla terveydenhoitajaa äidit siis osoittivat hyväksyvänsä tämän tekemän ehdotuksen ja ymmärtävänsä tämän tekojen tai sanomisten tarkoituksen. Se siis ilmenee *hyväksynnän ja ymmärtämisen osoittamisena*.

TH: Anteeks mä jouduin ottamaan vähän kovakouraisesti...

Ä7: Joo ei, nyt kun se on ohi niin ihan hyvä!

TH: Ja me nähdään silloin maanantaina. Sori mä nyt taas aloitan tän juoksuttamisen.

Ä10: Aloita vaan. Parempi kattoo...

TH: Toisin sanoen kaiken kaikkiaan rankempi raskaus.

Ä6: Joo, niin on.

TH: Että siis psyykkisestikin...

Ä6: Niin on.

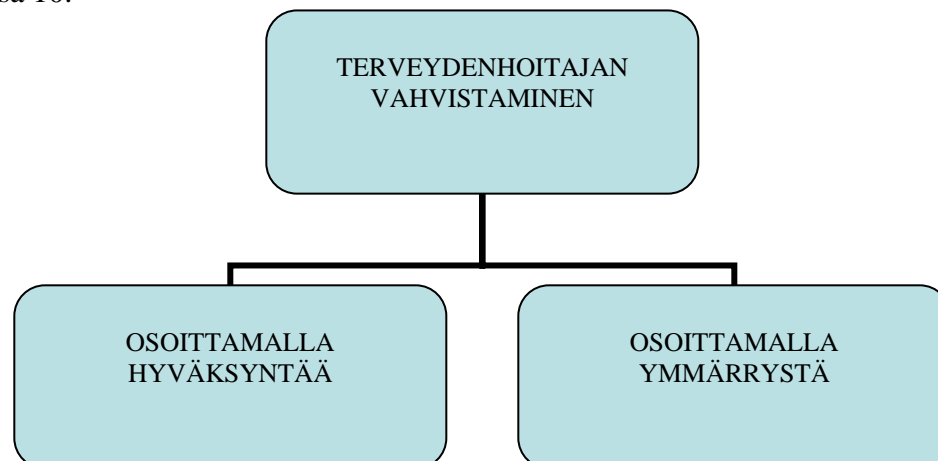
TH: Niin, onhan se kuitenkin, vaikka se on kivulias juttu niin onhan se niin äärettömän luonnollinen.

Ä3: Niin on, niin. Mut se että voihan se olla pahimmillaan... (naurua)

TH: No mut hei, sun synnytys ei oo se pahimmillaan oleva, [Ei se, ei.] eihän oo.

Ä3: Ei se oo, ei se ollut tuo edellinenkään.

Terveydenhoitajan vahvistamisen ilmenemismuotojen jaottelu on havainnollistettu kuviossa 10.

KUVIO 10 Terveydenhoitajan vahvistamisen ilmenemismuodot

Heikentäminen

Itsen heikentäminen ilmeni omien kokemusten tai tuntemusten *mitätöintinä* tai *väheksymisenä* sekä *epävarmuuden osoittamisena*. Ilmenemismuodot on havainnollistettu kuviossa 11. Äidit siis pyrkivät viestittämään terveydenhoitajalle olevansa epävarmoja tai mahdollisesti väärässä. Tällaisen kuvan antaminen itsestä saattaa tuntua ristiriitaiselta. Ilmaisujen taustalla voi kuitenkin olla ajatus siitä, että terveydenhoitaja kumoaisi epävarman olon esimerkiksi vakuuttelemalla. Itsen heikentämistä voidaan siis ainakin toisinaan pitää välineellisenä tavoitteena jonkin toisen tavoitteen (esimerkiksi tuen saamisen) saavuttamiseksi.

TH: -- Hei mites liikkeet?

Ä1: No kyllä mä niinku oon tuntevinani jotain, mutta en mä niinku mitään takuvarmaa.

TH: No on ne niitä. (naurua) Kerta sä oot tuntevinas niin on ne niitä!

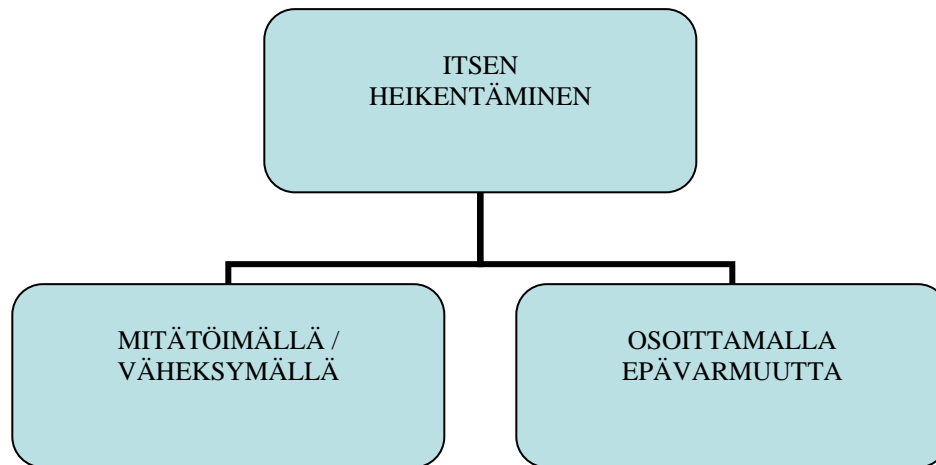
Ä1: Niin, tai sit se on toiveajattelua.

TH: Eikä kuule! (naurua)

Ä1: Ei sitä tiä.

TH: -- Sä oot tehny just niinku pitikin! Ideaalisti.

Ä5: Vahingossa. (naurahdus)

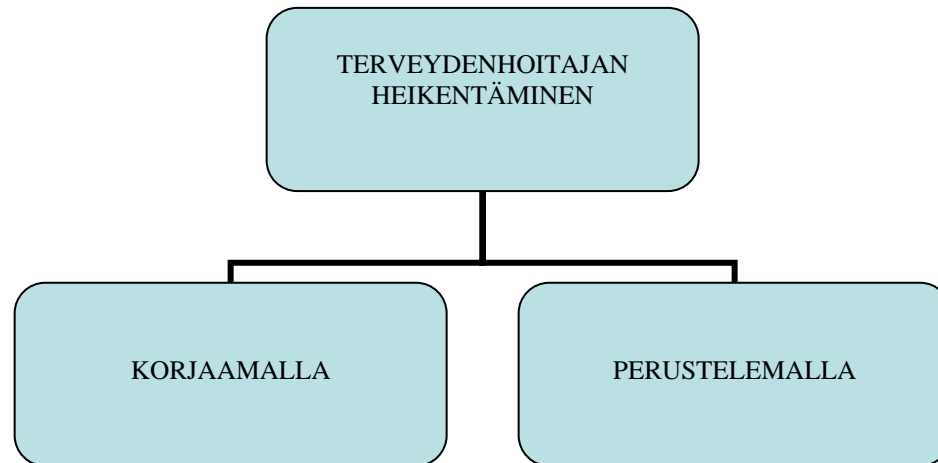

KUVIO 11 Itsen heikentämisen tavoitteen ilmenemismuodot

Terveydenhoitajan heikentämisen ilmenemismuodot olivat osittain hienovaraisempia ja niitä seurasi usein *perustelua*. Terveydenhoitajan heikentäminen liittyi lisäksi yleensä jonkin *tiedon korjaamiseen*. Tämä on nähtävissä tavoitetta ja sen ilmenemistä havainnollistamaan tarkoitetuissa sitaateissa. Heikentämisen merkitystä pyrittiin usein myös lieventämään huumorilla tai naurahduksilla, mikä on puolestaan läheisessä

yhteydessä vuorovaikutussuhteeseen liittyviin tavoitteisiin kuuluvan keventämisen (ks. luku 5.2) kanssa. Terveydenhoitajan heikentämisen ilmaisutavat on havainnollistettu kuviossa 12.

KUVIO 12 Terveydenhoitajan heikentämisen tavoitteen ilmenemismuodot

TH: -- toisaalta tuo oli hirveen tärkeä tieto sen takia, että sun äidillä on sen mallinen lantio että siellä on mahtunut vauva olemaan hyvillä mielin perätilassa [Joo.] pitkäänkin.

Ä9: Joo, me ollaan eri kokoiset, [Joo.] täysin eri. Mä oon pienempi ja hän on suurempi kyllä.

TH: Joo. Mut se että kato, se lantion malli on se ratkaisevin tekijä siinä, että jos yhtään oot perinyt äidin lantion mallia, niin....

Ä9: En varmaan yhtään! [Elä!] Me ollaan ihan eri paria kyllä.

TH: Ootas nyt, 3.7 on sun laskettu...hetkinen.

Ä6: 30.6.

TH: -- Siellä on se mies- ja naislääkäri ja sitten...

Ä4: Ei ollut miestä. [Ai ei ollut?] Kolme naista

TH: Pitäiskö sun kuule nostaa siis kaiken kaikkiaan, laittaa muutama kirja teidän sängyn yläpäähän?

Ä6: Mut kun mulla on neljä tyynyäkin...

Koonti minän esittämiseen liittyvistä tavoitteista ja niiden ilmenemisestä

Minän esittämiseen liittyvien tavoitteiden ja niiden ilmenemismuotojen luokka on hyvin moniulotteinen. Minän esittämiseen liittyvät tavoitteet luokiteltiin tässä tutkimuksessa käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen, toiveen esittämisen, pärjäämisen ja tiedon osoittamisen sekä vahvistamisen ja heikentämisen tavoitteisiin. Käsitys tai mielipide ilmaistiin tutkimusaineistossa tarjoamalla tietoa tai kuvailemalla, osoittamalla ärtymystä tai antamalla arvio. Toive esitettiin pyytämällä, ehdottamalla tai käyttämällä toivoa-

verbiä tai sen johdannaisia. Pärjäämistä osoitettiin vähättelemällä, ja tietoa osoitettiin tarjoamalla tietoa, kuvailemalla sekä vahvistamalla. Itseä vahvistettiin perustelemalla, oikeuttamalla ja puolustamalla, terveydenhoitajaa puolestaan osoittamalla ymmärrystä ja hyväksyntää. Itseä heikennettiin mitätöimällä, väheksymällä ja osoittamalla epävarmuutta, terveydenhoitajaa heikennettiin korjaamalla ja perustelemalla.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tutkielman tavoite ja keskeisimmät havainnot

Tämän tutkielman tavoitteena oli kuvata, millaisia viestintätavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa terveydenhoitajan kanssa äitiysneuvolassa ilmenee. Viestintätavoite määriteltiin toivotuksi tulevaisuuden tilaksi, johon pyritään vuorovaikutuksen avulla. Tutkimuksessa selvisi, että neuvolakäynnin aikana äideillä oli hyvin monia erilaisia viestinnällisiä tavoitteita tiedon antamisesta tuen hakemiseen ja minän esittämiseen saakka. Näiden viestinnällisten tavoitteiden ilmenemismuodot olivat vielä itse tavoitteitakin monimuotoisempi joukko.

Tutkimuksen päätuloksena voidaan pitää sitä, että samaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä erilaisilla ilmaisuilla, ja toisaalta samankaltaisilla ilmaisutavoilla voidaan tähdätä hyvinkin erilaisiin tavoitteisiin. Tavoite ei siis yleensä ole tunnistettavissa puheesta pelkästään sen ilmaisutavan perusteella. Tiettyyn tavoitteeseen kiinteästi liittyviä ilmaisutapoja oli vain muutamia. Esimerkiksi kysyminen ja ihmetyksen osoittaminen näyttivät liittyvän ainoastaan tiedon hakemiseen. Kysymykseen vastaamista näytti puolestaan esiintyvän vain tiedon antamisen yhteydessä. Ärtymyksen osoittaminen ja arvion antaminen olivat pelkästään käsityksen tai mielipiteen ilmaisemisen ilmenemismuotoja, kun taas pyyntöjä, ehdotuksia ja toivoa-verbin johdannaisia esiintyi vain toiveen esittämisen yhteydessä.

Toinen tärkeä tutkimuksessa tehty havainto oli se, että samakin ilmaisu voi pitää sisällään useita eri tavoitteita. Lisäksi epäsuorilla ilmauksilla saatetaan toisinaan hämärtää alkuperäistä päätavoitetta. Juuri nämä seikat tekevät puheenvuoroista ja ilmaisutavoista erilaisia ja niiden yksiselitteisestä tulkinnasta mahdotonta. Tutkimuksessa pyrittiin erottamaan nämä tavoitteet toisistaan, mutta joissakin tapauksissa ilmaisun sijoittaminen vain yhteen tavoiteluokkaan olisi ollut väärin

tutkittavaa ilmiötä ja aineistoa kohtaan. Joidenkin ilmaisujen päätavoitteesta ei siis tässä tutkimuksessa käytetyllä menetelmällä voitu saada varmuutta. Yksiselitteisten tulkintojen tekemistä ei kuitenkaan tarvitse pitää tavoitetutkimuksen ainoana päämääränä: yhtä tärkeää on todistaa ja tiedostaa se, että tavoitteet voivat ohjata viestintäkäyttäytymistämme mitä moninaisimmin tavoin.

6.2 Tavoitteiden luokittelu tässä tutkielmassa ja kirjallisuudessa

Tavoitteita käsittelevässä kirjallisuudessa tavoitteita on luokiteltu monin eri tavoin. Tämän tutkielman tarkoituksena ei ollut testata näiden luokitusten sovellettavuutta tai paikkansapitävyyttä, vaan tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisen analyysin perusteella tavoitteet luokiteltiin kolmeen suurempaan pääluokkaan – tietoon, vuorovaikutussuhteeseen ja minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin – ja jokaiselle pääluokalle koottiin oma tavoitejoukkonsa. Lisäksi jokaisen tavoitteen kohdalla esitettiin ne tavat, joilla äidit kyseistä tavoitetta ilmaisivat. Vaikka analyysissä ei mitään valmista luokittelusysteemiä hyödynnettykään, on tehdyillä havainnoilla ja niiden perusteella muodostetuilla luokilla kuitenkin joitakin yhtymäkohtia kirjallisuudessa esitettyjen luokittelusysteemien kanssa. Seuraavaksi esitellään näitä yhtymäkohtia ja eroja.

Tietoon, vuorovaikutussuhteeseen ja minän esittämiseen liittyvät tavoitteet

Tässä tutkimuksessa äitien ilmaisut luokiteltiin sen perusteella, näytettiinkö niillä pyrittävän tietoon, vuorovaikutussuhteeseen vai minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin. Tämänkaltainen tapa luokitella ilmaisuja saa runsaasti tukea aikaisemmasta tutkimuksesta. Esimerkiksi Iacobucci (1990, 87) on kirjoittanut, että vuorovaikutuksen tutkimisessa osallistujien lausumat luokitellaan usein siten, että ne joko edistävät vuorovaikutuksen tehtäväosatekijää tai sosioemotionaalista osatekijää. Myös Clarkin ja Delian (1979) sekä Canaryn ja Codyn (1994) tekemät havainnot ja päätelmät tukevat sitä, että vuorovaikutuksen tavoitteet voivat olla instrumentaalisia, interpersonaalaisia tai relationaalisia sekä identiteettiä tai minän esittämiseen liittyviä.

Tässä tutkielmassa käytetty luokittelu on perusajatukseltaan hyvin samankaltainen kuin Clarkin ja Delian (1979) sekä Canaryn ja Codyn (1994) käyttämät luokitukset: tietoon liittyvät tavoitteet vastaavat lähinnä instrumentaalisia tavoitteita, vuorovaikutussuhteeseen liittyvät tavoitteet interpersonaalisia tai relationaalisia tavoitteita ja minän esittämiseen liittyvät tavoitteet identiteettitavoitteita. Luokittelut eivät kuitenkaan vastaa toisiaan täysin yksi yhteen, sillä erilaisten nimitysten lisäksi ylempien tavoiteluokkien sisällään pitämät alatavoitteet ovat osittain erilaiset. Juuri luokitusten välisissä eroissa on havaittavissa se, että tutkimusaineisto on analysoitu induktiivisesti.

Suurin ero luokitusten välillä on havaittavissa tietoon liittyvien tavoitteiden ja instrumentaalisten tavoitteiden välillä, jos instrumentaalisia tavoitteita tarkastellaan Canaryn ja Codyn (1994) määrittelemällä tavalla. Heidän mukaansa instrumentaalisia tavoitteita ovat myöntymyksen saavuttaminen ja konfliktinhallinta, joita kumpaakaan ei ollut havaittavissa tämän tutkimuksen aineistossa. Tämän tutkileman kontekstissa eli äitiysneuvolassa tällaiset tavoitteet eivät siis näyttäisi olevan merkityksellisiä, vaan vuorovaikutuksen instrumentaaliset tavoitteet liittyvät lähes yksinomaan tietoon – sen antamiseen, hakemiseen ja vastaanottamiseen.

Vuorovaikutussuhteeseen liittyvät tavoitteet vastaavat määritelmällisesti ja sisällöllisesti melko hyvin Clarkin ja Delian (1979) käyttämää interpersonaalisten sekä Canaryn ja Codyn (1994) käyttämää relationaalisten tavoitteiden käsitteitä. Yhteistä kaikille luokituksille on ajatus siitä, että erilaisissa vuorovaikutustilanteissa pyritään vuorovaikutussuhteiden luomiseen, ylläpitämiseen tai päättämiseen. Koska äidit olivat yleensä käyneet samalla terveydenhoitajalla jo useampia kertoja, oli vuorovaikutussuhteeseen liittyvissä tavoitteissa tavallisesti kyse lähinnä suhteen ylläpitämisestä. Tässä tutkielmassa mentiin luokittelussa hieman pidemmälle, ja pyrittiin kuvailemaan sitä, miten äidit pyrkivät ylläpitämään vuorovaikutussuhdettaan terveydenhoitajaansa. Keinoja olivat tuen hakeminen, keventäminen ja tyytyväisyyden osoittaminen. Vuorovaikutussuhteeseen liittyvien tavoitteiden ilmaiseminen vaikutti

kuitenkin olevan moniulotteinen prosessi, eikä näitä tavoitteita näin ollen voida välttämättä yksiselitteisesti erottaa muista vuorovaikutuksessa ilmenevistä tavoitteista.

Clarkin ja Delian (1979) identiteettitavoitteiksi nimittämä tavoitejoukko vastaa Canaryn ja Codyn (1994) käyttämää ja tässä tutkielmassa käytettyä minän esittämiseen liittyvien tavoitteiden joukkoa. Näiden nimitysten sisällöt vastaavat toisiaan hyvin. Canary ja Cody (1994) jaottelivat itsen esittämiseen liittyvät tavoitteet itsen esille tuomisen, itsestä kertomisen ja puolustautumisen tavoitteisiin. Ihmiset pyrkivät siis hallitsemaan itsestään muodostettavaa kuvaa, antavat tietoa itsestään ja tarpeen tullen puolustavat itseään. Myös nämä määritelmät löysivät sisällölliset vastineensa tämän tutkimuksen aineistosta.

Neuvolassa käytävällä keskustelulla on siis monia viestinnällisiä tavoitteita, joista osa liittyy tietoon, osa vuorovaikutussuhteeseen ja osa siihen, millaisen kuvan äiti haluaa itsestään terveydenhoitajalle antaa. Viestintätilanteessa yhdellä tavoitteella on taipumus dominoida (Clark & Delia 1979, 200). Päältä katsoen voisikin helposti luulla, että neuvolassa käytävän keskustelun tärkeimpiä tavoitteita olisivat tietoon liittyvät tavoitteet eli tiedon hakeminen, antaminen ja vastaanottaminen. Näin ei kuitenkaan yksiselitteisesti ole. Neuvolassa käytävän keskustelun tehtävänä ei siis ole pelkästään tiedon hakeminen ja antaminen vaan äidin ja koko perheen kokonaisvaltainen tukeminen, johon kuuluu sekä tiedollisia että vuorovaikutussuhteeseen liittyviä elementtejä. Minän esittämiseen liittyvien tavoitteiden suurta ja moninaista joukkoa ei myöskään sovi unohtaa, sillä se vaikuttaisi olevan merkittävä äitien viestintäkäyttäytymistä ohjaava tavoite.

On syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että luokittelut ovat aina teoreettisia. Käytännössä samallakin ilmaisulla voidaan pyrkiä useampiin tavoitteisiin, ja tavoitteet voivat olla erilaisissa hierarkkisissa asemissa toisiinsa nähden. Kun vielä päältä päin suhdesuuntautuneelta vaikuttava puhe ei aina ilmaisekaan suhdetavoitteita, vaan sitä voidaan käyttää myös strategiana tehtävätavoitteen saavuttamiseksi (Iacobucci 1990, 85), voi perimmäisen tavoitteen löytäminen olla haastavaa. Ilmaisun asiayhteyksään ei aina anna selkeitä viitteitä siitä, mikä tavoite ilmaisun takana piilee, sillä joskus puhuja

saattaa käyttää moniselitteisiä ilmaisuja tarkoituksella. Käytännön vuorovaikutustilanteissa tämä aiheuttaa joskus vääriä tulkintoja.

Oikeassa vuorovaikutustilanteessa tiukka rajanveto instrumentaalisten, interpersonaalisten ja identiteettitavoitteiden välillä ei siis aina ole tarkoituksenmukaista tai edes mahdollista. Lisäksi voi olla vaikeaa ylipäänsä määrittää, mitä esimerkiksi eri vuorovaikutustilanteiden instrumentaaliset tavoitteet ovat tai miten ne pitäisi nimetä. Tässä tutkielmassa päädyttiin käyttämään instrumentaalisten tai tehtäväsuuntautuneiden tavoitteiden luokan sijasta tietoon liittyvien tavoitteiden luokkaa, koska ne olivat teoreettisesti eroteltavissa vuorovaikutussuhteeseen liittyvistä eli interpersonaalista tai relationaalista tavoitteista.

Tavoitteiden luokittelu primaari- ja sekundaaritavoitteisiin

Tässä tutkimuksessa oli havaittavissa tavoitteiden hierarkkista järjestämistä. Esimerkiksi keventäminen huumoria käyttämällä saattoi olla sekä pääasiallinen tavoite että keino vaikkapa hyväksynnän hakemiseen. Tavoitteiden jakaminen primaari- ja sekundaaritavoitteisiin on myös yksi kirjallisuudessa esitetty tapa luokitella tavoitteita. Dillardin (1990, 71) mukaan hierarkkisudella tarkoitetaan sitä, että korkeamman tason tavoitteet sisältävät alemman tason tavoitteita – jotkut tavoitteet ovat siis olemassa toisten tavoitteiden saavuttamista varten. Tähän tutkielmaan valitun menetelmän puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollista tehdä kestäviä päätelmiä siitä, mitkä oikeastaan olivat ala- tai ylätasen tavoitteita.

Tavoitteiden hierarkkisen luonteen vuoksi niiden luokittelu oli vaikeaa – periaatteessa kaikki tavoitteet voinevat olla asetettavissa toisten tavoitteiden ylä- tai alapuolelle. Tämä ilmiö saattaa olla tyypillinen viestinnällisille tavoitteille yleensäkin: ne voivat olla sekä itsetarkoituksellisia tavoitteita että välineitä muiden tavoitteiden saavuttamiseen. Se, mikä tavoite milloinkin on primaariasemassa muihin nähden, riippunee tilanteesta. Epävarmuuden osoittamista saatetaan käyttää esimerkiksi tiedon tai tuen hakemiseen, mutta toisaalta tiedon hakeminen saattaisi yhtä hyvin olla keino vähentää epävarmuutta.

6.3 Tavoitteiden ja niiden ilmenemistapojen monimuotoisuus

Monet tavoitteet näyttivät tutkimusaineistossa ilmenevän epäsuorasti. Esimerkiksi sosiaalinen sopivuus näyttäisi vaikuttavan siihen, miten tavoitteellisia ilmauksia rakennetaan (Berger 1997, 22). Epäsuorat ilmaukset saattavat siis olla merkki siitä, että odottavat äidit ja ihmiset yleensäkin pyrkivät usein moniin eri tavoitteisiin. Tämän seurauksena ilmaisut ovat monipolvisia ja -ulotteisia, eikä niistä aina ole edes mahdollista nimetä varmasti yhtä ainoaa tavoitetta. Aineiston analysoinnissa tehtyjen havaintojen perusteella mitään tiettyä ilmaisutapaa ei lähes koskaan ollut mahdollista yhdistää vain yhteen tavoitteeseen.

Havaintoa useiden tavoitteiden päällekkäisyydestä tukee myös se, että esimerkiksi suoraan kysyminen oli vain yksi tiedon hakemisen ilmenemismuoto. Äidit eivät siis aina käyttäneet tehokkaimmalta tuntuvaa ilmaisua tavoitteensa saavuttamiseksi, sillä heidän täytyi huolehtia samanaikaisesti myös muista tavoitteista. Tiedonhakijan on huolehdittava esimerkiksi siitä, millaisen kuvan hän antaa itsestään (Berger & Kellerman 1994, 8).

Tavoitteisiin pyrkiminen viestinnän avulla on siis monimutkainen ilmiö, jota ei voi yksiselitteisesti rajata tai luokitella. Vaikka aineistosta oli mahdollista löytää puhujia yhdistäviä piirteitä, oli jokainen odottava äiti kuitenkin ainutlaatuinen tavoitteellinen toimija. Äitien tavoitteet eivät sinänsä poikenneet toisistaan merkittävästi, ja ilmaisutavatkin olivat usein samankaltaisia, mutta se, miten äidit yhdistivät nämä kaksi asiaa, erotti heidät toisistaan. Tulkinta siitä, mihin odottava äiti puheenvuorollaan pyrki, perustuikin itse ilmaisun lisäksi myös asiayhteyteen, äidin ja terveydenhoitajan välisen vuoropuhelun rakenteeseen sekä heidän vuorovaikutussuhteeseensa.

Tässä tutkimusraportissa on moneen kertaan tuotu esiin, että samaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä eri tavoilla ja toisaalta samankaltaisten ilmaisutapojen taustalla voivat vaikuttaa erilaiset tavoitteet ja pyrkimykset. Lisäksi samalla ilmaisulla saatetaan pyrkiä samanaikaisesti useisiin eri tavoitteisiin. Nämä havainnot saavat tukea aikaisemmissa

tutkimuksissa tehdyistä havainnoista ja päätelmistä. Tracy ja Coupland (1990, 8) muistuttavat, että harvat arjen tilanteet ovat sellaisia, joissa ihmisillä olisi vain yksi tavoite. Esimerkiksi sosiaalisen ja persoonallisen tiedon hankinta on tärkeä tavoite lähes missä tahansa viestintätilanteessa (Berger & Kellerman 1994, 1-2), ja se yhdistetään usein muihin tavoitteisiin. Peräkylän (1998, 181) mukaan toiminnot voivat saada monenlaisia sanallisia ilmaisumuotoja. Hän painottaa, että sanavalintojen lisäksi valitaan myös erilaisia lauserakenteita ja päätetään, missä järjestyksessä asiat esitetään.

Myös O'Keefe (1991, 131) on sitä mieltä, että eri yksilöt eivät suorita kaikkia viestintätehtäviä samalla tavalla. Yksi viestityyppi ei yleensä toimi kaikkien yksilön samanaikaisten tavoitteiden saavuttamisessa: kun eri puhujien asettavat tavoitteensa erilaiseen prioriteettijärjestykseen, tuottavat he erilaisia viestejä (O'Keefe 1991, 132). Tavoitteiden priorisoimisen lisäksi yksilöt eroavat myös siinä, millaisia keinoja he käyttävät monien tavoitteiden hallinnassa. Osa ilmaisujen vaihtelusta on selitettävissä yksilöllisillä eroilla siinä, miten viestijät uskovat tavoitteiden olevan saavutettavissa. (O'Keefe 1991, 136, 142.)

Viestejä siis suunnitellaan tavoitteiden saavuttamiseksi, ja viestit vaihtelevat, kun tavoitteet vaihtelevat, mutta tavoitteet eivät yksin luo tai saa aikaan viestejä. Viestin tuottaja myös rakentaa eri tavoitteisiin pyrkivät viestinsä jonkin periaatteen mukaisesti. (O'Keefe 1988, 96.) Jokainen viestijä on siis ainutlaatuinen tavoitteellinen toimija. Tämä on tärkeää huomata myös äitiysneuvolakontekstissa: äidit saattavat painottaa *eri tavoitteita eri tavoin* ja pyrkiä niihin *erilaisilla keinoilla*. Ei siis ole mikään ihme, että tiettyjen tavoitteiden tunnistaminen puheesta voi joskus olla haastavaa ja monimutkaista.

7 PÄÄTÄNTÖ

7.1 Tutkimustavoitteen saavuttaminen

Tämän tutkielman tavoitteena oli kuvata, millaisia viestintätavoitteita odottavien äitien vuorovaikutuksessa terveydenhoitajan kanssa äitiysneuvolassa ilmenee. Tavoitteet ja niiden ilmenemismuodot luokiteltiin kolmeen pääluokkaan: tietoon, vuorovaikutussuhteeseen ja minän esittämiseen liittyviin tavoitteisiin sekä niiden ilmenemismuotoihin. Tietoon liittyviä tavoitteita olivat tiedon hakeminen, tiedon antaminen ja tiedon vastaanottamisen osoittaminen. Vuorovaikutussuhteeseen liittyviä tavoitteita olivat tuen hakeminen, keventäminen ja tyytyväisyyden osoittaminen. Minän esittämiseen liittyvien tavoitteiden ryhmään kuuluivat käsityksen tai mielipiteen ilmaiseminen, toiveen esittäminen, pärjäämisen osoittaminen, tiedon osoittaminen sekä vahvistaminen ja heikentäminen.

Tavoitteiden ilmenemismuodot olivat vielä tavoitteitakin moniulotteisempi joukko. Niitä olivat esimerkiksi tiedon tarjoaminen, epävarmuuden osoittaminen, sanalliset ilmaisut, kysyminen, vertaaminen, perusteleminen, hyväksynnän osoittaminen ja vähätteleminen. Ilmenemismuodot saattoivat olla myös päällekkäisiä ja ristikkäisiä: samankaltaisella ilmaisutavalla saatettiin pyrkiä hyvinkin erilaisiin tavoitteisiin. Vain harvojen ilmenemismuotojen voitiin osoittaa liittyvän yhteen ainoaan tavoitteeseen.

Tutkielman tavoite – kuvata odottavien äitien viestintätavoitteita ja niiden ilmenemismuotoja äitiysneuvolassa – saavutettiin hyvin. Aineistonkeruu- ja analysointimenetelmien avulla oli mahdollista kerätä oikeanlaista aineistoa ja analysoida se siten, että tutkimustavoite oli mahdollista saavuttaa. Tutkimuskysymykseen saatiin kattava ja monipuolinen vastaus, joka herättää myös lisää kysymyksiä.

7.2 Tutkielman arviointi

Laadullisessa, kuten muunkinlaisessa tutkimuksessa on pyrittävä luotettavuuteen. Tutkijan on siis saatava lukijansa uskomaan, että tutkimuksen tulokset kannattaa huomioida ja ottaa vakavasti. (Lincoln & Guba 1985, 290.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus merkitsee tutkimusraportissa annetun ”kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta” (Hirsjärvi 2003, 217). Tutkijan on siis tutkimuksensa luotettavuutta edistääkseen selostettava tarkkaan, miten hän on tutkimuksensa eri vaiheet aineistonkeruusta aina analyysiin ja tulkintoihin asti toteuttanut. Tutkijan on myös pystyttävä esittämään, mihin hänen tekemänsä tulkinnat perustuvat. (Hirsjärvi 2003, 217–218.)

Perinteiset luotettavuuden kriteerit (sisäinen ja ulkoinen validiteetti, reliabiliteetti, objektiivisuus) eivät sellaisenaan sovi laadullisen tutkimuksen arviointiin, vaan niiden tilalla on käytettävä hyväksyttäviä ja perusteltuja muita kriteerejä. Näitä kriteerejä voidaan nimittää uskottavuudeksi, siirrettävyydeksi, varmuudeksi ja vahvistettavuudeksi. (Lincoln & Guba 1985, 294, 300.) Tässä luvussa esitellään nämä laadullisen tutkimuksen arviointikriteerit ja pohditaan tämän tutkimuksen luotettavuutta niiden valossa.

Uskottavuus

Uskottavuuden (credibility) toteutuminen tutkimuksessa merkitsee kahta asiaa. Tutkimus on ensinnäkin toteutettava siten, että löydettyjen tulosten uskottavuus on todennäköinen. Toiseksi tulosten uskottavuus on todistettava hyväksyttämällä ne tutkittavien, monien todellisuuksien rakentajilla. Uskottavuutta voidaan lisätä esimerkiksi pitkitetyllä ja jatkuvalla havainnoinnilla, triangulaatiolla, vertaiskeskusteluilla, viitteellisellä vastaavuudella ja tarkistuttamalla tehtyjä havaintoja, tulkintoja ja johtopäätöksiä kohderyhmään kuuluvilla henkilöillä. (Lincoln & Guba 1985, 296, 301–314.)

Mikkolan (2006, 230) mukaan laadullisen tutkimuksen ydinkysymyksenä voidaan pitää analyysin onnistumista. Ainakin tältä osin tätä tutkielmaa voidaan pitää onnistuneena:

analyysin seurauksena löydetty tavoitteet onnistuttiin luokittelemaan järkevästi ja johdonmukaisesti. Lisäksi aineiston analysointi toteutettiin induktiivisesti ja tehdyt johtopäätökset saivat tukea aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta, mikä osaltaan vahvistaa tutkielman uskottavuutta. Uskottavuuden lisäämiseksi analyysivaihe pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman tarkkaan, jotta lukijan ei tarvitsisi luottaa pelkästään siihen, mitä tutkimusraportissa todetaan, vaan hän voisi arvioida tutkielman ja sen tulosten uskottavuutta itse.

Siirrettävyys

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään yleistettävyyden käsitteen sijasta *siirrettävyyden* (transferability) käsitettä. Käsitteen taustalla on ajatus siitä, että siirrettävyydspäätelmiä ei voida tehdä, jos tutkijalla on tietoa vain alkuperäisestä kontekstista. Siirrettävyyden perusteleminen ja oikeuttaminen on siis tutkimuksen soveltajan, ei alkuperäisen tutkijan tehtävä. Alkuperäinen tutkija ei voi tietää, mihin hänen tutkimustaan voidaan soveltaa. Hänen tulee vain tarjota riittävän kuvailevaa tietoa, jotta siitä voidaan tehdä samankaltaisuuspäätelmiä. (Lincoln & Guba 1985, 297–298.)

Myös Eskola ja Suoranta (1999, 213–214) ovat sitä mieltä, tutkittava kohde tulisi tutkimustekstissä kuvata mahdollisimman pätevästi ja tarkasti. He nimittävät tämänkaltaista raportointia laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkasteluksi *realistisesta* näkökulmasta. Realistinen luotettavuusnäkemys pitää heidän mukaansa sisällään sekä sisäisen ja ulkoisen validiteetin.

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin sitä, millaisia viestintätavoitteita odottavat äidit äitiysneuvolassa ilmaisevat. Tarkastelun kohteena ollut ilmiö – tavoitteet ja niiden ilmeneminen – on tutkimusraportissa pyritty kuvaamaan mahdollisimman kattavasti. Tätä tutkielmaa soveltavan tehtäväksi jää arvioida, voidaanko tutkielmassa tehtyjä havaintoja ja johtopäätöksiä siirtää muihin konteksteihin esimerkiksi terveydenhuollon kentällä. Periaatteessa tälle ei liene mitään estettä, kunhan pidetään mielessä, missä kontekstissa ja miten alkuperäinen aineisto on kerätty.

Varmuus

Perinteisissä tutkimuksissa reliabiliteetti todennetaan tutkimuksen toistettavuudella. Tämä voidaan kuitenkin tehdä vain tietyssä viitekehyksessä, mikä puolestaan ei ole muuttumaton. *Varmuudessa* (dependability) etsitään keinoja huomioida sekä epävakaisuus että muutokset ilmiössä tai suunnittelussa. (Lincoln & Guba 1985, 298–299.) Varmuutta voidaan lisätä tarkastelemalla sekä tutkimusprosessia että sen tuotosta eli dataa, löydöksiä ja tulkintoja. Tällä tavoin voidaan vahvistaa, että data tukee tuotosta, tutkimus on sisäisesti koherentti ja sen keskeiset seikat ovat hyväksyttävissä. (Lincoln & Guba 1985, 318.)

Varmuuteen on tässä tutkielmassa pyritty siten, että tutkimusprosessi ja sen seurauksena tehdyt tulokset on kuvattu ja perusteltu huolella. Aineistonkeruu sujui alkuvaikeuksien jälkeen ongelmitta, eikä havainnoijan läsnäolo ei näyttänyt vaikuttavan merkittävästi äitien viestintäkäyttäytymiseen neuvolassa. Äidit tuntuivat tiedostavan havainnoijan läsnäolon, mutta eivät antaneet sen häiritä, vaan kertoivat hyvin avoimesti kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Myös havainnoijan ja terveydenhoitajan välinen keskustelu tuki tätä havaintoa: terveydenhoitajan mukaan äidit käyttäytyivät melko normaalisti havainnoijan läsnäolosta huolimatta.

Näistä havainnoista huolimatta on syytä muistaa, että neuvolakäynti ei ollut äidin näkökulmasta tavanomainen neuvolakäynti. Tutkijan lisäksi monella neuvolakäynnillä oli mukana myös harjoittelija. Kahdenvälisestä, luottamuksellisesta vuorovaikutussuhteesta ei voida oikein puhua, jos läsnä on myös kaksi suhteen ulkopuolista henkilöä. Tarkkailemisen kohteena oleminen vaikuttanee joka tapauksessa tavalla tai toisella viestintäkäyttäytymiseen, vaikka sitä ei edes itse tiedostaisi. Äitien hämmennystä ja epävarmuutta tilanteessa saattoi lisätä se, että he eivät tieneet, mitä havainnoija oikeastaan tarkasteli. Tämän vuoksi he saattoivat olla tavallista tarkempia tai toisaalta epävarmempia sanomisissaan. Lisäksi ei ole mahdollista tietää, jättivätkö äidit esimerkiksi joitain asioita sanomatta havainnoijan tai harjoittelijan läsnäolon vuoksi.

Tutkimusta ja sen tuloksia arvioitaessa on myös otettava huomioon, että aineisto kerättiin vain yhdessä neuvolassa, yhden terveydenhoitajan vastaanotolla. Terveydenhoitajan persoona ja tapa työskennellä saattoivat vaikuttaa osaltaan siihen, miten äidit tavoitteitaan ilmaisivat tai kuinka avoimesti he kokemuksistaan kertoivat. Tulokset olisivat saattaneet olla joiltakin osin erilaisia, jos havainnoiteja olisi tehty myös muissa neuvoloissa. Yhteistyöneuvolan valikoituminen perustui kuitenkin käytännön syihin ja oli siinä mielessä perusteltu päätös.

Vahvistettavuus

Vahvistettavuudessa (confirmability) vastuu objektiivisuudesta siirtyy tutkijan harteilta aineistolle ja siihen, ovatko aineiston tunnuspiirteet vahvistettavissa. Vahvistettavuuden toteutumisessa on tärkeintä vahvistettavuuden tarkistaminen ja seuranta. (Lincoln & Guba 1985, 300, 318.) Tässä tutkielmassa vahvistettavuuden arvioiminen on ennen kaikkea lukijan tehtävä. Vahvistettavuuteen pyrittiin siten, että tutkimusprosessi kuvattiin tarkkaan alusta loppuun saakka. Autenttisia aineistositaatteja käytettiin osoittamaan, mihin tehdyt luokitukset perustuivat. Näin ollen lukijan on mahdollista tehdä päätelmiä tutkimuksen eri vaiheiden onnistumisesta.

Tutkimuksen luotettavuutta edistää se, että aineiston tulkintoja ei ole perustettu satunnaisiin poimintoihin (Mäkelä 1990, Eskolan & Suorannan 1999, 215–217 mukaan). Tutkimuksen toteutusta kuvailemalla (ks. luku 4 Tutkimuksen toteutus) on pyritty osoittamaan, että aineiston kerääminen ja analysointi tehtiin systemaattisesti. Lukijan tehtävä on kuitenkin viime kädessä varmistaa, että löydökset perustuvat dataan. Lisäksi hänen on käytettyjä analysointitekniikoita ja luokkien nimikkeitä tarkastelemalla arvioitava, ovatko datan perusteella tehdyt johtopäätökset loogisia. Myös luokittelussa käytettyjä kategorioita sekä niiden selkeyttä, selittävyttä ja sopivuutta dataan kuuluu arvioida. (Halpern 1983, Lincolnin & Guban 1985, 323 mukaan.)

Systemaattisesta analysoinnista huolimatta tässä tutkielmassa ei onnistuttu kokonaan poistamaan tiettyjen tavoiteluokkien päällekkäisyyttä ja ristikkäisyyttä. Penman (1990, 22) kuitenkin huomauttaa, että luokittelun epäjohdonmukaisuudet voivat johtua myös

koodattavan ilmiön luonnollisesta monimerkityksisyydestä, eivät pelkästään huonosta koodaamisesta, kuten perinteisissä lähestymistavoissa viestintäkäyttäytymisen koodaamiseen on oletettu. Tiettyjen luokkien päällekkäisyys ei siis välttämättä merkitse luokittelun heikkoutta tai puutteellisuutta vaan aineiston luonnollisen monimerkityksisyyden kunnioittamista. Tässä tutkielmassa onkin pyritty tekemään näin. Luokittelua arvioitaessa tulee pitää mielessä myös se, että jotkut tavoitteet toimivat ikään kuin toisten tavoitteiden ilmenemismuotoina. Tähän ilmiöön perehtyminen syvemmin ei kuitenkaan olisi ollut tähän tutkimukseen valitulla menetelmällä mahdollista.

Mikkolan (2006, 232) mukaan vahvistettavuudella tarkoitetaan subjektiivisuuden tunnistamista ja sen tuomista esiin. Kvalitatiivista tutkimusta tehtäessä onkin reilusti myönnettävä, että tutkija on oman tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline (Eskola & Suoranta 1999, 211). Tämän tutkielman aineiston ja sen analyysin perusteella ei voida aukottomasti väittää äitien pyrkivän tiettyihin tavoitteisiin tietyillä tavoilla – saadut tulokset ovat pelkästään tutkijan tulkintoja äitien mahdollisista tavoitteista. Tulkinnat ovat kuitenkin perusteltuja ja siinä mielessä päteviä kuvauksia siitä, miten äitien viestintätavoitteet ilmenevät heidän vuorovaikutuksessaan terveydenhoitajan kanssa äitiysneuvolassa.

Tutkija ei siis voi kokonaan irrottaa tai ulkoistaa itseään ja omia ennakko-oletuksiaan aineistosta, vaan on väistämättä osa tekemäänsä analyysiä ja tulkintoja. Tämä seikka on pyritty tuomaan esille tässä tutkielmassa siten, että tehtyjä havaintoja ja päätelmiä ei pidetä yksiselitteisinä tai ainoina mahdollisina. Tutkimusraportissa on lisäksi pyritty korostamaan sitä, että tavoitteet ja niiden ilmeneminen ovat monimutkaisia, monitulkintaisia ja moniselitteisiä asioita, joiden tutkiminen on haasteellista.

Muita tutkielman luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja

Tavoitteita on tutkittu erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla, minkä jälkeen tavoitetutkimus on ollut eräänlaisessa suvantovaiheessa. Tämä näkyy myös tämän tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä: käytetyt lähteet ovat pääosin 1980-luvulta ja 1990-luvun

alkupuolelta. Teoreettista viitekehystä käytettiin tässä tutkielmassa kuitenkin lähinnä auttamaan tavoitteen käsitteen määrittelyssä sekä havainnollistamaan sitä tosiasiaa, että tavoitteiden tutkiminen on haastavaa ja moniulotteista. Koska tutkielmassa ei varsinaisesti testattu mitään teoreettista mallia tai käytetty sellaista perustelevaan saatuja tuloksia, ei käytettyjen lähteiden ikä heikennä merkittävästi tutkielman luotettavuutta. Tutkielman tulokset vahvistavat kuitenkin osaltaan aiemmin tehtyjä havaintoja ja johtopäätöksiä, joten käytetty taustakirjallisuus ei sinällään ole vanhentunut.

Hankalaa kvalitatiivisen tutkimuksen arvioinnista tekee se, että siinä tutkimuksen luotettavuutta ja tutkijan tekemiä valintoja joudutaan arvioimaan samanaikaisesti aineiston analysoinnin kanssa (Eskola & Suoranta 1999, 209). Eskola ja Suoranta (1999, 217) muistuttavat lisäksi, että käytännössä tutkimuksen arviointikriteerit ovat usein ihanteita, eivät tutkimuksellista todellisuutta. He toteavat myös, että esimerkiksi pääseminen aineiston tulkinnasta takaisin aineistoon on käytännössä mahdotonta, koska käsitteellinen tulkinta on niin yksityistä. Kvalitatiivista tutkimusta tehtäessä ja arvioitaessa on muistettava myös se, että tutkimusraportin teksti luo osaltaan kuvaamaansa todellisuutta. (Eskola & Suoranta 1999, 217, 221.)

7.3 Tutkielman anti, haasteet sekä jatkotutkimusaiheet

Tutkielmassa käytetyllä metodilla saatiin kerättyä aineistoa, jonka analysointikohteet ja -tavat ovat lukemattomat. Tämän tutkielman tavoite oli kuitenkin parhaiten mahdollista saavuttaa valituilla menetelmillä. Menetelmän valinta perusteltiin sekä laadullisen tutkimuksen yleisillä eduilla että tutkimusongelmasta käsin. Aineiston analysointi toteutettiin systemaattisesti ja raportoitiin läpinäkyvästi. Analyysissä pyrittiin aineistolähtöisyyteen, joten tehtyjä tulkintoja ei perusteltu suoraan teoreettisen viitekehysten avulla. Luokittelut tehtiin kuitenkin huolellisesti ja perustellusti. Analyysivaiheen jälkeen palattiin teoreettiseen viitekehykseen, josta löydettiin tukea tehdyille luokituksille ja tulkinnoille.

Tämän tutkielman päätuloksena voidaan pitää sitä, että samaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä erilaisin ilmaisin, mutta toisaalta samankaltaisia ilmaisuja saatetaan käyttää hyvinkin erilaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tietyntylaisia ilmaisutapoja ei siis voida suoraan tai yksiselitteisesti pitää tiettyjen tavoitteiden osoittimina. Pelkän ilmaisutavan perusteella ei näin ollen voida tehdä luotettavia päätelmiä siitä, mitkä tavoitteet odottavien äitien viestintäkäyttäytymistä milloinkin ohjaavat. Ilmaisutavan lisäksi tulkinta tavoitteesta perustuu ennen kaikkea asiayhteyteen sekä terveydenhoitajan ja äidin väliseen vuorovaikutussuhteeseen.

Tämän havainnon lisäksi tutkielman antia on myös odottavien äitien viestintätavoitteiden kuvaaminen. Löydettyjen tavoitteiden tiedostaminen saattaa auttaa terveydenhoitajia tunnistamaan ne äitien puheesta entistä paremmin sekä vastaamaan niihin äitien toivomalla tavalla. Aineistossa oli nähtävissä tiedon ja tuen hakemisen lisäksi runsaasti muitakin tavoitteita, joiden tiedostamisesta voi olla apua äitien ymmärtämisessä ja sitä kautta työssä kehittämisessä. Tämä puolestaan mahdollistaa progressiivisen spiraalin vahvistamisen ja molemminpuolisen tyytyväisyyden.

Tavoitteen käsitteen määrittelyn ja sisällön problematiikka

Vaikka tavoitteita tutkimalla on mahdollista saada kiinnostavaa ja merkityksellistä tietoa ihmistoiminnasta, on tavoitetutkimuksessa omat haasteensa, joita ei voida sivuuttaa. Kuten jo tämän tutkimusraportin alussa todettiin, tavoitteen käsitteen määrittely ja sen sisältö ovat aiheuttaneet paljon päänvaivaa ja kiistoja niin viestintätieteiden kentällä kuin muissakin ihmistieteissä, kuten psykologiassa ja sosiologiassa. Keskeisimpiä tavoitteisiin liittyviä kiistakysymyksiä näyttäisi olevan kolme.

Ensimmäinen näistä on se, ovatko tavoitteet tiedostettuja, tiedostamattomia vai voivatko ne olla molempia. Arkiajattelun mukaisesti pohdittuna voisi olettaa, että jotta tavoitteet voisivat ohjata ihmisen käyttäytymistä ja viestintää, niiden on oltava tiedostettuja. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Monissa arkisissa tilanteissa ihmiset pyrkivät toiminnallaan erilaisiin asioihin miettimättä sen kummemmin toimintansa syytä tai

seurauksia. Heidän voisi olla vaikea nimetä tavoitteitaan, vaikka heitä nimenomaan pyydetäisiin esimerkiksi listaamaan niitä. Jatkuva tietoisuus omista tavoitteista joka ikisessä vuorovaikutustilanteessa olisi tarkemmin ajateltuna mahdotonta, eikä edes millään muotoa tarkoituksenmukaista. Tilannetta voisi verrata esimerkiksi kokeneen autonkuljettajan tilanteeseen: ei hän mieti jatkuvasti, miten vaihteita käytetään, vaan kiinnittää huomionsa ensisijaisesti liikenneympäristön seuraamiseen.

Toisissa tilanteissa tavoitteet voivat puolestaan olla hyvinkin tiedostettuja. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi työhaastattelu, jossa henkilöllä voi olla hyvin tarkkaankin mielessä, millaisen kuvan hän itsestään tulevalle työnantajalle haluaa antaa. Tällaista tilannetta varten ihminen saattaa jopa suunnitella erilaisia strategioita ja taktiikoita tavoitteensa saavuttamiseksi.

Koska kaikkien viestintää ja käyttäytymistä ohjaavien tavoitteiden tiedostaminen olisi käytännössä mahdotonta, ei voida olettaa, että tavoitteet olisivat aina tiedostettuja. Tavoitteet voivat siis ohjata ihmistoimintaa, vaikka niitä ei tietoisesti tunnistettaisikaan. Toisaalta jos tilanne on ihmiselle uusi tai tärkeä, voi tavoitteiden tietoinen pohtiminen ja määrittelemisen auttaa toimimaan tilanteessa tarkoituksenmukaisemmin ja tuloksellisemmin. Tavoitteet voivat siis ohjata toimintaa joko ihmisen niitä tiedostamatta tai tiedostaen. Kiistassa onkin kyse lähinnä siitä, voidaanko tiedostettuja ja tiedostamattomia tavoitteita kutsua samalla nimellä, vai pitäisikö ne erottaa toisistaan käsitteellisellä tasolla. Tiedostamattomien tavoitteiden voitaisiin ajatella olevan myös esimerkiksi motiiveja.

Toinen erimielisyyksiä aiheuttanut kysymys on se, ovatko tavoitteet ennalta muodostettuja vai syntyvätkö ja muokkautuvatko ne vuorovaikutustilanteen edetessä. Järkevin vastaus tähänkin kysymykseen pitää sisällään molemmat vaihtoehdot. Ennalta muodostettuja tavoitteet saattavat olla erityisesti silloin, kun ihminen on joutumassa uuteen, jännittävään tai hänelle merkitykselliseen tilanteeseen. Tällöin ihminen todennäköisesti väistämättä miettii, mitä hän tilanteelta tai sen toiselta osapuolelta haluaa ja pohtii keinoja sen saavuttamiseksi.

Toisaalta voidaan ajatella, että jos kaikki ihmiset menisivät vuorovaikutustilanteisiin ennalta muodostetut, lukkoon lyödyt tavoitteet mielissään, ei niitä lopulta saavuttaisi välttämättä kumpikaan osapuoli. Vuorovaikutustilanteiden onnistumisen kannalta on siis keskeistä myös toisen ihmisen tavoitteiden tunnistaminen ja niihin mukautuminen (Lakey & Canary 2002, 220). Vaikka tavoitteet olisivatkin pääpiirteissään ennalta määrättyjä, on niiden tarkentaminen vuorovaikutuksen edetessä tai tarvittaessa muuttaminen kokonaan usein paikallaan. Tämä prosessi voi puolestaan olla joko tiedostettu tai tiedostamaton.

Kolmas asia on keskeinen erityisesti tavoitteiden tutkimisen kannalta. Siinä tutkijat ovat ottaneet kantaa siihen, ovatko tavoitteet ihmisten mielissä olevia mentaalisia rakenteita, joita ei pysty tunnistamaan ja nimeämään kukaan muu kuin henkilö itse, vai voiko niistä tehdä päätelmiä vuorovaikutustilanteessa, diskurssin perusteella. Tämä näkemys on johtanut hyvin erilaisiin tapoihin tutkia tavoitteita. Jos tavoitteita pidetään ihmismielen sisäisinä asioina, niitä voidaan tutkia vain ja ainoastaan kysymällä tavoitteista ihmiseltä itseltään. Jos taas oletetaan, että tavoitteet ovat nähtävissä diskurssissa, voidaan niitä lähestyä myös esimerkiksi havainnoinnin keinoin.

Esimerkiksi Craig (1986, 268) on sitä mieltä, että koska tavoite itsessään on abstrakti ja suhteellinen käsite, ei epäsuorien todisteiden käyttöä diskurssin tavoitesuuntautuneisuuden osoittamisessa voida välttää. Tavoitteen tunnistaminen ilmaisun perusteella ja siihen vastaaminen oikealla tavalla ovat haasteita, joita sekä terveydenhoitajat että kaikki muutkin ihmiset joutuvat kohtaamaan työssään ja arkielämässään. Keskustelun konteksti ylipäättään on merkityksellinen aina, kun pyritään tekemään tulkintoja vuorovaikutuskumppanin mahdollisista tavoitteista.

Tämän tutkielman lähtöoletuksena on ollut, että tavoitteiden olemassaolosta ja luonteesta voidaan tehdä diskurssilähtöisiä päätelmiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tavoitteiden uskotaan olevan nähtävissä vuorovaikutuksen ilmaisuissa. Iacobucci (1990, 98) on havainnut, että pelkästään diskurssin perusteella jopa kaikista

arkipäiväisimmistäkin sananvaihdosta voi olla hyvin vaikeaa tehdä päätelmiä tavoitteista. Omien tavoitteiden tuomista esille vuorovaikutuksen avulla pidetään tässä tutkielmassa kuitenkin keskeisenä keinona niiden saavuttamiseksi. Joissakin tilanteissa tavoitteiden näkyväksi tekeminen vuorovaikutuksessa on niiden saavuttamisen kannalta välttämätöntä: jos esimerkiksi terveydenhoitaja ei pystyisi tulkitsemaan äidin suoraa kysymystä tiedon tavoitteluksi, ei hän pystyisi vastaamaan tähän tavoitteeseen äidin toivomalla tavalla. Jos siis tavoitteista ei voisi vuorovaikutuksen perusteella tehdä päätelmiä, kuinka niiden saavuttaminen vuorovaikutuksen avulla voisi olla edes mahdollista. Tämä ajattelutapa on tässä tutkielmassa johtanut siihen käsitykseen, että ihmisten tavoitteista voidaan tehdä päätelmiä heidän puheensa ja muun viestintäkäyttäytymisensä perusteella. Näin ollen myös tutkielmassa käytetty menetelmä, havainnointi, on perusteltu.

Vuorovaikutuksen perusteella tavoitteista tehdyt tulkinnat ja päätelmät eivät kuitenkaan voi koskaan olla aukottomia. Yksikään tutkija ei voi varmuudella väittää pystyvänsä tunnistamaan kaikki tietyssä tilanteessa ilmenevät tavoitteet. Yksi syy tähän on ilmaisujen monimerkityksisyys ja tavoitteiden tahallinen tai tahaton hämärtäminen. Mitä herkemmästä, arkaluontoisemmasta tai tärkeämmästä asiasta tai tilanteesta on kyse, sitä monimutkaisempia ilmaisuja näytettäisiin tavoitteisiin pyrittäessä käytettävän. Joskus varsinaista tavoitetta saatetaan yrittää peitellä, koska sen paljastuminen saattaisi johtaa tavoitteen saavuttamisen estymiseen: jos esimerkiksi myönnyttämisen kohteena oleva henkilö oivaltaa puhujan tavoitteen, saattaa hän alkaa tietoisesti estämään puhujaa saavuttamasta tavoitettaan. Vaarana voi joskus olla myös jommankumman vuorovaikutuksen osapuolen kasvojen vaarantumiseen.

Tavoitteen käsitteen soveltaminen diskurssin analysointiin ei siis ole helppoa. Ensinnäkin millä tahansa viestintätoimella voi olla useampi kuin yksi tavoitekuvaus. Lisäksi tavoitteet ovat pitkälti kontekstiriippuvaisia. (Penman 1990, 16.) Viestit ovat luonnostaan moniselitteisiä, mutta ne voivat olla myös tarkoituksellisesti harhaanjohtavia. Ne voivat palvella useampaa tavoitetta samanaikaisesti tai eri tavoitteita ajan mittaan. Intentioita voidaan ilmaista suoraan tai epäsuorasti, ja vaikutus

voi olla välitön, kumulatiivinen tai jopa tuntematon. Näihin ongelmiin törmäävät kaikki tutkimukset, joissa yritetään luokitella diskurssia tai liittää siihen merkityksiä. (Penman 1990, 21–22.)

Lienee sanomattakin selvää, että tässä tutkielmassa ihmisten ajatellaan olevan tavoitteellisia toimijoita – kysymys on lähinnä siitä, miten tavoitteet vuorovaikutuksessa ilmenevät. Samaan tavoitteeseen voidaan pyrkiä eri ilmaisuin tai keinoin, mutta toisaalta samankaltaisilla ilmaisutavoilla voidaan pyrkiä hyvinkin erilaisiin tavoitteisiin. Tämän lisäksi jotkut tavoitteet saattavat olla välietappeja hierarkiassa ylempien tavoitteiden saavuttamiseen, mutta toisaalta toimia myös omina, itsenäisinä tavoitteinaan. Välillä ilmenemismuodosta on mahdotonta sanoa varmasti, mihin puhuja sillä pyrkii. Tavoitteen käsite ja sen sisältö ovat siis monimerkityksisiä ja -tulkintaisia. Lähes kiistämätön näyttäisi kuitenkin olevan ajatus siitä, että tavoitteilla on merkityksellinen rooli ihmistoiminnan ohjaajina.

Tavoitteiden tutkiminen ja jatkotutkimushaasteet

Tämän tutkielman tulokset perustuvat siihen oletukseen, että tavoitteet ovat nähtävissä diskurssin avulla. Tutkielmassa käytetty menetelmä ei siis anna mahdollisuuksia päästä ihmismielen sisällä oleviin rakenteisiin. Se, millaista tietoa milläkin tutkimusmenetelmällä on mahdollista saada, ja kuinka pätevää saatu tieto on, tuntuu olevan ikuinen kiistakapula tavoitetutkimuksessa. Erilaisilla lähestymistavoilla tavoitteiden tutkimiseen on mahdollista saada erilaista tietoa, mutta mikään yksittäinen lähestymistapa tai tutkimusmenetelmä ei todennäköisesti anna välineitä kaikkien tavoitteisiin liittyvien kysymysten ja arvoitusten ratkaisemiseen. Parhaisiin ja luotettavimpiin tuloksiin päästäänkin varmasti yhdistelemällä erilaisia menetelmiä mahdollisimman monipuolisesti.

Vaikka tämän tutkimuksen avulla oli mahdollista saada runsaasti uutta ja käyttökelpoista tietoa odottavien äitien tavoitteista ja niiden ilmenemisestä, herätti se paljon myös uusia kysymyksiä. Käytettyä aineistoa voisi analysoida yhä uudelleen ja uudelleen erilaisista näkökulmista etsien vastauksia uusiin tutkimuskysymyksiin. Kiinnostavaa olisi ainakin

terveydenhoitajan puheenvuorojen ottaminen mukaan varsinaiseen analyysiin esimerkiksi tarkastelemalla sitä, miten hän näyttäisi tunnistavan äitien tavoitteet ja vastaavan niihin.

Jos tätä jo tehtyä tutkimusta haluttaisiin laajentaa puolestaan äitien puolelta, voitaisiin analyysivaiheessa tehdyille tulkinnoille hakea vahvistusta esimerkiksi käymällä aineisto ja tehdyt tulkinnat yhdessä läpi kyseenomaisen äidin kanssa. Tutkimukseen osallistuneita voitaisiin pyytää määrittelemään itse ne tavoitteet, joihin he puheenvuoroillaan ja ilmaisuillaan pyrkivät. Näitä tavoitteita voitaisiin sitten verrata tässä tutkielmassa löydettyihin. Tässä yhteydessä olisi mahdollista perehtyä myös siihen, kuinka tietoisia äidit tavoitteistaan ja niiden ilmaisutavoista ovat. Lisäksi äitejä olisi mielenkiintoista tarkastella yksilöinä ja perehtyä tarkemmin siihen, onko heidän viestintäkäyttäytymisestään havaittavissa esimerkiksi jokin tietty viestintätyyli tai muu vakiintunut tapa ilmaista asioita, joka erottaa heidät muista äideistä.

Aineistosta luokiteltiin useita minän esittämiseen liittyviä tavoitteita ja niiden ilmenemismuotoja. Kiintoisaa olisikin perehtyä tarkemmin siihen, miten äiti-identiteettiä äitiysneuvolassa ilmaistaan ja millaisia tarpeita tai tarkoituksia oman itsen esille tuomiseen tietyllä tavalla liittyy. Tutkimuskysymyksiä tähän ilmiöön perehtyvässä tutkimuksessa voisivat olla esimerkiksi miten minän esittämisen tavoite näkyy, miten se rakentuu ja miten sitä ylläpidetään.

Tavoitteita on monen tasoisia, ja ne voivat toimia sekä itsetarkoituksellisesti että ylempien tavoitteiden saavuttamisen välineinä. Tähän problematiikkaan ei tässä tutkielmassa puututtu, sillä se olisi edellyttänyt syvempää analyysiä ja mahdollisesti myös kokonaan toisenlaista lähestymistapaa. Olisi kuitenkin kiinnostavaa tavalla tai toisella selvittää, mitä tavoitteita tyypillisesti käytetään vain välietappeina muihin, ja mitkä sitten ovat niitä kaikista perimmäisiä ja ylimpiä tavoitteita, joihin äitiysneuvolassa pyritään. Aineisto antaisi myös mahdollisuuden perehtyä tarkemmin jonkin tietyn tavoitteen esiintymiseen. Aineistosta voisi etsiä muun muassa sitä, missä vaiheessa

keskustelua, kumman osapuolen aloitteesta tai millä tavoin esimerkiksi keventämiseen pyritään.

Jos tavoitteellisen toiminnan ilmiö irrotettaisiin tämän tutkielman kontekstista, laajenisivat tutkimuskohteet entisestään. Voisi olla mielenkiintoista ja antoisaa perehtyä tutkimuksen keinoin esimerkiksi siihen, millaista tietoa tavoitteista milläkin menetelmällä on mahdollista saada. Eroavatko esimerkiksi havainnoiden tehdyt huomiot merkittävästi haastatteleamalla tehdyistä löydöksistä? Entä millaisia tuloksia saataisiin, jos toimijat havainnoisivat itse itseään esimerkiksi videonauhalla ja pyrkisivät nimeämään tavoitteitaan? Päästäänkö jollakin menetelmällä muita syvemmälle vai pitäisikö samaa tutkimuskohdetta lähestyä eri menetelmillä luotettavimpien tulosten saavuttamiseksi? Nämä ja monet muut kysymykset odottavat vielä vastauksia tavoitteiden tutkijoilta.

Eri tieteenalojen ja tutkijoiden kiistat ja kriittinen keskustelu ovat tärkeitä, sillä ne avaavat uusia näkökulmia arki ajattelustakin tuttuun ilmiöön – sen vuoksi niitä ei pitäisi varoa tai väistellä. Jotta tavoitteiden ilmiön ydintä olisi mahdollista ymmärtää, tarvitaan erilaisia näkemyksiä siitä, mitä tavoitteet oikeastaan ovat ja miten ne ihmisen toimintaa ohjaavat. Ilmiön lähestyminen eri näkökulmista tuottaakin varmasti kattavimman kuvan. Tämä tutkielma on omalta osaltaan pyrkinyt täydentämään tätä kuvaa. Tutkielmassa havaittiin, että tavoitetta ei aina ole mahdollista päätellä pelkän ilmaisutavan perusteella. Tietynlainen ilmaus ei siis välttämättä automaattisesti paljasta, mihin tavoitteeseen puhuja pyrkii. Jotta kuulijan olisi mahdollista tehdä oikea tulkinta puhujan tavoitteesta, on hänen noukittava ilmaisumuodon lisäksi vihjeitä myös muualta, kuten esimerkiksi asiayhteydestä tai puhujan ja kuulijan välisestä suhteesta.

Tavoitteet ohjaavat ihmisten käyttäytymistä joka päivä ja jokaisessa vuorovaikutustilanteessa. Tämän vuoksi niiden tutkiminen viestintätieteiden kentällä tai muista näkökulmista on kiinnostavaa ja merkityksellistä. Tavoitteiden tarkasteleminen eri näkökulmista voi siis auttaa ymmärtämään paremmin sitä, miksi ihmiset toimivat niin kuin toimivat. Tietämys tavoitteista ja niiden saavuttamisen keinoista voi myös

auttaa ihmisiä toimimaan tarkoituksenmukaisemmin vuorovaikutustilanteissa. Tavoitteiden rakentumisen ja ilmenemisen monimuotoisuuden tiedostaminen on puolestaan omalta osaltaan osoitus siitä, kuinka monimutkainen ja lukemattomista asioista koostuva ilmiö ihmisten keskinäinen vuorovaikutus on.

KIRJALLISUUS

Albrecht, T. L. & Adelman, M. B. 1987. Communicating social support: a theoretical perspective. Teoksessa T. L. Albrecht & M. B. Adelman (toim.) Communicating social support. Newbury Park: Sage, 18–39.

Albrecht, T. L. & Goldsmith, D. J. 2003. Social support, social networks and health. Teoksessa T. L. Thompson, A. M. Dorsey, K. I. Miller & R. Parrot (toim.) Handbook of health communication. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 263–284.

Bales, R. F. 1951. Interaction Process Analysis: a method of the study of small groups. Cambridge: Addison-Wesley.

Bandura, A. 1989. Self-regulation of motivation and action through internal standards and goal systems. Teoksessa L. A. Pervin (toim.) Goal concepts in personality and social psychology. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 19–85.

Bandura, A. & Cervone, D. 1983. Self-evaluative and self-efficacy mechanisms governing the motivational effects of goal systems. *Journal of Personality and Social Psychology* 45, 1017–1028.

Bavelas, J. B. 1991. Some problems with linking goals to discourse. Teoksessa K. Tracy (toim.) Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 119–130.

Beach, L. R. 1985. Action: decision-implementation strategies and tactics. Teoksessa M. Frese & J. Sabini (toim.) Goal-directed behavior: the concept of action in psychology. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 123–131.

Benoit, P. & Follert, V. 1986. Appositions in plans and scripts: an application to initial interactions. Teoksessa D. G. Ellis & W. A. Donohue (toim.) Contemporary issues in language and discourse processes. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 239–256.

Berg, J. H. & Archer, R. L. 1982. Responses to self-disclosure and interaction goals. *Journal of Experimental Social Psychology* 18, 501–512.

Berger, C. R. 1997. Planning strategic interaction: attaining goals through communicative action. Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Berger, C. R. 2000. Goal detection and efficiency: neglected aspects of message production. *Communication Theory* 10, 156–166.

Berger, C. R. & Kellerman, K. 1994. Acquiring social information. Teoksessa J. A. Daly & J. M. Wiemann (toim.) Strategic interpersonal communication. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1–31.

Broadbent, D. 1985. Multiple goals and flexible procedures in the design of work. Teoksessa M. Frese & J. Sabini (toim.) Goal-directed behaviour: the concept of action in psychology. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 285–294.

Burke, J. A. 1986. Interacting plans in the accomplishment of a practical activity. Teoksessa D. G. Ellis & W. A. Donohue (toim.) Contemporary issues in language and discourse processes. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 203–222.

Burleson, B. R. 1994. Comforting messages: features, functions and outcomes. Teoksessa J. A. Daly & J. M. Wiemann (toim.) Strategic interpersonal communication. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 135–161.

Burleson, B. R. 2003. Emotional support skill. Teoksessa J. O. Greene & B. R. Burleson (toim.) *Handbook of communication and social interaction skills*. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 551–594.

Buttny, R. & Cohen, J. R. 1991. The uses of goals in therapy. Teoksessa K. Tracy (toim.) *Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 63–77.

Canary, D. J. & Cody, M. J. 1994. *Interpersonal communication: a goals-based approach*. New York: St. Martin's Press.

Cantor, N. & Mischel, W. 1979. Prototypes in person perception. Teoksessa L. Berkowitz (toim.) *Advances in experimental social psychology*. Orlando: Academic Press, 4–52.

Clark, R. A. & Delia, J. G. 1979. Topoi and rhetorical competence. *The Quarterly Journal of Speech* 65, 187–206.

Cobb, S. 1976. Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38, 300–314.

Cody, M. J., Canary, D. J. & Smith, S. W. 1994. Compliance-gaining goals: an inductive analysis of actors' goal types, strategies, and successes. Teoksessa J. A. Daly & J. M. Wiemann (toim.) *Strategic interpersonal communication*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 33–85.

Craig, R. T. 1986. Goals in discourse. Teoksessa D. G. Ellis & W. A. Donohue (toim.) *Contemporary issues in language and discourse processes*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 257–273.

Craig, R. T. 1990. Multiple goals in discourse: an epilogue. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 163–170.

Craig, R. T. & Tracy, K. 1983. Introduction. Teoksessa R. T. Craig & K. Tracy (toim.) *Conversational coherence: form, structure, and strategy*. Beverly Hills: Sage, 10–22.

Daly, J. A. & Kreiser, P. O. 1994. Affinity seeking. Teoksessa J. A. Daly & J. M. Wiemann (toim.) *Strategic interpersonal communication*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 109–134.

Dillard, J. P. 1990. The nature and substance of goals in tactical communication. Teoksessa M. J. Cody & M. L. McLaughlin (toim.) *Psychology of tactical communication*. Clevedon: Multilingual Matters, 70–90.

Dillard, J. P., Segrin, C. & Harden, J. M. 1989. Primary and secondary goals in the production of interpersonal influence messages. *Communication Monographs* 56, 19–38.

Duck, S. W. 1988. *Relating to others*. Milton Keynes: Open University Press.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Fisher, B. A. & Ellis, D.G. 1990. *Small group decision making: communication and the group process*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.

Gergen, K. J. 1989. Warranting voice and the elaboration. Teoksessa J. Shotter & K. J. Gergen (toim.) *Texts of identity*. London: Sage, 70–81.

Hakulinen, A. 1998. Vuorottelujäsennys. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 32–55.

Halpern, E. S. 1983. Auditing naturalistic inquiries: the development and application of a model. Unpublished doctoral dissertation. Indiana University.

Hawes, L. C. 1972. The effects of interviewer style on patterns of dyadic communication. *Speech Monographs* 39, 114–123.

Herbert, J. & Attridge, C. 1975. A guide for developers and users of observation systems and manuals. *American Educational Research Journal* 12, 1–20.

Hewes, D. E. 1995. Cognitive processing of problematic messages: reinterpreting to "unbias" texts. Teoksessa D. E. Hewes (toim.) *The cognitive bases of interpersonal communication*. Hillsdale: Erlbaum, 113–138.

Hewes, D. E. & Graham, M. L. 1989. Second-guessing theory: review and extension. Teoksessa J. A. Anderson (toim.) *Communication Yearbook* 12. Newbury Park: Sage, 213–248.

Hirsjärvi, S. 2003. Tutkimuksen reliiäabelius ja validius. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara (toim.) *Tutki ja kirjoita*. 10. painos. Helsinki: Tammi, 216–218.

Hirsjärvi, S. 2006a. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara (toim.) *Tutki ja kirjoita*. 12. painos. Helsinki: Tammi, 114–157.

Hirsjärvi, S. 2006b. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara (toim.) *Tutki ja kirjoita*. 12. painos. Helsinki: Tammi, 180–208.

Hobbs, J. R. & Evans, D. A. 1980. Conversation as planned behavior. *Cognitive Science* 4, 349–377.

Hopper, R. & Drummond, K. 1990. Emergent goals at a relational turning point: the case of Gordon and Denise. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 39–65.

House, J. S. 1981. *Work stress and social support*. Reading: Addison-Wesley.

House, J. S., Landis, K. R. & Umberson, D. 1988. Social relationships and health. *Science* 241, 540–545.

Iacobucci, C. 1990. Accounts, formulations and goal attainment strategies in service encounters. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 85–99.

Klinger, E. 1985. Missing links in action theory. Teoksessa M. Frese & J. Sabini (toim.) *Goal-directed behavior: the concept of action in psychology*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 311–319.

Lakey, S. G. & Canary, D. J. 2002. Actor goal achievement and sensitivity to partner as critical factors in understanding interpersonal communication competence and conflict strategies. *Communication Monographs* 69, 217–235.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills: Sage.

Locke, E. A., Shaw, K. N., Saari, L. M. & Latham, G. P. 1981. Goal setting and task performance: 1969–1980. *Psychological Bulletin* 90, 125–152.

McLaughlin, M. L. 1986. The analysis of action sequences in conversation: some comments on method. Teoksessa D. G. Ellis & W. A. Donohue (toim.) *Contemporary issues in language and discourse processes*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 187–200.

Mento, A. J., Cartledge, N. D. & Locke, E. A. 1980. Maryland vs Michigan vs Minnesota: another look at the relationship of expectancy and goal difficulty to task performance. *Organizational Behavior and Human Performance* 25, 419–440.

Metts, S. & Grohskopf, E. 2003. Impression management: goals, strategies and skills. Teoksessa J. O. Greene & B. R. Burlison (toim.) *Handbook of communication and social interaction skills*. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 357–399.

Mikkola, L. 2006. Tuen merkitykset potilaan ja hoitajan vuorovaikutuksessa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Humanities* 66.

Mischel, W. 1973. Toward a cognitive social reconceptualization of personality. *Psychological Review* 80, 252–283.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

O’Keefe, B. J. 1988. The logic of message design: individual differences in reasoning about communication. *Communication Monographs* 55, 80–103.

O’Keefe, B. J. 1991. Message design logic and the management of multiple goals. Teoksessa K. Tracy (toim.) *Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 131–166.

O’Keefe, B. J. & McCornack, S. A. 1987. Message design logic and message goal structure: effects on perceptions of message quality in regulative communication situations. *Human Communication Research* 14, 68–92.

O’Keefe, B. J. & Shepherd, G. J. 1987. The pursuit of multiple objectives in face-to-face persuasive interactions: effects of construct differentiation on message organization. *Communication Monographs* 54, 396–419.

Penman, R. 1990. Facework & politeness: multiple goals in courtroom discourse. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 15–38.

Pervin, L. A. 1983. The stasis and flow of behavior: toward a theory of goals. Teoksessa M. Page (toim.) *Personality: current theory and research*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Pervin, L. A. 1986. Personal and social determinants of behavior in situation. Teoksessa A. Furham (toim.) *Social behavior in context*. Boston: Allyn & Bacon, 81–102.

Pervin, L. A. 1989. Goal concepts in personality and social psychology: a historical introduction. Teoksessa L. A. Pervin (toim.) *Goal concepts in personality and social psychology*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1–17.

Powers, W. T. 1973. *Behavior: the control of perception*. Chicago: Aldine.

Peräkylä, A. 1998. Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysi*. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 177–203.

Ragan, S. L. 1990. Verbal play and multiple goals in the gynaecological exam interaction. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 67–84.

Rubén, B. D. & Stewart, L. P. 1998. *Communication and human behavior*. 4th ed. Boston: Allyn & Bacon.

Sanders, R. E. 1991. The two-way relationship between talk in social interactions and actors' goals and plans. Teoksessa K. Tracy (toim.) *Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 167–188.

Shepherd, G. J. & Rothenbuhler, E. W. 1991. A synthetic perspective on goals and discourse. Teoksessa K. Tracy (toim.) *Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 189–203.

- Tesch, R. 1990. *Qualitative research: analysis types and software tools*. New York: Falmer.
- Thoits, P. A. 1982. Conceptual, methodological and theoretical problems in studying social support as buffer against life stress. *Journal of Health and Social Behavior* 23, 145–159.
- Tracy, K. 1991. Introduction: linking communicator goals with discourse. Teoksessa K. Tracy (toim.) *Understanding face-to-face interaction: issues linking goals and discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1–17.
- Tracy, K. & Coupland, N. 1990. Multiple goals in discourse: an overview of issues. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 1–13.
- Törmälä, T. 1991. *Vauvaikäisen perheen sosiaalinen verkko ja tuki*. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Valkonen, T. & Mikkola, L. 2000. Miten analysoida tehtäväkeskeisen ryhmän vuorovaikutusta. Teoksessa M. Valo (toim.) *Nykytietoa puheviestinnän opetuksesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 86–108.
- Vehviläinen-Julkunen, K. 1999. Perheen tukeminen raskauden aikana. Teoksessa M. Paunonen & K. Vehviläinen-Julkunen (toim.) *Perhe hoitotyössä: teoria, tutkimus, käytäntö*. Porvoo: WSOY, 157–175.
- Viljamaa, M.-L. 2003. *Neuvola tänään ja huomenna: vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Waldron, V. R., Cegala, D. J., Sharkey, W. F. & Teboul, B. 1990. Cognitive and tactical dimensions of conversational goal management. *Journal of Language and Social Psychology* 9, 101–118.

Äitiysneuvolatyön runko-ohjelma 1/2006. Sosiaali- ja terveystalvelukeskus. Terveysten edistämisen palveluyksikkö. Jyväskylä kaupunki.

Liite 1: Suostumuspyyntökirje

Hei odottava äiti!

Teen puheviestinnän pro gradu -tutkielmaani odottavien äitien ja terveydenhoitajien välisestä vuorovaikutuksesta, ja kaipaisin tutkimukseeni Sinun apuasi. Vuorovaikutusta äitiysneuvolassa on tutkittu hyvin vähän. Tutkimukseen osallistuminen on siis tärkeää, sillä sen avulla vuorovaikutuksesta voidaan saada arvokasta tietoa. Tämä tieto voi puolestaan auttaa neuvoloiden henkilökuntaa vastaamaan odottavien äitien tarpeisiin, toiveisiin ja tavoitteisiin entistä paremmin.

Tutkimus toteutetaan havainnoimalla yhden neuvolakäynnin aikana tapahtuvaa vuorovaikutusta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkija on mukana yhdellä neuvolakäynnilläsi ja tallentaa käynnin aikana käydyn keskustelun ääninauhalle. Tutkija ei kuitenkaan millään tavoin osallistu keskusteluun ja pyrkii olemaan vaikuttamatta neuvolakäynnin luonnolliseen kulkuun.

Havainnointi on keino vuorovaikutuksen tarkastelemiseen sen luonnollisessa ympäristössä. Havainnoinnin avulla voidaan siis saada tietoa siitä, millaista vuorovaikutus todellisuudessa on. Tässä tutkimuksessa ollaankin kiinnostuneita siitä, mitä äidin ja terveydenhoitajan välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu.

Tutkimus liittyy Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella käynnistymässä olevaan tutkimusprojektiin, jossa tarkastellaan vuorovaikutusta äitiysneuvolassa. Projektin vastuullinen tutkija on lehtori, FT Leena Mikkola, joka myös ohjaa pro gradu -tutkielmaani (sähköposti: --- , p. XXX XXXX). Tutkimusaineistoa voidaan käyttää tekstimuodossa projektin osatutkimuksissa.

Osallistuminen tutkimukseen on täysin luottamuksellista. Ääninauhat puretaan tekstiksi ja hävitetään sen jälkeen. Tekstiaineistoa säilytetään huolellisesti siten, että tutkimuksen ulkopuolisilla henkilöillä ei ole mahdollisuutta päästä siihen käsiksi. Tutkimus raportoidaan siten, ettei yksittäisiä osallistujia voida raportista tunnistaa. Raportissa ei siis käytetä osallistujien nimiä tai mitään muitakaan tietoja, joiden vuoksi osallistujien tunnistamattomuus voisi vaarantua.

Tutkimukseen osallistuneilla on halutessaan mahdollisuus tutustua tutkielmaan ja sen tuloksiin tutkimusraportin valmistuttua alustavan arvion mukaan syksyn 2007 aikana.

Tutkimukseen osallistuminen on helppoa – Sinun tarvitsee vain antaa suostumuksesi neuvolakäynnin tallentamiseen ja havainnointiin. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja osallistujat voivat vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa.

Vastaan mielelläni lisäkysymyksiin. Ystävällisin terveisin,
Helena Pulkkinen (HuK)
sähköposti: --- puh. XXX-XXXXXXX

Liite 2: Äitien suostumuslomake

Suostumus

Olen tutustunut selvitykseen Helena Pulkkisen pro gradu -tutkielmasta, joka liittyy Jyväskylän yliopistossa viestintätieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen odottavan äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutuksesta. Laitoksella vastuullisena tutkijana toimii Leena Mikkola. Ilmoitan suostuvani siihen, että keskusteluni terveydenhoitajan kanssa nauhoitetaan tutkimusaineistoksi.

Minulle on selvitetty, että kyseessä on vapaaehtoinen suostumus ja että voin vetäytyä tutkimuksesta halutessani ilman, että siitä on minulle haittaa.

Nimi: _____

Syntymävuosi: _____

Puhelin: _____

Osoite: _____

_____

Sähköpostiosoite: _____

Päiväys ja paikka: _____

Allekirjoitus: _____

Haluan saada tiivistelmän tutkimuksen tuloksista

Tutkijoina sitoudumme kunnioittamaan vapaaehtoisuutta ja suojelemaan osallistujien yksityisyyttä.

Helena Pulkkinen

Leena Mikkola

Liite 3: Terveydenhoitajan ja harjoittelijan suostumuslomake

Suostumus

Olen tutustunut selvitykseen Helena Pulkkisen pro gradu -tutkielmasta, joka liittyy Jyväskylän yliopistossa viestintätieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen odottavan äidin ja terveydenhoitajan vuorovaikutuksesta. Laitoksella vastuullisena tutkijana toimii Leena Mikkola. Ilmoitan suostuvani siihen, että keskusteluni odottavan äidin kanssa nauhoitetaan tutkimusaineistoksi.

Minulle on selvitetty, että kyseessä on vapaaehtoinen suostumus ja että voin vetäytyä tutkimuksesta halutessani ilman, että siitä on minulle haittaa.

Nimi: _____

Syntymävuosi: _____

Puhelin: _____

Osoite: _____

_____

Sähköpostiosoite: _____

Päiväys ja paikka: _____

Allekirjoitus: _____

Haluan saada tiivistelmän tutkimuksen tuloksista

Tutkijoina sitoudumme kunnioittamaan vapaaehtoisuutta ja suojelemaan osallistujien yksityisyyttä.

Helena Pulkkinen

Leena Mikkola

Liite 4: Havainnointilomake

HAVAINNOINTILOMAKE

Taustatiedot

*Nimi:	*Ikä:	*Monesko raskaus:	*Monesko neuvolakäynti:
Puhelinnumero:		Sähköpostiosoite:	

Havaintoja vuorovaikutustilanteesta

Tilanteen erityispiirteet (onko terveydenhoitajan, äidin ja tutkijan lisäksi läsnä muita, onko kyse esim. ensikäynnistä jne.)
Huomioita nonverbaalisesta viestinnästä (äänenkäyttö, tilankäyttö, etäisyydet, katsekontakti jne.):
Tilanteen tunnelma ja ilmapiiri:
Muita erityishuomioita (miten osapuolet reagoivat tutkijan läsnäoloon, mahdolliset keskeytykset jne.):